2008 PEN DUYGU ASENA ÖDÜLÜ

Türkiye'de kadına yönelik şiddet

Ayşe Gül Altınay | Yeşim Arat

TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Ayşe Gül Altınay
Yeşim Arat

2. Baskı
2008
İstanbul

©Ayşe Gül Altınay ve Yeşim Arat

ISBN: 978-975-01103-2-0

Kapakta kullanılan görsel malzeme:

Kırk Örük: Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kooperatifi, 2007

"Şiddetin ötesine yolculuk" – Filmmor Kadın Kooperatifi, 2006

"Namus" – 5. Uluslararası Gezici Filmmor Kadın Filmleri Festivali, 2007

"Kadınların şiddete bakışı" – 4. Uluslararası Gezici Filmmor Kadın Filmleri Festivali, 2006

"Anadolu'nun orta yerinde şiddete karşı kadınlar elele" – Kadın Dayanışma Vakfı, 2007

"Geceleri de sokakları da istiyoruz" – Ankaralı Feministler, 2007

"Bağır herkes duysun! Erkek şiddeti son bulsun!" – "Dayağa Karşı Kadın Dayanışması" 20. Yılında, 2007

"Her kadının içinde bir mucize saklı" – KAMER Vakfı, 2006

"Aile İçi Şiddete Son!" – Hürriyet, 2004

"Kadına karşı şiddeti durdur" – Uluslararası Af Örgütü Türkiye, 2004

"Kadına yönelik şiddete son" – Uluslararası Af Örgütü Türkiye, 2007

"10. YIL: Kadınların şiddetten kurtulmak için geliştirdikleri yöntemlerin yeni bir dünya hayal etmeyi mümkün kılacağına inanıyoruz" – KAMER Vakfı, 2007

Tasarım: Punto
Uygulama: Savaş Yıldırım
Kapak Tasarımı: Hayalgücü İletişim
Baskı: Punto Baskı Çözümleri
0212 231 30 68 pbx
1. Baskı, Ekim 2007
2. Baskı, Kasım 2008

Rapora ulaşmak veya bilgi almak için:
kadinayoneliksiddet@gmail.com
www.kadinayoneliksiddet.org

İÇİNDEKİLER

Teşekkür 7
Önsöz 9
Giriş 11

I. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELE:
NİTELİKSEL ARAŞTIRMA 15
• Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelenin Kısa Tarihi 17
• Devlet Düzeyinde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelenin Kurumsallaşması ... 25
• Hukuk Alanındaki Gelişmeler ve Kampanyalar 27
• Temmuz 2006 Başbakanlık Genelgesi 31
• Örgütlenme Sorunları ve Olanakları: Kadın Örgütlerinin Bağımsızlığı 32
"Kardelen: Hayatımda devrim yaptım, eşim devrik kral" 38
• Tartışma 46

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDET: ALAN ARAŞTIRMASI 49
• Kadına Yönelik Şiddet Araştırmalarının Tarihçesi 50
• Yöntem 54
• Örneklem ve Uygulama 59
• Bulgular 73
Kadınların Şiddete ve Kadın-Erkek Eşitliğine Dair Görüşleri 73
Şiddet Deneyimleri 77
Şiddetle Mücadele 93
• Tartışma 103

III. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER 109

Kaynakça 114
Ek 1 Başbakanlık Genelgesi (2006) 123
Ek 2 Şiddetle Mücadele Alanında Önemli Adresler 139
EK 3 Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Alan Araştırması Anketi 175
Özet 195
Yazarlar Hakkında 199

TABLOLAR

Tablo 1 Yapılan anketlerin illere dağılımı
Tablo 2 Görüşülen kadınların nitelikleri ve Türkiye'deki kadın nüfusuna dair verilerle kıyaslaması
Tablo 3 İlk evlilik olup olmadığı
Tablo 4 Nikâh türü
Tablo 5 Nasıl tanışılıp evlenildiği
Tablo 6 Doğulan yerleşim yerinin türü
Tablo 7 Bir ayda eve giren net para
Tablo 8 Kadının gelir getiren bir iş yapıp yapmadığı
Tablo 9 Gelir getiren bir iş yapanların çalıştıkları yer
Tablo 10 Gelir getiren bir iş yapanların işleri
Tablo 11 Bilinen ve aile bireyleriyle konuşulan diller (Türkiye)
Tablo 12 Bilinen ve aile bireyleriyle konuşulan diller (Doğu)
Tablo 13 Etnik kimlik
Tablo 14 Bir dine inanılıp inanılmadığı
Tablo 15 Bir dine inananların dinleri
Tablo 16 Bir dine inananların mezhepleri
Tablo 17 Öğrenim düzeyi
Tablo 18 Dayağa ilişkin görüşler
Tablo 19 Evde kadın-erkek ilişkileri
Tablo 20 İzin alma
Tablo 21 Eşin tokat atması, iteklemesi, dayak atması (Fiziksel şiddet)
Tablo 22 Eşin tokat atması, iteklemesi, dayak atmasından başkasına bahsedilip bahsedilmediği
Tablo 23 Evliliğin sürmekte olup olmadığına göre fiziksel şiddet
Tablo 24 Nasıl evlenildiği ve fiziksel şiddet
Tablo 25 Kadınların öğrenimi ve fiziksel şiddet
Tablo 26 Eşlerin öğrenimi ve fiziksel şiddet
Tablo 27 Gelir ve fiziksel şiddet
Tablo 28 Aileye kimin daha çok gelir getirdiği ve fiziksel şiddet
Tablo 29 Yerleşim yerinin türüne göre fiziksel şiddet (Türkiye)
Tablo 30 Yerleşim yerinin türüne göre fiziksel şiddet (Doğu)
Tablo 31 Cinsel şiddet
Tablo 32 Gelir getiren bir iş yapmak istese eşinin engelleyip engellemeyeceği
Tablo 33 Değişen Medeni Kanun'a göre eşler boşandığında mal ve birikimler nasıl paylaşılıyor?
Çizelge 1 Dayağın "Ayırdedici Çözümleme" ile Çoklu Çözümlemesi
Tablo 34 Eşi bugün dayak atacak olsa ne yapar?
Tablo 35 Komşunun eşinden dayak yediğini duysa ne yapar?
Tablo 36 Ailenin Korunmasına Dair Kanun'u duydu mu?
Tablo 37 Ailenin Korunmasına Dair Kanun'dan faydalanan oldu mu?
Tablo 38 Yeni Mal Rejimi ve 4320 sayılı kanunu bilmek arasındaki ilişki
Tablo 39 Yeni Mal Rejimi ve 4320 sayılı kanunu bilmekle eğitim arasındaki ilişki
Tablo 40 Kurum ve kuruluşlar şiddetin önlenmesi konusundaki sorumluluklarını yerine getiriyorlar mı?
Tablo 41 Devlet erkeklerin eşlerine uyguladığı şiddeti engelleyebilir mi?
Tablo 42 Sığınma evi sayısı yeterli mi?
Tablo 43 Verdiği vergilerin sığınma evi açılması için kullanılmasını onaylıyor mu?
Tablo 44 Eşini döven erkeklere mahkemeler ceza vermeli mi?

Teşekkür

2006-2007 yılları arasında yürütülen ve toplam 18 ay süren bu araştırma, TÜBİTAK'ın Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubu (SOBAG) tarafından desteklenmiştir. Bu destek için TÜBİTAK'a çok teşekkür ediyoruz.

Bu çalışmayı çok değerli bir araştırma ekibiyle yürüttük. Araştırmanın her aşamasındaki katkılarından dolayı Aslı Erdem, Setenay Nil Doğan, Betül Demirkaya, Fulya Kama, Sude Bahar Beltan, Duygu Gül ve Merve Kasarcı'ya özel teşekkür borçluyuz. Bu kadar geniş kapsamlı bir araştırma bu kadar kısa sürede ortaya çıkabildiyse, onların emeği ve özenli çalışmaları sayesinde mümkün oldu.

Alan araştırması, Türkiye'de bu konuda öncü çalışmalar yapmış olan Yılmaz Esmer'in danışmanlığında gerçekleşti. Araştırmaya verdiği destek ve danışmanlık için kendisine minnettarız.

Yönelim Araştırma Şirketi'nin, soruların hazırlanmasından özel anketör eğitimine, çok sayıdaki ucu açık soruların kodlanmasından verilerin çoklu çözümlemeye tabi tutulmasına kadar alan araştırmasının her aşamasında yaptıkları özverili katkılar olmasaydı, bu kadar sınırlı bir bütçeyle bu kadar kapsamlı bir araştırma yapamazdık. Ali Eşref Turan, Çimen Turan, Sevil Bostancı, Sevgi Adak Turan ve Ömer Turan'a içten teşekkürlerimizi sunuyoruz. Çimen Turan'ın uyguladığı anketör eğitiminden sonra alana çıkarak yaşadıkları zorluklara rağmen anketleri tamamlayan, görüşmeyle ilgili gözlemlerini bize ayrıntılı olarak yazmayı ihmal etmeyen tüm anketörlere ayrıca teşekkür ediyoruz.

Alan araştırmasının sorularının hazırlanmasında ve bulguların değerlendirilmesinde görüşlerinden faydalandığımız Binnaz Toprak, Ersin Kalaycıoğlu, Belgin Tekçe ve Ali Çarkoğlu'na; Aralık 2006 ve Ekim 2007'de yaptığımız toplantılara katılarak çalışmanın derinleşmesine katkıda bulunan Ayşe Öncü, Dicle Koğacıoğlu, Fatma Nevin Vargün, Fatmagül Berktay, Ferda Ülker, Handan Çağlayan, Hülya Adak, İlknur Üstün, Jülide Aral, Meltem Ahıska, Nebahat Akkoç, Nükhet Sirman ve Ufuk Sezgin'e çok teşekkür ederiz. Diyarbakır'da bir pilot anket çalışması yapmamıza imkân sağlayan ve araştırma deneyimlerini bizimle paylaşan Diyarbakır KAMER'e ayrıca teşekkür ederiz.

[1] Bu yayındaki hiçbir görüş, tespit ve kanaat TÜBİTAK'ın resmi görüşü değildir.

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nün maddi ve manevi desteği araştırma sürecinde karşılaştığımız zorlukları aşmamıza yardımcı oldu. Başta Yılmaz Esmer ve Bölüm Başkanı Binnaz Toprak olmak üzere herkese içten teşekkürlerimizi sunuyoruz. Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne destekleri için teşekkür ediyoruz.

Araştırmanın başından itibaren kurumsal desteğini esirgemeyen Sabancı Üniversitesi'ne, başta Rektör Tosun Terzioğlu olmak üzere Ahmet Alkan, Cemil Arıkan ve Mehmet Baç'a içten teşekkür ediyoruz. Araştırma sürecinde verdikleri destek için Nilay Papila ve Selay Biltekin'e; kitabın çok kişiye ulaşması için yaptıkları özverili katkılar için Elif Gülez, Nesrin Balkan, Mariam Öcal, İnci Ceydeli, Viket Galimidi, Sumru Şatır ve Tuğcan Başara'ya; çok kısa bir zaman diliminde çok yoğun çalışarak bize güzel bir web sitesi tasarlayan Ahmet Türkoğlu'na çok teşekkür ederiz.

Kitabın Ekim 2007'deki ilk baskısı ve Kasım 2008'deki ikinci baskısı için Punto Baskı Çözümleri çok titiz bir çalışma yürüttü. Kitabı sahiplendiği ve her türlü soruna çözüm üreterek basımını mümkün kıldığı için Taner Koçak'a; özenli tasarım ve uygulaması için de Savaş Yıldırım'a çok teşekkür ediyoruz.

Son olarak, bizimle deneyimlerini, görüşlerini, hayatlarını paylaşan, mücadelelerinden çok şey öğrendiğimiz ve öğrenmeye devam ettiğimiz tüm kadınlara; bize kapılarını açan tüm kadın kuruluşlarına minnettarız!

Alan araştırmasına katkıda bulunan anketörler: Atiye İnce, Aybike Özbay, Aycan Demir, Aysel Topçu, Aysun Kıtlık, Ayşe Vayni, Ayşe Çelik, Ayten Demir, Belgin Korkmaz, Beyhan Diren, Burcu Arıca, Canan Kuşkon, Çiğdem Aktürk, Damla Yücebaş, Derya Yücebaş, Dilan Tan, Dilek Çelik, Ebru Değdaş, Eda Kurnaz, Elif Peksöz, Elif Sebahattinoğlu, Emine Kardaş, Emine Bingöl, Esra Aşkın, Ezgi Dikdere, Fatma Toprak, Funda Genç, Gözde Karataş, Gülsüm Demirel, Hafize Yılmaz, Hatice Boyraz, Hatice Urhan, Hülya Uslu, İclal Doğan, İrem Şener, Mahmude Kaymak, Mehtap İri, Melike Öztekin, Melisa Sabuncu, Meral Çelik, Müge Hancıer, Nimet Cordan, Nur Karataş, Pınar Acımış, Rabia Yıldırım, Rukiye İclal Doğan, Seçil Abdişler, Seda Akpınar, Seda Yalçın, Selma Türkoğlu, Serpil Uslu, Serpil Özkır, Sevgi Özkır, Sinem Şakar, Songül İskender, Suzan Demirci, Şefika Baykara, Tuğba Dündar, Yasemin Çatal, Zeynep Demir, Züleyha Tunar.

ÖNSÖZ

Türkiye'de kadına yönelik şiddet üzerine yapılmış araştırma sayısı yok denecek kadar azdır. Elimizdeki sınırlı veriler, yerel veya bölgesel çalışmalara dayanmaktadır. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından 1993-1994 yıllarında yürütülen *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları* araştırmasından sonra bu konuda yapılmış ulusal çapta bir alan araştırması bulunmamaktadır; niteliksel çalışmalar ise belirli iller ve kuruluşlarla sınırlı kalmıştır. TÜBİTAK tarafından desteklenen ve 18 ay süren "Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet: Sorun Tespiti ve Mücadele Yöntemlerinin Analizi" başlıklı araştırmamız bu boşluğu doldurmayı hedeflemiştir.

Bu araştırmada Türkiye'de kadına yönelik şiddetin nasıl tanımlandığını, nasıl algılandığını ve gerek sivil toplum gerekse devlet düzeyinde ne tür mücadele yöntemleri geliştirildiğini inceledik. Araştırmamızın niteliksel bölümünde, 27 ilden yaklaşık 50 kadın kuruluşundan 150'ye yakın kadınla görüşme yaparak kadın kuruluşlarının ve devletin kadına yönelik şiddeti sorunsallaştırmalarını, mücadelelerinin zaman içinde gelişmesini ve bunun sonuçlarını inceleyerek bu deneyimlerin güçlü ve zayıf noktalarını değerlendirdik. Aile içinde şiddet konusunda farkındalık yaratıp, kadınların konumlarını güçlendirerek, kadına yönelik şiddetle mücadelede önemli başarılar elde edilebileceğini gördük.

Araştırmanın niceliksel ayağında ise toplam 1800 evli kadınla 56 ile dağılmış yerleşim yerinde (il, ilçe ve köy) yürüttüğümüz alan araştırmasında, kadınların eşlerinden yaşadıkları şiddetle ilgili deneyimlerini ve görüşlerini tespit etmeyi hedefledik. Bu araştırmanın en önemli bulgularından biri **her üç kadından birinin fiziksel şiddet gördüğü, bir diğeri de her on kadından dokuzunun dayağı haklı görmediği** olmuştur. Aynı zamanda, kadınların

büyük çoğunluğunun "aile içi şiddet"i aile içinde çözülmesi gereken bir mesele olarak algılamadıkları ortaya çıkmıştır. Alan araştırmamız, şiddetle mücadele konusunda kadınların hükümete, yerel yönetimlere, devlet kurumlarına, yasalara ve mahkemelere bu alana müdahale etme konusunda önemli sorumluluklar yüklediğini göstermektedir. Bu bağlamda, alan araştırmasıyla ulaştığımız kadınların talepleri Türkiye'nin 34 ilinde örgütlenmiş 60'a yakın bağımsız kadın örgütünün talepleriyle örtüşmektedir.

Devlet nezdinde aile içi şiddetle mücadele konusunda önemli adımlar atılmaya başlandığı, özellikle Temmuz 2006'da yayınlanan 26218 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nin kritik önem taşıdığı gözlemlenmiştir. Ancak, genelgenin uygulanmasıyla ilgili herhangi bir yaptırım bulunmamakta, pek çok devlet kurumu genelgede belirtilen sorumlulukları yerine getirmekte yetersiz kalmaktadır. Benzer bir durum belediyeler için geçerlidir. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. Maddesi (a bendi) uyarınca Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyeler "kadınlar ve çocuklar için korunma evleri" açmakla yükümlü kılınmış olmasına rağmen bu konuda bir ilerleme sağlanamamıştır. 2007 Eylül'ü itibarıyla SHÇEK'in 19, Valilik ve İl Özel İdareleri'nin 12, belediyelerin ise 4 kadın sığınağı bulunmaktadır. Kadın örgütlerinin en öncelikli talepleri arasında Başbakanlık Genelgesi'nin ve Belediye Kanunu'nun eksiksiz uygulanması, sığınak sayısının artırılması ve sığınakların bağımsız kadın örgütleriyle işbirliği içinde işletilmesi gelmektedir.

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası "kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı" nın tanımlandığı 17. maddesi ile herkesin yaşam hakkını garanti altına almayı ve kimsenin "insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamayacağını" taahhüt eder. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet bu anayasal hakkın ihlali anlamına gelmekte, bu ihlalin önlenmesi için devlete önemli sorumluluklar düşmektedir.

Kadına yönelik şiddetle mücadele, Türkiye'nin imzalamış olduğu uluslararası sözleşmeler ve Birleşmiş Milletler kararlarıyla da devletin öncelikli sorumluluklarından birisi olarak tanımlanmıştır. Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 1989'da aldığı 12 sayılı Genel Tavsiyesi devletleri kadına yönelik şiddetle mücadele etmeye davet etmiş, bu konuda istatistiksel verilere ihtiyaç duyulduğunu belirlemiştir. Komitenin 1992 yılında aldığı 19 sayılı Genel Tavsiyesi ise toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti, kadınların erkeklerle eşit hak ve özgürlüklerden faydalanabilmelerini engelleyen bir ayrımcılık türü olarak tanımlamıştır. Bu karar, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından yayınlanan Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi'ne de temel teşkil etmiştir (GA Res 48/104(1994), UN Doc A/48/49). Bu Bildirge, devletlerin gelenek, görenek veya din gibi gerekçeler öne sürerek kadına yönelik şiddetle mücadele alanındaki sorumluluklarını aksatmamaları gerektiğini vurgulamıştır (Merry 2006, 76).

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının var olan potansiyellerini gerçekleştirmelerinin önündeki en önemli engellerden birisi olmaya devam etmektedir. Özellikle kız çocukları ve kadınlar, çekirdek aile içinde, geniş aile bağlamında, sokakta, okulda ve iş hayatında

fiziksel, ekonomik, psikolojik ve cinsel şiddete maruz kalmakta; yaşanan şiddetin kız çocuklarının okuyamamasından kadınların toplumsal hayata etkin katılamamalarına, kadınların çocuklarına uyguladıkları şiddetin artmasından istenmeyen evliliklere, sakatlıklardan ölümlere kadar çok kapsamlı sonuçları olmaktadır. Namus adına işlenen cinayetler bu şiddet türünün en ölümcül ve görünür biçimlerinden biridir. Ancak daha az görünür biçimleriyle de kadına yönelik şiddet, Türkiye'de yaşayan milyonlarca kadının bedensel ve ruhsal bütünlüğünü tehdit etmektedir. Aile içi şiddet, özellikle koca şiddeti, kadınların yaşamlarının "belirleyici bir boyutunu" oluşturmaktadır (Bora ve Üstün 2005, 18).

Bu derece önemli ve yaygın bir sorun olmasına karşın Türkiye'de kadına yönelik şiddet üzerine yapılmış araştırma sayısı yok denecek kadar azdır (Işık 2002, 66, Kerestecioğlu 2004, 52). Türkiye'de 1980'lerden bu yana kadınlara ve toplumsal cinsiyete yönelik araştırmalar yaygınlaşmış, hem beşeri ve sosyal bilimler alanını hem de toplumsal algıyı dönüştüren ve zenginleştiren çalışmalara imza atılmıştır. Ancak yapılan akademik çalışmalar ağırlıklı olarak feminist tarihyazımı, edebiyat, emek, çalışma hayatında kadınların konumu, İslam-başörtüsü konuları, kadınların siyasal katılımı ve kadın hareketinin demokrasiye katkıları alanlarına yoğunlaşmış, şiddet konusu çok eksik kalmıştır.[2]

Kadınların yaşadığı şiddetle ilgili elimizdeki sınırlı veriler, yerel veya bölgesel bağlamda yapılmış araştırmalar[3] veya kadın kuruluşlarının çalışmala-

[2] Feminist tarih ve tarihyazımı için bkz. Demirdirek 1993, Çakır 1994, Kandiyoti 1996, Tekeli 1998, Altınay 2000 ve 2004, Berktay 2003, Zihnioğlu 2003; edebiyatla ilgili bkz. Parla ve Irzık 2004; kadın hareketinin tarihi ve katkılarıyla ilgili bkz. Tekeli 1986, Sirman 1989, Güneş-Ayata 1993, Arat 1994; iş hayatı, emek ve siyaset ile ilgili bkz. Ecevit 1993, Özbay 1993, Kümbetoğlu 1995, Tan, Ecevit ve Üşür 2000, Acar-Savran 2004, Toprak ve Kalaycıoğlu 2004, Bora 2005, Çağlayan 2007; İslam ve başörtüsüyle ilgili bkz. Acar 1993, Göle 1993, Özyürek 2000, Çakır 2000, Arat 2001, 2005.

[3] Ankara ve Almanya'da yapılmış iki küçük çaplı araştırmanın karşılaştırmalı tartışması için bkz. İlkkaracan, Gülçür ve Arın 1996. Güneydoğu Anadolu'da "namus" algısı üzerine yapılmış bir araştırma için bkz. Sır 2006. Doğu ve Güneydoğu'da yapılmış bir başka araştırmada da şiddet üzerine birkaç soru sorulmuştur, bkz. İlkkaracan 1998. Ankara Tabip Odası (2003) ve İstanbul Barosu Kadın Hakları Uygulama Merkezi (2002) de kadına yönelik fiziksel ve cinsel şiddet üzerine yaptıkları sempozyumlar üzerine birer kitap yayımlamışlardır. Genel bir tartışma için bkz. Bolak 1990, Arın 1998, Bora ve Üstün 2005; kadın hareketinde şiddetle mücadele için bkz. Işık 2002, Kerestecioğlu 2004. Namus cinayetleriyle ilgili bkz. Kardam 2005, Pervizat 2005, Ertürk 2006, Belge, 2006, Koğacıoğlu 2007 ve Yirmibeşoğlu 2007. Kadın intiharlarıyla ilgili bkz. Halis 2001. Cinsel şiddetle ilgili bkz. Altınay 2002, Uluslararası Af Örgütü 2003, Keskin ve Yurtsever 2006.

rıyla[4] sınırlı kalmaktadır. Bu alandaki tek kapsamlı niceliksel araştırma, Aile Araştırma Kurumu tarafından 1993-94 yıllarında Türkiye çapında temsili bir örneklem seçilerek yapılan *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları* başlığıyla yayınlanan alan araştırmasıdır (*Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları* 1995). Aile içi şiddetin bireyler tarafından nasıl yaşandığına eğilen niteliksel araştırmalar ise yok denecek kadar azdır.[5]

Araştırmamız bu boşluğu doldurmak üzere atılmış ve şiddet konusuna öncelik veren bir adım niteliğindedir. Raporun birinci bölümünde, araştırmanın ikincil kaynaklara ve 27 ilden şiddetle mücadele eden yaklaşık 50 kadın örgütü, belediye merkezi ve baroların kadın komisyonlarından 150'ye yakın kadınla yaptığımız görüşmelere dayanan niteliksel ayağını ele alacağız. Bu bölümde, Türkiye'de toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin nasıl tanımlandığını ve gerek sivil toplum, gerek devlet düzeyinde ne tür mücadele yöntemlerinin, nasıl geliştirildiğini tartışacağız; yaptığımız görüşmelerde belirgin olarak öne çıkan kadın kuruluşlarının maddi ve ideolojik bağımsızlığı sorunu üzerinde duracağız. İkinci bölümde, kadınların en yoğun maruz kaldıkları ve kadın örgütlenmelerinin odak noktasını oluşturan "koca şiddeti" üzerine Türkiye'nin 56 ilinden toplam 1800 evli kadınla yaptığımız alan araştırmasının bulgularını ele alacağız. Son bölümde ise araştırmamızın her iki ayağından (niteliksel ve niceliksel) çıkan sonuçları birlikte değerlendirerek, şiddetle mücadelenin daha etkin yürütülmesi için neler yapılabileceği konusundaki önerilerimizi sunacağız.

[4] Bu yayınlardan bazıları şöyledir: Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası 1988; Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı 1996, 1998, 2000 ve 2003; Şahmaran 2003; KAMER 2004, 2005, 2006, 2007a, 2007b, 2007c; Kadın Dayanışma Vakfı 2005; Amargi 2005, EPİDEM 2006, DİKASUM 2007, Kırk Örük 2007.

[5] Aksu Bora ve İlknur Üstün'ün "*Sıcak Aile Ortamı*": *Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler* (TESEV Yayınları, 2005) önemli bir istisnadır.

I. Bölüm

Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele: Niteliksel Araştırma

Bu araştırma için yola çıktığımızda ana çerçevemizi "toplumsal cinsiyete dayalı şiddet" olarak belirlemiştik. Kadınların ve erkeklerin toplumsal olarak tanımlanmış kadınlık ve erkeklik rollerinden kaynaklı yaşadıkları tüm şiddet türleri ve bunların yaşandığı tüm mekânlar (ev, sokak, işyeri, okul, karakol, kışla) "toplumsal cinsiyete dayalı şiddet" kapsamına giriyordu. Mücadele alanına baktığımız zaman toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türleri içerisinden aile içinde yaşanan kadına yönelik şiddetin ana mücadele eksenini oluşturduğunu gördük. Şiddetle mücadele eden kadın örgütlerinin büyük çoğunluğu kadınların en güvensiz olduğu yerin "ev içi" olduğunu, yaşadıkları şiddetin ise ağırlıklı olarak kocalarından geldiğini ifade ediyorlar ve bununla mücadele yöntemleri geliştirmeye çalışıyorlardı. Biz de araştırmamızın kapsamını "koca şiddeti" olarak sınırladık.[6]

Araştırmamızın niteliksel ayağında, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti tanımlayan, görünür kılan ve mücadele eden sivil toplum kuruluşları ve devlet kurumları ile saha çalışması yapılmış, derinlemesine mülakatlar, odak grup tartışmaları ve katılımcı gözlem yöntemleri ile bilgi toplanmıştır. İlk olarak, kadına yönelik şiddet konusunda çalışma yapan kuruluşları belirlemek amacı ile mevcut sivil toplum kuruluşlarını yazılı kaynaklardan taradık (örneğin Uçan Süpürge 2004). Yazılı kaynakların en son gelişmeleri yansıtmayabileceği kaygısıyla, "kadınkurultayı" adı ile anılan ve kadın hareketinin internet haberleşme grubu işlevini gören ağdan ve bu alanda çalışan kadın örgütlerinin iletişim listelerinden faydalandık. Yaptığımız taramalar sonucunda Türkiye çapında 34 ilde bu konuda çalışma yürüten sivil toplum kuruluşu olduğunu tespit ettik (bkz. Ek 2). Diyarbakır, Tunceli, Elazığ, Gaziantep, Adıyaman, Urfa, Kilis, Kars, Iğdır, Van, Hakkari ve Ankara dahil 27 ilde 50'ye yakın kuruluştan 150'ye yakın kurucu, üye, aktif çalışan ve destek alan kadınla mülakatlar yaptık. Şubat 2006 ve Eylül 2007 arasında yapılan bu mülakatlar bazen 40-45 dakika, bazen beş saat, çoğunlukla da bir buçuk ila iki saat arasında sürdü. Mülakatlara ek olarak Diyarbakır, Elazığ, Hakkari ve Tunceli'de odak grup çalışması yaparak 8 ila 10 kişilik kadın gruplarıyla şiddet ve mücadele deneyimlerini konuştuk. Raporun bu bölümünde,

[6] Ekonomik şiddetle mücadele çeşitli illerde faaliyet gösteren kadın kooperatifleri, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı ve Türkiye Homenet (ev eksenli çalışanlar ağı) gibi kadın örgütleri aracılığıyla yürütülüyor. 1997 yılında kurulan Gözaltında Cinsel Taciz ve Tecavüze Karşı Hukuki Yardım Bürosu ise devlet kaynaklı cinsel şiddete odaklanıyor (bkz. Keskin ve Yurtsever 2006). "Namus cinayetleri" ise aile içi şiddetin özel bir türü olarak son yıllarda önemli bir mücadele eksenini oluşturuyor (bkz. Kardam 2005, Pervizat 2005, Ertürk 2006, Belge, 2006, Koğacıoğlu 2007 ve Yirmibeşoğlu 2007).

Türkiye'de kadına yönelik mücadelenin gelişimi anlatırken bu mülâkatlardan çıkan ana noktaları da ele almaya çalışacağız.

Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelenin Kısa Tarihi

Kadın hareketleri toplumsal cinsiyete dayalı şiddete direnmek ve onu dönüştürmek için oluşmuş mücadele yöntemleri olarak algılanabilirler. Şiddetin, ekonomik, psikolojik veya fiziksel, çok çeşitli boyutlarının sıradanlaştığı Türkiye'de de kadın hareketi kadına karşı şiddete bir başkaldırı olarak gelişmiştir. 1987'de "kadının sırtını sopasız, karnını sıpasız bırakmamak gerek" atasözüne atıfla eşinden dayak yiyen hamile bir kadının açtığı boşanma davasını reddeden Çankırı'da bir yargıca kadınların açtıkları manevi tazminat davasından bugüne hareketin itici gücü kadınların aile içi şiddete isyanı olmuştur. Biz bu çalışmada özellikle aile içi şiddet konusunu ve bu şiddete dur demek veya dönüştürmek üzere 1980 sonrası örgütlenen kadın kuruluşlarını inceledik. Bu bölümde önce genel bir çerçeve içinde Türkiye'de kadınların şiddete karşı örgütlü mücadelesini tarihsel bağlamında değerlendirmek istiyoruz.

Kadınlar değişik kaynaklarla beslenen bir süreç içinde 1980'lerde kamusal alanda seslerini duyurmaya başlamışlar, 1990'larda kendi sivil toplum kuruluşlarını oluşturmuşlar ve devleti dönüştürmeye çalışarak, devlet düzeyinde kadına karşı şiddetle mücadele mekanizmalarını harekete geçirmişlerdir. Bu süreç içinde mücadelenin boyutları ve biçimleri çeşitlenmiş ve yaygınlaşmıştır. 1980'lerde devlet karşıtı söylemleri ile devletle herhangi bir iş birliğini reddeden kadınlar, 1990'larda devlet kurumlarını ve mekanizmalarını da kullanarak kadına yönelik şiddete karşı yaygın bir söylem geliştirmeye başlamışlardır.

1980'lerde kadın hareketi ve kadına yönelik şiddete başkaldırı küçük gruplar halinde yapılan bilinç yükseltme toplantıları, sokak gösterileri, kısa ömürlü dergi ve yayınlarla kendini göstermeye başladı (Tekeli 1993, Işık 2002, Kum vd. 2005). Batı'da yükselen ikinci dalga feminizmin etkileri, 1980 askeri darbesiyle sol ideolojinin siyasal hegemonyasının sarsılması ve ortaya boş bir ideolojik alanın çıkması, kadın hareketinin güçlenmesine katkıda bulunmuştu. 1980 başlarında İstanbul ve Ankara'da küçük gruplar halinde bilinç yükseltme toplantıları yapan kadınlar, 1990 sonrası şiddete karşı kurumsallaşmayı yoğunlaştıran ve etkin kadın lobilerini mümkün kılan bir da-

yanışma sürecine girdiler. İlk yaygın kampanya Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin fiilen uygulanması için 1986'da yürütülen imza kampanyasıydı. Bu kampanyayı 1987'de Dayağa Karşı Kampanya ve onun çerçevesinde gerçekleşen bir dizi hareket izledi. "Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü" 17 Mayıs 1987'de çok sayıda kadının katıldığı, kadınların özel alanda yaşadıkları şiddeti kamusal alanda sorunsallaştırdıkları ilk sokak yürüyüşü idi. Bu tarihi yürüyüş, Türkiye'de "büyük bir örtüyü kaldırmış" (Koç 2005, 108), feminist politikayı sokağa dökmüştü: "Kadınlar ilk kez, tek başlarına, kendi sorunları için ve kendi örgütledikleri bir eylemle sokağa çıkıyorlardı" (Savran 2005, 83).

Böylece, daha ilk yıllarında Türkiye'deki kadın hareketi kadına karşı fiziksel şiddete dur demeyi bir öncelik olarak belirledi ve kampanya hareketin kendine özgün dinamiklerine damgasını vurdu. Kariye Müzesi önündeki sokak şenliği, Geçici Kadın Müzesi, özgün protesto biçimleriyle kadınların günlük hayatlarında yaşadığı şiddeti değişik yönleriyle görünür kılıyordu. Dayağa Karşı Kampanya'ya katılan kadınlar, 1988 yılında Şişhane'de yaptıkları kahve toplantılarıyla kampanya sürecini somut ve kalıcı kazanımlara dönüştürecek projeleri oluşturdular. Bu süreçte yayımlanan *Bağır Herkes Duysun!* dayak yiyen kadınların tanıklıklarının ve feministlerin kadına yönelik şiddet analizlerinin yer aldığı ilk yayındı (Çakır ve Gülbahar, 2000, 247). Henüz internet ağlarının kurulmadığı bir ortamda, şiddete uğrayan kadınlara kısıtlı da olsa destek sağlamak amacıyla bir dayanışma ağı örgütlendi. Dayağa karşı somut önlem olarak kadın sığınağı kurulması fikri benimsendi.

80'li yıllarda kadına yönelik şiddetin farklı biçimleri sokaklarda protesto edilmeye devam edildi. Ankara'da 1989 yılında başlayıp, İstanbul'a gelen "Bedenimiz Bizimdir - Cinsel Tacize Hayır" kampanyası, İstanbul'da "Mor İğne" ile anılan ve çok ses getiren bir kampanya olarak devam etti. Dikiş iğnesi kadınların evlerinde kendilerini veya evlerini güzelleştirmek, çocukların söküğünü dikmek veya aile bütçesine katkıda bulunmak için dışarıya dikerken kullandıkları olmazsa olmaz bir araçtı. Kamuya açık alanlarda, mesela, Kadıköy-Karaköy vapurlarında, feminist kadınlar iğnenin bu geleneksel işlevini değiştirip, mor kurdelelerle bezeyerek cinsel tacizcilere karşı kullanmak üzere satışa sundular. Kadını özel alanda geleneksel rolleri çerçevesin-

de görece güç sahibi kılan iğne, geleneğe meydan okuyan feministler tarafından, kamusal alanda gelenekselleşmiş cinsel tacize karşı dur demek için araçsallaştırılıyordu. Kadınlar böylece yeni feminist rolleri ile güç sahibi oluyordu. İğne sembolik bir savunma aracı şekline dönüşünce, cinsel tacizin bir saldırı olduğunu da gözler önüne sermiş oluyordu.

Cinsel tacizi görünür kılmaya çalışan feministler için ilk zorluklardan biri bu konuyu kamusal olarak dillendirmenin yolunu bulmaktı. Bugün televizyon dizilerinden gündelik hayattaki tartışmalara kadar sıkça kullanılan "cinsel taciz" kavramı 15 yıl önce feministler dahil çok insana yabancı bir kavramdı: *feminist* dergisinin Mart 1990 sayısına bakınca görüyoruz ki "sarkıntılığa karşı" yürütülmesi planlanan kampanyanın isminin ne olacağı uzun uzun tartışıldıktan sonra "cinsel taciz"de karar kılındığında, "cinsel taciz" tanıdık olmayan, zor anlaşılır bir ifade olduğu için çok eleştiriliyordu. Handan (Koç) bu sayıdaki yazısında o süreci şöyle anlatıyordu: "mesela benim gönlüm kampanyanın adının 'bedenimiz bizimdir' olmasından yanaydı. bir de 'cinsel taciz' diyenler vardı. cinsel taciz lafı bence pek kolay anlaşılmıyordu. yabancı dilde kullanılan bir sözün türkçesi, kolay anlaşılır olmayan bir tercümesiydi" (*feminist*, Mart 1990, 17). Sonunda kampanyanın adı "Bedenimiz bizimdir, cinsel tacize hayır" oluyordu. O günlere dair yazdığı bir yazıda, "Cinsel taciz terimini çoğumuz ilk kez duymuştuk" diyen Filiz Koçali, bugün gelinen noktanın altını çiziyordu: "Artık cinsel taciz terimi hemen hemen herkes tarafından bilinmekte ve TCK içinde suç olarak tanımlanmakta. Yani bu konuda geçen 17 senede çok yol alınmış durumda" (Koçali 2007, 9).

Sokakta cinsel tacize karşı örgütlenen ve çok ses getiren bu kampanya, "işyerinde cinsel taciz" ve "evde cinsel taciz" üzerinden devam edecekken dağıldı (Savran 2005, 87). Filiz Koçali'ye göre bu iki başlığın geride kalmasında kampanyayı sürdüren feministlerin evde ve işyerinde tacizi yakıcı bir şekilde yaşamamalarının ve "yüzyüze baktığımız erkeklere karşı politikayı ertelememizin" etkisi olmuş olabilirdi (Koçali 2007, 9). Şule Aytaç da o dönem yürütülen bilinç yükseltme gruplarını değerlendirirken evlilik içinde yaşanan cinsel tacizi ne kadar zor konuştuklarını hatırlıyordu: "'Evlilik içi cinsel taciz' kavramını kendimize kabul ettirebilmek için aylarca tartıştığımızı hatırlıyorum" (Aytaç 2005, 53).

Bu dönemin ikinci önemli kampanyası Türk Ceza Kanunun 438. maddesine karşı yürütüldü. 438. Madde fahişelere tecavüzde ceza indirimi getiriyordu. Anayasa Mahkemesi bu maddenin Anayasa'daki eşitlik ilkesini ihlal etmediğine dair karar verince, kadınlar İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana da kararı protesto eden gösteriler düzenlediler (Ankara'da Aralık 1989, İstanbul'da 23 Ocak 1990, 18 Şubat 1990'da); "iffetli ve iffetsiz kadın" ayrımını reddettiler; İstanbul'daki feministler genelevlerin bulunduğu Zürafa Sokak'a giderek, "iffetli kadın vesikası" dağıttılar. Gülnur Savran'a göre bu kampanyanın arkasında şöyle bir feminist politika vardı: "Sadece bir takım kadınlara iffetsiz dendiği için bu karara karşı çıkmıyoruz. Biz sözde iffetli kadınlar da bu bölünmeyle evlere hapsediliyor, denetleniyor, devamlı bir tehditle kapatılıyoruz. Sokağa çıktığımız zaman bizim iffetimiz sorgulanacaktır. Bu, bütün kadınlara yönelik şiddetin meşrulaştırılmasıdır." (Savran 2005, 88).

Bu yaratıcı sokak eylemlerini düzenleyen kadınlar bir yandan da değişik gruplar kurarak kurumsallaşma yolunda adımlar atıyorlardı. İstanbul'da 1984'de Kadın Çevresi, 1987'de Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği, kurulmuş, Ankara'da Perşembe grubu 1987'de bir araya gelmeye başlamıştı. 1987'de yayına başlayan *feminist* dergisi ile 1988'de yayına başlayan *Sosyalist Feminist Kaktüs* dergisi 1990'da kapanmıştı. İstanbul'da 1989'da 1. Kadın Kurultay 2500 kadını bir araya getirmeyi başarmış ama kurultay kendilerini solcu olarak tanımlayan kadınlarla, feminist olarak tanımlayanlar arasındaki çatışmalar sonucu grubun bölünmesi ile sonuçlanmıştı. Bütün bu deneyimler, sokak gösterileri, yürüyüşler, kısa süreli gruplaşmalar kadına karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin değişik boyutlarının, özellikle de kadına uygulanan fiziksel şiddetin görünür kılınmasını ve protesto edilmesini mümkün kılmıştı (bkz. Savran 2005).

1980'lerde büyük şehirlerdeki az sayıda kadının yürüttüğü feminist eylemler, 1990'larda toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı mücadelede önemli sıçramaları mümkün kıldı. 1980'lerde görünürlük kazanan şiddetle mücadele Türkiye çapında yaygınlaştı ve kurumsallaştı. Şiddete karşı feminist söylem meşruiyet kazanmaya başladı.

Kurumsallaşma çok katmanlı bir süreçti. Kadın hareketi kendi kurumlarını oluştururken bir yandan da devleti dönüştürüyor ve bu dönüşümlerin

kurumsallaşmasına yol açıyordu. Uluslararası düzeydeki feminist kazanımlar da iç dinamikleri tetikliyor, kazanımları yaygınlaştırıyor ve derinleştiriyordu. 1990'lı yıllarda hem kadınlar hem devlet şiddetle mücadele konusunda yurt dışından fon bulmaya başladı. Bu fonlarla çeşitli araştırmalar ve projeler yapılmaya ve kadın hareketinde yer alan kadınlar 1980'lerde protesto ettikleri devlet kurumlarıyla işbirliği yapmaya başladılar. Bu etkileşim, dönüşüm ve kurumsallaşma sürecini kadın hareketi ve devlet kurumları açısından ayrı ayrı inceleyebiliriz. Kadın hareketi kendi bünyesinde bağımsız kadın kuruluşlarını oluştururken, devlet bünyesinde farklı kurumlaşmalar meydana geldi. Barolar kadın komisyonları oluşturdular. Yeni kanunlar çıktı, kadına karşı şiddeti önlemek için yeni kurumlar oluştu, devlet kendi bünyesindeki Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu gibi eski kurumlara yeni işlevler verdi ve yerel yönetimler kadına yönelik şiddeti önlemek için yeni birimler oluşturdu.

1973-1982 yılları arasında sayıları 10'u bulan kadın kuruluşları, 1983-1992 yılları arasında 64'e, 2004 yılında ise 350'nin üzerine çıktı (Uçan Süpürge 2004). Bu kadın kuruluşlarının hepsi fiziksel şiddete karşı mücadele için kurulmamışlardı, ama hepsi toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin değişik yüzleri ile mücadele ediyorlardı. Kadına karşı şiddetle mücadele etmek üzere kurulan Mor Çatı ve Ankara Kadın Dayanışma Vakfı bu konudaki kadın dayanışmasına ve kurumsallaşmanın yayılmasına öncülük eden kurumlar oldular.

1980 sonrası dayağa karşı kampanya ile başlayan ve şiddet gören kadınlar için sığınak açma emeliyle yol alan süreç içinde, 1990'da İstanbul'da Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 1991'de de Ankara'da Kadın Dayanışma Vakfı açıldı.[7] Her iki kurum da özellikle aile içinde yaşanan şiddeti sorgulamak, görünür kılmak, şiddet yaşayan kadınlara destek vermek ve bu desteğin olmazsa olmaz parçası olarak kadın sığınağı açmak üzere kurulmuşlardı. Ancak ilk yıllarda hayata geçen sığınak deneyimleri sorunlarla karşılaştı. 1993 yılında Kadın Dayanışma Vakfı Altındağ Belediyesi'nin desteğiyle Türkiye'nin ilk bağımsız kadın sığınağını açtı. 1995 seçimlerinde yerel yönetimin değişmesiyle Vakfın kendi olanaklarıyla sürdürdüğü sığınak 1999 yılında kapandı. Kadın sığınağının feminist kadınlar tarafından bağımsız yönetimi

[7] Kadın Dayanışma Vakfı'nın resmi kuruluş tarihi 1993'tür. Vakfı kuran feminist kadınlar, 1991-1993 yılları arasında Altındağ Belediyesi ile işbirliği çerçevesinde açılan Kadın Danışma Merkezi'nde çalışmalarını yürütmüşlerdir.

şartı konusunda belediyelerle anlaşamayan Mor Çatı grubu, uygun devlet desteğini 1995 yılında elde ederek kendi bağımsız kadın sığınağını açtı. Ancak yine maddi zorluklar nedeniyle Mor Çatı'nın sığınağı da 1998 yılında kapandı. 2007 yılı itibariyle bağımsız kadın kuruluşları tarafından işletilen tek sığınak Mor Çatı'nın 2006 yılında Beyoğlu Kaymakamlığı'nın desteği ile işletmeye başlattığı sığınaktır.

Gerek Ankara Kadın Dayanışma Vakfı gerekse Mor Çatı, maddi zorluklar nedeniyle süreklilik kazanamayan sığınak deneyimlerinin ötesinde kadına yönelik şiddetle mücadelede öncü roller üstlendiler. En başta "kadına yönelik şiddet" kavramının yaygınlaşmasına ve anlaşılmasına, bu sorunun görünür kılınmasına katkıda bulundular. Ayrıca, Türkiye'de ilk defa sığınakların önemine, şiddet gören kadınlar için olmazsa olmaz bir gereksinim olduğuna dikkat çektiler. Mor Çatı gerek İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, gerekse o zamanlar bağlı bulunduğu Şişli Belediyesi ile sığınak açabilmek için yaptığı başvurularda bu konuda Türkiye'de sahip olunmayan bir bilginin aktarımını gerçekleştirdi. Sığınağı kullanacak kadınların güvenliğini ve önceliklerini şart koşan kadın bakış açısı ile devlet kurumlarını eğitti. Bu tartışmalar gazetelere yansıyarak, ülke çapında yankı buldu, yeni değerlerin ve kadın bakış açısının yerleşmesi yolunda adımlar atılmış oldu (Arat 1998). Mor Çatı ve Kadın Dayanışma Vakfı halen kısıtlı maddi olanaklarıyla şiddet gören kadınlara psikolojik ve hukuki danışmanlık hizmetleri vermeye devam etmektedirler. Verdikleri "gönüllü eğitimi" yüzlerce kadına ilham vermiş, bu kadınların Türkiye'nin farklı yörelerinde kendi dernek ve vakıflarını oluşturmalarına katkıda bulunmuştur. İzmir'den Diyarbakır'a kadar bu alanda çalışmaya karar veren tüm kadınlar ve kadın kuruluşları, Mor Çatı veya Kadın Dayanışma Vakfı'ndan birebir destek almış, şiddet gören kadınlarla nasıl çalışılacağını ilk onlardan öğrenmişlerdir.

Türkiye'de kadına yönelik şiddetle mücadelede örgütlenme alanında en önemli sıçramanın 1997 yılında Diyarbakır'da KAMER'in (Kadın Merkezi) kurulması olduğunu söyleyebiliriz. Olağanüstü hal ve savaş koşullarında şiddete uğrayan kadınlarla dayanışma amacıyla kurulan KAMER, Diyarbakır'da küçük bir merkezken şimdi Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesinde tüm illerde Şırnak'tan Van'a, Batman'dan Elazığ'a, Gaziantep'ten Malatya'ya 23 şehirde örgütlenmiş, yaklaşık 30 bin kadın tarafından örülmüş yaygın bir kadın ağına dönüşmüş durumda. KAMER, bu illerin şehir merkezlerine ek olarak 179 ilçede çalışmalarını sürdürmektedir.

KAMER, kadına yönelik şiddete karşı mücadelenin ana eksenini, kadınların yaşadıkları şiddeti "fark ederek güçlenmeleri," önce kendi hayatlarını sonra da çevrelerini şiddetten arındırmaları olarak çizmiştir. Bu bağlamda dünyada ve Türkiye'de ikinci dalga kadın hareketinin en önemli yeniliklerinden biri olan bilinç yükseltme/farkındalık yaratma grup çalışmasını sistematikleştirmiş ve yaygınlaştırmıştır. KAMER, çalışmalarını sürdürdüğü yerlerde önce gönüllüler arasında "farkındalık yaratma grupları" yapmakta, yerel örgütlenmenin tamamıyla o il veya ilçedeki kadınların inisiyatifiyle başlatılmasına önayak olmaktadır. Diyarbakır'daki Vakıf merkezi bu yerel örgütlenmelere onların talepleri çerçevesinde destek vermekte, bilgi ve deneyim aktarımında bulunmaktadır. Böylece yukarıdan aşağıya doğru yayılan bir örgütlenme yerine bir "yerinden örgütlenme modeli" geliştirilmiştir. KAMER, 1990'ların başında İstanbul ve Ankara'da gelişen kadına yönelik şiddetle mücadele hareketinin yaygın bir taban hareketine dönüşmesinde öncü bir rol oynamıştır. Aynı zamanda KAMER, şiddeti her alanda dönüştürmeyi hedefleyen dili ve çalışmalarıyla toplumsal cinsiyet alanının ötesinde bir etkiye sahiptir.

1990'lı yılların önemli bir gelişmesi de Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın çağrısı ve Heinrich Böll vakfının maddi desteği ile başlayan Kadın Sığınakları Kurultayı'nın 1998 yılında İstanbul'da toplanması olmuştur. 25 Kasım Uluslararası Kadına Yönelik Şiddete Son günü bağlamında yapılan çağrıya Türkiye çapında değişik illerden ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden 100'den fazla kadın katılmıştır. Kurultaya katılan kadınlar "kadın sığınakları açmış ya da açmak üzere olan kadın gruplarının ve belediyelerin temsilcileri, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı olarak çalışan kadın konukevleri ile Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün ve bağımsız kadın gruplarının temsilcileridir" (*Pazartesi*, Aralık 1998, s.5). Her yıl değişik bir ilde tekrarlanması planlanan kadın sığınakları kurultayı, 2006 yılına kadar dokuz yıl kesintisiz sürmüş, İstanbul dışında Mersin'de, Antalya'da, İzmit'te, Çanakkale'de, Diyarbakır'da ve İzmir'de toplanmıştır.

Kurultay, şiddetle mücadele yolu arayan kadınlar ve kadın kuruluşları arasında önemli bir dayanışma ve iletişim platformu oluşturmuştur. 1999 Kurultayı sonrası kadın hareketinin, bir baskı grubu olarak etkinliğini ve hareket kabiliyetini arttırmasına büyük katkıda bulunan ve iletişim ağı gereksinimini karşılayan Kadın Kurultayı E-grubu (kadinkurultayi@yahoogro-

ups.com) kurulmuştur. 2006'da 1200 üyeye ulaşan bu elektronik haberleşme ve tartışma grubu, Van'da gerçekleşen bir namus cinayeti hakkında Van Kadın Derneği'nden doğrudan bilgi almak, İstanbul'daki bir sığınakta gıda zehirlenmesi yaşayan ve hastane önünde gazeteciler tarafından taciz edilen kadınlarla dayanışmanın yollarını tartışmak, feminist hareketin tarihiyle ilgili bilgi ve fikir alışverişinde bulunmak, Amargi'nin düzenlediği kadın örgütleri voleybol turnuvasına davet edilmek, feminist politikanın eksiklerini tartışmak, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Nimet Çubukçu'dan randevu talep eden bir dilekçe için kadın örgütlerinden imza toplamak, Türk Ceza Kanunu değişiklik tasarısı için talep geliştirmek gibi çok farklı konularda haberleşme ve işbirliği için önemli bir araç olmuştur.

Her yıl Kasım ayında farklı bir şehirde toplanan ve üç gün süren Kadın Sığınakları Kurultayları'nın sonuç bildirgeleri, 2000'li yıllarda devlet tarafından benimsenecek pek çok politikanın ve şiddetle mücadele yönteminin belirlendiği bir platform oluşturmuştur. Sığınakların nasıl olması gerektiği, sorunları, ihtiyaçları tartışılarak kurultay sonuç bildirgelerinde yansıtılmıştır. Kurultay kadına yönelik şiddet konusunda çalışmak isteyen kadınlara ilham kaynağı ve destek olmuş, yeni kurumların oluşmasına öncülük etmiştir (Mor Çatı 2003, 193).[8]

Kadın hareketi, barolarda da kadına yönelik şiddetle mücadelede kurumsallaşmaya gidilmesine yol açmıştır. İlk olarak Istanbul ve Ankara barolarında kadınlara hizmet veren danışma merkezleri açılmıştır. 1998 yılında 52 gönüllü kadın avukatla hayata geçen Ankara Barosu Kadın Danışma Merkezi'ne açıldığı ilk yıl 715 kadın başvuruda bulunmuştur (Çakır ve Gülbahar 2000, 276). 1999 yılında İstanbul Barosu Kadın Hakları Komisyonu'nun girişimiyle Türkiye Barolar Birliği Kadın Hakları Komisyonu (TÜBAKKOM) kurulmuş, 2001 yılında Türkiye çapında 40 komisyon açılmıştır. TÜBAKKOM, Medeni Kanun ve Ceza Kanununun cinsiyetçi öğelerden arındırılmasında önemli bir rol oynamış, bu konuda rapor hazırlayıp, etkili bir baskı grubu oluşturmuştur. Kuruluşun amaçlarından biri de "aile içi şiddet dahil olmak üzere kadınlara karşı yapılan her türlü ayrımcılıktan kaynaklanan sorunlara çözüm getirilmesi ve uygulamada çeşitli kurumlarda kadınların başvuruları değerlendirilirken karşılaşılan önemsememe, aşağılama

[8] 2006'da İzmir'de yapılan Kurultay'da başlayan ve halen devam etmekte olan tartışmanın detayları için bkz. Taylı ve Yalçın 2007.

ve benzeri ayrımcı davranış biçiminin ortadan kaldırılması için çalışmak"tır. Adana'dan Diyarbakır'a, Şanlıurfa'dan Ordu'ya, Elazığ'dan Mersin'e kadar pek çok ilde baroların Kadın Komisyonları, olanakları çerçevesinde dar gelirli kadınlara hakları konusunda ücretsiz danışmanlık hizmeti vermektedirler.

Devlet Düzeyinde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelenin Kurumsallaşması

1990'larda kadın hareketi kendi içinde bağımsız kurumlarını yaratırken, gerek iç gerekse dış dinamiklerle baskı altına giren devlet kurumları da kadına yönelik şiddetle mücadele konusuna eğilmeye başlamıştır. Kanunlar değişmiş, kadının güçlenmesine destek vermek üzere kurumlar oluşturulmaya çalışılmış veya varolan kurumlar dönüştürülmeye başlanmış, yerel yönetimler ve üniversiteler bu konuda merkezler oluşturmuşlardır. Sayıları çok yetersiz olmakla birlikte, 2007 Eylül'ü itibarıyla SHÇEK'e ait 19, Valilik ve İl Özel İdareleri'ne ait 12, Belediyelere ait 4, toplam 35 sığınmaevi hizmet vermektedir (www.shcek.gov.tr/hizmetler/Kadin_Aile_Toplum/Kadin_Konukevleri.asp; www.kazete.com.tr).

Dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Anavatan Partisi üyesi İmren Aykut 1985 Birleşmiş Milletler Nairobi Dünya Kadınlar Konferansı'na katılmış, Nairobi İleriye Yönelik Stratejiler konusunda bilgi sahibi olmuş bir vekil olarak, 1990 tarihinde Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı'nın (KSSB) kendi bakanlığına bağlı olarak kurulmasına öncülük etmiştir. KSSB 1991'de Genel Müdürlük olarak doğrudan Başbakanlığa bağlanmıştır. 1990 başlarında kendilerini devlet bürokrasisi ve denetimi altına alacak kaygısıyla kadın hareketi içinde olanların kuşkuyla karşıladığı bu kurum, zaman içinde sivil toplum kuruluşlarının desteğini kazanmış, özellikle hukuki çerçevenin dönüşmesinde, kadın konusunda araştırmaların yapılmasında kritik bir rol oynamıştır. Bu kurumun dönüşmesinde de kadın hareketi içinden gelen, örneğin Selma Acuner gibi kendilerini feminist olarak tanımlayan, kadınların isteklerine duyarlı, feminist kadınlar ve akademisyenlerle yakın çalışan, bütçeden yeterli pay ayrılmamasına rağmen ellerindeki imkânlar dahilinde büyük bir özveri ile çalışan kadınların payı yadsınamaz. İsmi yakın zamanda Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) olarak değiştirilen kurumun bürokratları, kendi deyimleri ile "devletin içinde gönüllü çalışarak", 1990'lı yıllardan başlayarak STK-devlet işbirliğini mümkün kılmışlardır.

Kadın hareketinin aile içindeki şiddete dur deme çabaları, yeni kurumların oluşturulmasının yanında yerleşik devlet kurumlarında da bir dönüşümü tetiklemiştir. SHÇEK Genel Müdürlüğü 1990 yılında "Kadın Misafirhaneleri" adı altında, kadınların şiddet karşısında misafir olma değil sığınma ihtiyaçları olduğunu kabul etmek istemeyen bir yaklaşımla ve yetersiz kaynaklarla da olsa önemli bir hizmet vermeye başlamıştır. 2007 yılı itibariyle SHÇEK'e ait 19 sığınma evi bulunmaktadır.

Ayrıca SHÇEK "koruyucu-önleyici bir hizmet modeli" olarak Aile Danışma Meclislerini ve Toplum Merkezlerini kurmuştur (www.shcek.gov.tr). 1993 yılında hizmet vermeye başlayan toplum merkezleri, kamu kurumları, yerel yönetimler, üniversiteler ve sivil toplum kurumlarıyla dayanışmayı ve işbirliğini hedeflemektedirler. Nitekim SHÇEK çeşitli protokollerle Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Vakfı, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Türk Kadınlar Birliği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Vakfı, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı gibi kadınlara yönelik hizmet sunan sivil toplum kurumlarıyla işbirliğine gitmiştir.

Bu işbirlikleri içerisinde Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Vakfı ile birlikte 1998 yılından bu yana yürütülen "Kadının İnsan Hakları Eğitimi Programı" (KİHEP) özel bir öneme sahiptir. Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Vakfı'nın (eski adıyla Kadının İnsan Hakları Projesi) 1995'te İstanbul'da ilk tohumlarını attığı KİHEP, 1998 yılında SHÇEK ile imzalanan bir işbirliği protokolüne dayanarak bugüne kadar 5000 kadar kadının katıldığı kapsamlı bir eğitim programı uygulamıştır. Bu program çerçevesinde SHÇEK'in sosyal hizmet uzmanları, kadınların anayasal ve medeni haklarından, kadınlara karşı şiddet ve aile içi şiddete, şiddete karşı geliştirilecek stratejilerden, feminizme kadar kadının insan haklarını kapsayan, 16 modülden oluşan ve 3-4 ay süren bir "eğitici eğitimi programına katılmakta, daha sonra bu programı çalıştıkları illerdeki kadınlara uygulamaktadırlar (Amado 2005, Kardam 2003). KİHEP, başarılı bir devlet-sivil toplum işbirliği örneği olmasına karşın, SHÇEK toplum merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının üzerlerindeki ağır yük, bu programın uygulanabilirliğini etkilemektedir (Kardam 2003, 69).

SHÇEK'in işleyişinde ve kadınlara verdiği hizmetin içeriğinde 1990'ların başından bu yana önemli gelişmeler görülse de, bu alandaki ihtiyacı karşıla-

maktan çok uzaktır. Bütçeden SHÇEK'lere ayrılan fonlar sınırlı, çalışan eleman sayısı çok az, çalışma saatleri çok yetersizdir. SHÇEK'in sığınma evlerinin sayısı ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktır. Kadın kuruluşları Türkiye'de en az 3000 sığınağa ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadırlar (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı 2003, 104-108). Ayrıca, SHÇEK'in varolan az sayıdaki sığınma evinde nitelikli elemanlar yetersiz, sunulan hizmet sınırlıdır.

Hukuk Alanındaki Gelişmeler ve Kampanyalar

Türkiye'de kadın hareketinin ilk hukuki kazanımı fuhuş yapanlara tecavüzde ceza indirilmesini öngören TCK'nın 438. maddesinin 21 Kasım 1990'da yürürlükten kaldırılmasıdır. 8 gün sonra, 29 Kasım 1990'da eski Medeni Yasanın kadınların ev dışında çalışmasını kocanın iznine bağlayan 159. maddesi Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. 1996'da erkeğin zinası, 1998'de kadının zinası suç olmaktan çıkarılmış, 1997'de kadınlar kendi soyadları ile kocalarının soyadını birlikte kullanabilme hakkını elde etmişlerdir.

Kadına yönelik şiddetle mücadele bağlamında gerçekleşen en önemli yasal gelişmelerden biri 17 Ocak 1998'de yürürlüğe giren 4320 sayılı "Ailenin Korunmasına Dair Kanun"dur. Kanun, ismi her ne kadar aileyi korumayı çağrıştırsa da, feministlerin uzun zamandır çıkartılmasını istedikleri, bu konuda kampanya yürüttükleri "aile içi şiddete karşı kadınları koruma"ya yönelik bir kanundur. Bu kanunun çıkmasında Türkiye'ye yurtdışından gelen eleştirilerin de rolü olmuştur. Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) çerçevesinde feminist akademisyen ve bürokratlar tarafından hazırlanan 1996 yılı Türkiye Raporu'nun şiddetle mücadelede alınan önlemlerin yetersizliğini vurgulaması, bu noktada Türkiye'nin komite üyelerince eleştirilmesine yol açmıştır. Raporun okunmasında hazır bulunan Kadından Sorumlu Devlet Bakanı Işılay Saygın, eleştirilerden etkilenmiş, bu kanunun çıkması için yoğun bir çalışma içine girmiştir. Kadın hareketinin etkin bir kampanya yürütmesi ve KSSGM'nin konuyu önemsemesi kanunun çıkmasında rol oynamıştır.[9] Kanun, aile içinde şiddete uğrayan kişilerin korunabilmesi için, şiddet uygulayanları ihtar, evden uzaklaştırma ve hapisle cezalandırmayı öngörür. Başka bir deyişle, "4320 sayılı kanun, şiddet uygulayıcıya yönelik geliştirilen ted-

[9] Kanun çıkmadan önceki yıllarda kadın kuruluşları çeşitli yayınlarla bu tür koruma önlemlerinin alınması gerektiğini uluslararası örnekleriyle birlikte işlemişlerdir. Örneğin Mor Çatı 1996, İlkkaracan, Gülçür ve Arın 1996.

birlerle kadına ve çocuğa yönelik şiddetin engellenmesinde kapsayıcı önlemler alan önemli bir yasal araç" olmuştur. (Kadın Dayanışma Vakfı 2005, 44).

2000'li yıllarda kadın hareketinin en az 20 yıldır süren çabaları ve Avrupa Birliği'nin olumlu baskılarıyla, Medeni Kanun ve Ceza Kanunu kadınlara karşı ayrımcılık ve şiddet içeren maddelerinden arındırılarak yeniden kabul edilmiştir (Sarıhan 2002 ve 2005). Her iki yasa da kadın kuruluşları, barolar, kadın akademisyenler, KSGM bürokratları, kadın milletvekilleri ve şiddete karşı olan farklı yaş gruplarından, farklı deneyimlere sahip kadınların yoğun işbirliği ile çıkartılmıştır. Bu değişikliklerle, Anayasanın 10. maddesinin öngördüğü fakat eski Medeni Kanun ve Ceza Kanunu ile ihlal edilen kadın-erkek eşitliğinin yasalar nezdinde sağlanması yolunda önemli adımlar atılmıştır.

22 Kasım 2001'de Yeni Türk Medeni Kanunu TBMM tarafından kabul edilmiş ve 1 Ocak 2002'de yürürlüğe girmiştir. Eski Medeni Kanun'un ataerkil nitelikler taşıyan "evlilik birliğinin reisi kocadır, evlilik birliğini koca temsil eder, karının ikametgâhı kocanın ikametgâhıdır" gibi CEDAW sözleşmesine sakınca konulmasına yol açan maddeler çıkartılmıştır. Formal eşitlik ilkelerinin kabul edilmesinin ötesinde yeni yasa fiili eşitliği sağlamaya yönelik ev içi emeğini tanıyan değişiklikler getirmiştir. Yasal mal rejimi olarak kabul edilen, "edinilmiş mallara katılma rejimi" boşanma durumunda, evlilik süresince edinilen mallara eşit katılımı getirerek, aile içinde yaşanan ekonomik şiddeti sınırlandırmaya yönelik önemli bir adımdır. Ancak, bu yasanın yürürlüğe giriş tarihinden itibaren yapılacak evlilikler için geçerli olması ve bu nedenle eski yasaya göre evlenmiş kadınları koruma altına almaması kadınlar tarafından halen eleştirilmekte olsa da, yeni mal rejimi ileriye dönük azımsanmayacak bir kazanımdır.

Medeni Kanun'un yenilenmesi için kadınlar 1980'lerden beri örgütlü bir biçimde çalışmışlardı. Çok değişik görüş açılarını paylaşan kadınlar bu konuda birlikte hareket etmiş ve birbirlerine destek vermişlerdi. Türk Hukukçu Kadınlar Derneği taslak metin hazırlamış ve İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi, 1993 yılında, Mor Çatı, Kadın Kütüphanesi gibi kurumlarca da desteklenen bir imza kampanyası başlatmıştı. 120 bin imzanın toplandığı kampanyada Medeni Kanun'un değişmesi için yazılan dilekçe

Meclis Başkanı'na verildi. 1994 yılında hükümet yeni bir kanun taslağı hazırlamak üzere bir komisyon kurdu. Kadın örgütleri konuyu hep gündemde tuttular. KSSGM'nin çabaları, CEDAW komitesinin eleştirileri ve Pekin Konferansı sonrası Avrupa Birliği'ne girme çabaları bağlamında hazırlanan program ile birlikte Medeni Kanun'un yenilenmesi söz konusu oldu. Bu arada, 2000 yılında feministlerin Kadın Sığınakları Kurultayı sonrası oluşturdukları elektronik haberleşme ağı, örgütlü protestolarını yoğunlaştırmalarına yardımcı oldu. TBMM'nin Adalet Komisyonu, 2001 Mart'ında kadın örgütlerince öngörülen mal paylaşımı konusundaki teklifleri reddedince, Türkiye'nin değişik bölgelerinden ve sınıflarından değişik önceliklere sahip 100'den fazla kadın örgütü ulusal bir platform oluşturarak Medeni Kanun kampanyasına yeni bir güç verdiler. Bu platform basın açıklamalarından TBMM Adalet Komisyonu üyelerini ziyaret etmeye kadar yoğun lobi faaliyetlerinde bulundu ve kanunun istenilen şekilde çıkması için çalıştı.

Keza 2004 yılında kabul edilen ve 1 Haziran 2005'de yürürlüğe giren yeni Ceza Kanunu da kadınların yoğun çabaları ile şiddet içeren maddelerinden arındırıldı. Eski kanunda kadına yönelik cinsel şiddet içeren suçlar, "genel ahlak ve aile düzenine ilişkin suçlar" olarak algılanıyordu. Bu bakış açısı, namus gerekçesi ile işlenen suçlarda ceza indirimine olanak sağlıyor, tecavüze uğrayan kadınların tecavüz edenle evlenmesi halinde suçlunun ceza almamasına izin veriyordu. Yeni kanun ise cinsel şiddet içeren suçları "kişilik hak ve özgürlüklerine karşı suçlar" olarak tanımlamaktadır. Cinsel şiddet içeren suçlar yeniden tanımlanarak, kapsamları genişletilmiş, kadınlar iş yerinde cinsel tacize karşı, evlilik içinde tecavüz ve cinsel saldırıya karşı korumaya alınmışlardır. Tecavüzcüyle evlenmede cezanın ertelenmesini öngören madde kaldırılmıştır. Töre cinayetleri "nitelikli insan öldürme" olarak kabul edilmiş, aile içi şiddete işkence kapsamında ağır cezalar öngörülmüştür. Evlilik dışı doğmuş çocuğunu namus kurtarma nedeniyle öldüren anneye ceza indirimi de yasadan kaldırılmış, yaşama hakkı namus kavramından bağımsız güvenceye alınmıştır.

2001 yılında Yeni Medeni Kanun kabul edildikten sonra, koalisyon kurma ve lobi faaliyetlerinde deneyim kazanmış olan kadın hareketi Yeni Ceza Kanunu'nun çıkmasında daha kısa fakat etkin bir kampanya yürüttü. Bu süreçte Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Vakfı'nın sekretaryasını yürüttüğü ve çok sayıda kadın kuruluşu ve feminist avukatın katıldığı TCK Kadın

Çalışma Grubu, yalnızca eleştiri sunmakla kalmadı, aynı zamanda kadınları ilgilendiren maddelere ilişkin bir taslak hazırladı (Sarıhan 2005, Anıl vd. 2005). Hükümetin kurduğu yeni komisyonun çalışmalarını sıkıca takip eden kadın platformu, hazırladıkları bu taslağın çeşitli basın açıklamaları, televizyon ve radyo programları, panel ve toplantılarla kamuoyunda tartışılmasını sağladı.

Tasarının mecliste görüşüldüğü gün platform Ankara'ya bir yürüyüş düzenledi ve meclis dinleyici localarını kadınlar doldurdular. Platformda Van'dan İstanbul'a, İzmir'den Edirne'ye, Amnesty International'ın Türkiye Temsilciliği'nden KAOS GL ve LAMBDA'ya, Cumhuriyet Kadınları Derneği'nden Diyarbakır Barosu Kadın Komisyonu'na değişik yörelerden ve değişik görüşlerden kadın kuruluşları temsil ediliyordu. Nitekim 2005 yılında Başbakan Erdoğan'ın suç kapsamından çıkartılmış olan zinayı suç kapsamına alma girişimi bu platformun etkin direnciyle karşılaşınca geri çekildi. Sonuç olarak, TCK Kadın Çalışma Grubu'nun hazırladığı taslaktaki önerilerin çok büyük çoğunluğu Yeni TCK'da yer aldı.

Kadın kuruluşlarının kanun değişiklikleri için yürüttükleri kampanyalar haricinde başka sivil toplum kurumlarıyla kadına yönelik şiddete dur demeyi amaçlayan ve kamuoyunda bilinç yükseltmeye yönelik kampanyalar da yapılmıştır. Bunların arasında Amnesty International Türkiye'nin 2004-2010 tarihleri arasında devam edecek olan "Kadına Yönelik Şiddete Son" kampanyasını, aynı kuruluşun aynı kampanya bağlamında, hükümete bir çağrı olarak başlattığı ve 2006'da düzenlediği "16 Güne 16 Sığınak" Kampanyasını[10], Hürriyet, ÇEV ve CNN Türk- İstanbul Valiliği işbirliği ile 2004-2007 tarihleri arasında yürütülen ve basında geniş yankı uyandıran "Aile İçi Şiddete Son" kampanyasını, Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler ile The Body Shop ortaklığında 2004 yılında yürütülen kadınların el emeklerini değerlendirmeyi ve şiddete karşı eğitimi destekleyen kampanyayı, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun (UNFPA) 2005 yılından bu yana yürüttüğü "Kadına Karşı Şiddete Son" kampanyasını sayabiliriz. Nüfus Fonu ve KSGM'nin birlikte yürüttüğü "Kadına Karşı Şiddete Son" kampanyası 2007-2008 yıllarında polis eğitimleriyle devam etmektedir. 2008 sonuna kadar 40.000 Emniyet Teşkilatı personeline ulaşmayı hedefleyen bu kampanya, şiddetle mücadelede önemli bir adımı temsil etmektedir.

[10] 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü ile 10 Aralık İnsan Hakları Günü arasındaki 16 güne referansla yürütülen bu kampanya başka ülkelerde de yapılmaktadır.

Bu kampanyaların üç önemli sonucu olmaktadır. Birincisi, devlet kurumlarının kadına yönelik şiddeti ciddiye almaları için baskı oluşturulmaktadır. İkincisi, kadına karşı şiddetin kamuoyunda "çözülmesi gereken bir sorun" olarak algılanmasına katkıda bulunmaktadırlar. Üçüncüsü, bu sorunun yalnızca "kadınların" ve "kadın kuruluşlarının" sorunu olmadığı mesajı güçlendirilmekte; devlete, sivil topluma, medyaya ve bireylere bu konudaki sorumlulukları hatırlatılmaktadır.

Temmuz 2006 Başbakanlık Genelgesi

Bu kanun değişiklerinin yanı sıra 2000'li yıllarda görünürlük kazanan veya artan namus cinayetleri karşısında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 2006 yılında "Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlar ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi" amacıyla bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun hazırladığı rapor doğrultusunda da, Temmuz 2006'da Başbakan Tayyip Erdoğan uygulandığı takdirde ciddi kazanımlar getirebilecek bir Başbakanlık Genelgesi yayınlamıştır. KSGM bu tedbirlerin alınmasında koordinatör kurum olarak belirlenmiştir. Genelge, kadınlara yönelik her türlü şiddet eyleminin önlenmesini bir "devlet politikası" olarak kabul etmesi, bu konudaki çözüm önerilerinin yaşama geçirilmesinde kurumlar arası detaylı bir işbirliği öngörmesi ve sorumlu kuruluşların üçer aylık ayrıntılı faaliyet raporları hazırlamasını bekleyerek uygulamadaki ilerlemeleri takip etmeye yönelik niyet göstermesi bakımından bir ilktir.

Bu konuda alınması istenen tedbirler kadın kuruluşlarında da memnuniyet yaratacak düzeyde kapsamlı ve yerindedir. Nitekim Genelge'de yer alan tedbirler Kadın Kurultayları sonuç bildirgelerinde belirlenen politikaları ve pek çok kadın kuruluşunun 20 yıllık kadına yönelik şiddetle mücadele tarihi içinde yaptığı önerileri yansıtmaktadır. 14 maddeden oluşan "Koruyucu ve Önleyici Tedbirler" Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın sorumlu tutulduğu "kadın ve erkek arasındaki ekonomik eşitsizliğin ortadan kaldırılması için gerekli tedbirlerin alınması"ndan (1. madde), Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile Yerel Yönetimlerin sorumlu tutulduğu, "Kent planlamasında, sokak ve parkların iyi aydınlatılması ve kadınların acil telefon hatlarına kolay ulaşabilmesini sağlamak amacıyla telefon kulübelerinin sayılarının artırılması gibi kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda gerekli hizmetlerin sunulması"na (14. madde), Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'-

nün sorumlu tutulduğu "kadına yönelik şiddetle ilgili spot filmlerin üretilmesi, ulusal, bölgesel ve yerel medyada ulusal bir kampanya çerçevesinde gösterilmesinin sağlanması"ndan (10. madde), Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sorumlu tutulduğu, "Diyanet'in kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda, toplumu bilinçlendirmek üzere hutbe ve vaazlar vermesi"ne (12. madde) çok kapsamlı öneriler içerir. Genelgede "Töre/Namus Cinayetleri Konusundaki Çözüm Önerilerinin Yaşama Geçirilmesinde Koordineli Çalışması Gereken Kurumlar" ve "Medya ve Şiddet Konusundaki Çözüm Önerilerinin Yaşama Geçirilmesinde Koordineli Çalışması Gereken Kurumlar" başlıklı özel bölümler de bulunmaktadır (Temmuz 2006, Resmi Gazete, Genelge 2006/17 sayı 26218).

Nitekim bu genelge sonrasında devlet kadına karşı şiddetin önlenmesinde daha aktif bir tutum göstermiştir. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun "Kadına Karşı Şiddete Son" kampanyası çerçevesinde KSGM ve İçişleri Bakanlığı işbirliği ile yürütülen polis eğitimi buna bir örnektir. Hizmet içi eğitim programları kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığı personeline de KSGM "Töre ve Namus Cinayetleri" ve "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" gibi konularda eğitim vermiştir. Genelkurmay Başkanlığı ile yapılan anlaşma sonucu er ve erbaşlara verilen eğitim programına, kadına karşı şiddet ve töre cinayetleri, kadının insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularının dahil edilmesine karar verilmiştir.

Kadına yönelik şiddet ve namus cinayetleri konusunda duyarlılık yaratmak amacıyla İstanbul ve Ankara Belediyeleri işbirliği ile "Kadına Karşı Şiddete Son" konulu afişler hazırlanmış ve 25 Kasım 2006 haftasında billboardlarda sergilenmiştir. Başbakan, Kadından Sorumlu Devlet Bakanı ve KSGM'nin yer aldığı spot film ulusal televizyon kanallarında gösterilmiştir. Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği ile işbirliği yapılarak mağazalarda ürünlerin "Kadına Karşı Şiddete Son" ifadeli etiketlerle satışa sunulması sağlanmıştır.[11]

Örgütlenme Sorunları ve Olanakları: Kadın Örgütlerinin Bağımsızlığı

2000'li yıllardaki kadınların özellikle hukuki alandaki kazanımlarının arkasında yaygın bir kadın örgütlenmesi vardır. Kadınlar bağımsız kadın kuruluşları veya belediyeler bünyesinde kurulmuş kadın merkezleri olarak örgütlenmektedirler. Kadın örgütlenmesinin gücünü, sesini ve niteliğini mad-

[11] 2006/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi Kapsamında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'ne İletilen Kurum ve Kuruluşlara ait Ikinci Üç Aylık Döneme İlişkin Faaliyetleri, KSGM, Ocak 2007.

di olanaklar şekillendirmektedir. Kadın kuruluşları için gerekli olan maddi kaynaklar, üyelerin kendi katkıları, dış kaynaklı fonlar, belediye veya devlet destekli fonlarla karşılanmaktadır.

Bu maddi olanaklarla kadın kuruluşlarının "bağımsızlıkları" arasında hassas bir denge oluşmuştur. Şiddete karşı kurulmuş kadın örgütleri "bağımsız" olmakla övünmektedirler. Bazı kadın kuruluşları isimlerinin başına "bağımsız" sıfatını ayrıca eklemişlerdir. Bağımsızlık görece bir kavram olduğu gibi çeşitli boyutları da olan bir kavramdır. Mali bağımsızlık boyutunun yanında ideolojik bağımsızlık şiddete karşı çalışan kadın örgütlerini özellikle şekillendirir, kadınları daha güçlü kılacak işbirliği yapma ve iletişim ağları kurma becerilerini de etkiler. Kadın örgütlerinin pek çoğu ciddi ekonomik zorluklarla karşı karşıyadır fakat fon kuruluşlarından para bulmaya mali ve ideolojik bağımsızlıklarını yitirme korkusuyla direnç göstermektedirler. Pek çoğu kendi gönüllü üyelerinden aldıkları desteğin yanında, dış kaynaklı fonlar yerine belediye veya devlet desteğini aramakta, bu desteği ararken de bu kurumların bürokratik ve ideolojik baskıları söz konusu olabilmektedir.

Kadın örgütlerinin görece güçlü olanları uluslararası kadın kuruluşları, büyükelçilik veya konsolosluklar, Avrupa Birliği, Avrupa ve Amerika'daki fon kuruluşları veya devlet ve belediyeler kanalıyla aktarılan fonlardan destek almaktadır. Fonlar belli projeler için alınmakta ve proje bitince yeni fonlara başvurmak gerekmektedir.

Her ne kadar fonlar kadın hareketinin önemli bir itici gücüyse de, 1990 sonrası başlayan "proje feminizmi" kadın hareketi içinde küçümsenmektedir (Z. Arat 2006). Kadın grupları proje üreterek özellikle dış kaynaklı fon almaktan, fon veren kurumun genelde kapitalist gelişmeci hedefler saptayan söylemine teslim olup, o kurumun değerlerine ve amaçlarına hizmet edeceklerini düşündükleri için çekinmektedirler. Projeler gönüllü feminist politikayı fonlarla beslenen profesyonelliğe teslim etmekte oldukları için de eleştirilmektedir. Kadın kuruluşlarının yerel bağlamda ortak politik eylemler geliştirmek yerine birbirleri ile fon kapma konusunda rakip kuruluşlara dönüşmeleri de başka bir endişe konusudur (Yalçın 2006, 32). Ayrıca, son yıllarda yükselen milliyetçilikle birlikte artan "yabancı" korkusu ve Avrupa Birliği sürecinin yarattığı endişeler kadın hareketine de etki yapmış, bazı gruplar dış kaynaklı fonlara "dış/emperyalist müdahale" olarak şüpheyle

yaklaşmaya başlamışlardır. Bu eleştiriler, özellikle fon alma konusunda seçici davranan, aynı zamanda kaynak bulmakta, genişlemekte, gönüllülere ulaşmakta sıkıntı yaşayan örgütler tarafından sık sık dile getirilmişlerdir. Özet olarak, dış kaynaklı fonlarla pek çok kadın kuruluşu arasında gerilimli bir ilişki yaşanmaktadır. Dış kaynaklı fonlar, kimi kadın kuruluşları tarafından ihtiyaç duyulan, kurumun gelişmesini sağlayabilecek bir araç olarak görülürken, kimileri bu fonları ideolojik sebeplerle reddedebilmektedirler.

Belediyeler de dış kaynaklı fonları kullandıkları halde, pek çok kadın grubu (kaynağı dış fonlardan da gelmiş olsa) belediye desteğini kendi öncelikleriyle daha rahat bağdaşabileceğini düşündükleri için tercih etmektedirler. Belediyeler, özellikle Yerel Gündem 21 programına katılanlar, pek çok kadın kuruluşuna destek vermiştir.[12] 1990 sonlarında bağlı bulunduğu belediyenin Yerel Gündem 21 kanalı ile oluşturduğu kadın meclisi içinde filizlenen bir kadın kuruluşunun kurucuları fonlara karşı duyulan çelişkili sevgi-nefret ilişkisini yansıtmaktadırlar: Belediye desteği ile ortaya çıkan bu kuruluş, daha sonraki çalışmaları için belediyeden gerekli desteği alamayınca, "kendi yağında kavrulmaya" çalışmış, fırın işletmek, pastane açmak ve bunların bir sığınağın açılmasını sağlaması gibi daha büyük hayallerden vazgeçilmiş, ölçek küçültülmüştür. "Bağış bulunan kumaşlar", "bağış bulunan yünler" "bağış bulunan dikiş makineleri" ve şişlerle üretilenler kermeste satılmış, derneğin "tüp-çay" ihtiyaçları karşılanmıştır. Kadınlar, küreselleşen ve dünya ile eklemlenerek proje alan belediyelerin dünyasında, kendi geleneksel becerileriyle ayakta kalmaya mecbur bırakılmışlardır.

Belediye dışında fon arayışlarına girmeyen bu kuruluş, belediyenin desteğini çekmesiyle birlikte sıkıntı yaşamış, yapmak istediklerini yapamaz hale gelmiştir. Kuruluşun üyeleri yapmaya çalıştıkları işler için gönüllü bulmakta zorlanmaktadırlar. Açıldıkları yıllarda yurtdışında bir vakıftan aldıkları 5000 dolar ile yaptıkları "kadın kampı" hâlâ heyecanla bahsettikleri "muhteşem bir şey yaptık", "harika bir şeydi" diye tanımladıkları bir başarılarıdır. Bu deneyime rağmen dış kaynaklı proje başvurusu yapma konusunda ciddi bir direnme göstermektedirler. "Niye tekrar fon almak için başvurmadınız?" sorusuna gelen bir cevap "bağımsızlığımızı hatırladık" olmak-

[12] Yerel Gündem 21 programı kapsamında kadınların kentsel yaşama katkılarını desteklemek amacı ile YG-21 Kadın Platformları/Meclisleri oluşturulmuş; bu platformlar bağımsız kadın kuruluşlarının oluşmasında ve güçlenmesinde önemli bir rol oynamışlardır.

tadır. Fon verenlerin AB fonlarından alınan parayı vermeleri ve gruptakilerin bazılarının AB'ye karşı olmaları da dile getirilen bir nedendir. Kuruluşta lider konumunda olan, proje yazmayı bilen ve proje almaya direnen bir gönüllü direncini, "Ben Türkiye'yi çok seviyorum, para alan emir de alır diye para almıyorum" diye açıklamaktadır. Aynı şekilde dış kaynaklı fonlardan para almadıkları için maaşla çalışan sadece bir sekreterlerinin olması da bir övünç kaynağıdır. "Bizim profesyonelimiz sadece sekreter arkadaşımız; onun dışında hepimiz gönüllüyüz. Acayip gönüllüyüz".

Fon alma konusundaki çekinceler sadece görece yeni ve küçük kuruluşlar için bir sorun teşkil etmemektedir. Şiddete karşı örgütlenen ilk ve en eski kadın kuruluşu olan Mor Çatı, kadın hareketi içindeki bütün önemine, yeni kadın gruplarına verdiği ilham ve desteğe rağmen ciddi maddi sorunlarla boğuşan bir kurumdur. Kuruldukları yıllarda bir sığınak çalıştırmak için İstanbul Belediyesi'nden destek ararken "bağımsızlık" konusunun feminist kadınlar için önemini gazetelere taşımış olan Mor Çatı, maddi destek karşılığı hiyerarşik, ataerkil, bürokratik güçlerin tahakkümü altına girme konusunda her zaman titiz davranmış bir kurumdur (Arat 1998, 302-303). Bugün bu tutum Mor Çatı'da hala çok tartışılmakta, mali zorluklar Mor Çatı'nın etkin bir kurum olmasını engellemektedir. Mor Çatı her ne kadar dış kaynaklı fon kullanmışsa da, bu konu çalışanların belirttiği gibi çok tartışılan bir konudur. Fonlarla gelen kurumsallaşmayı Mor Çatı'nın isteyip istemediği konusunda bir uzlaşma henüz oluşmamıştır. "Fon örgütlerinin *kadın örgütlerine dayatmaları*" ve fon alırken "yön değiştirmek... tabandan çıkan bir hareketten farklı bir yere gelmek" ifade edilen korku ve endişelerden bazılarıdır. Mor Çatı'nın kendi parasını kendisinin kazanmasını isteyenler olsa da, kadınların deneyimleri kurumu kârlı bir işletmeye çevirmeye yetmemektedir. Mor Çatı, kendi gönüllülerinin deyimi ile "herkesin parasını beğenmez" bir kurum olarak ayakta durmaya çalışmakta, ancak ihtiyacı olan kaynakları yaratamamaktadır.

Kadın hareketinde fonlar konusunda farklı görüşler olsa da hemen hemen tüm kadın örgütlerinin hemfikir oldukları temel bir konu "proje feminizmi"nin devletin yükümlülüklerini üstlenmeye dönüşmemesi gerektiğidir. Örneğin, "kadını şiddetten korumak" gibi devletin sorumluluk alanına giren bir konunun sivil topluma devredilmesi hem kapsamlı sorun çözümünü zorlaştırmakta hem de kadınları temel vatandaşlık haklarını talep etmek-

ten uzaklaştırmaktadır. Devletin yerine getirmesi gereken yükümlülükleri kadınların "dayanışma" adına kısıtlı olanaklarla ve büyük bir özveriyle yerine getirmeye çalışmaları sürdürülebilir olmadığı gibi siyasi olarak da sorunludur. Bu duruşun "sığınaklar" konusuna yansıması şu şekilde olmaktadır: İlk yıllarında kendi sığınaklarını işletmeye çalışan kadın örgütleri artık sığınak açmanın devletin kadın vatandaşlarına yönelik temel sorumluluklarından biri olduğunu, maddi kaynakları devlet tarafından karşılanan sığınakların bağımsız kadın kuruluşları tarafından işletilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Fon almak ve proje yapmak konusunda çekincesi olmayan kadın örgütleri de "fon bulup sığınak açma" değil "devletin sığınak açması için baskı oluşturma" ekseninde mücadele etmektedirler.

Dış kaynaklı fonlarla maddi destek sağlayarak bağımsızlıklarını kaybetmekten çekinen kadın kuruluşlarının bazıları ihtiyaçları olan desteği belediye kaynaklarından almaktadırlar. Belediyelerden alınan destek bazı durumlarda beraberinde istenmeyen hiyerarşik ve ideolojik ilişkiler getirebildiği gibi bazı durumlarda da verimli işbirliklerine imkân tanımıştır. Belediyeler, maddi olanaklar sağlayıp kadın kuruluşlarını görece serbest bırakarak destekledikleri gibi, kendi partilerinin görüşleri doğrultusunda onları yönlendirmek veya bu kuruluşların kendi seçmenlerine hizmet götürmesini sağlamak için de kullanmak istemektedirler. Nitekim bazı belediyeler kendi partilerince "seçmene hizmet" için kadın merkezlerini kendileri açmakta ve bu merkezlerde kadın politikası dışında politik amaçlar öncelik kazanabilmektedir.

Avrupa Birliği'nin Dünya Bankası'ndan aldığı fonlarla Tarsus Belediyesi'nin desteklediği Tarsus Kadın Sığınma Evi, hem çalışanları hem de civar kentlerdeki kadınlar tarafından örnek gösterilen bir kuruluştur. Yerel Gündem 21 tarafından da desteklenen Sığınma Evi iç işlerinde kadınlar tarafından bağımsız bir kuruluş olarak işlemekte ama bütün masrafları belediye tarafından karşılanmaktadır. Ankara Dayanışma Vakfı'ndan özel eğitim alan sığınma evi çalışanları belediyelerindeki Danışma Merkezi'nden de destek alarak, kaymakam, sosyal hizmetler ilçe müdürü, emniyet müdürü ve polis ile uyum ve işbirliği içinde çalışmalarını sürdürmektedirler. Adana ve civarının Türkiye içindeki görece ekonomik refahı, Tarsus Lions gibi sivil toplum kuruluşları kanalı ile sığınma evi adına rahat bağış toplayabilmeyi de sağlamaktadır. Sivil toplum kuruluşları ile belediye ve devlet hizmetinde ça-

lışanlar arasında geçmiş deneyimlere dayalı organik bağlar vardır. Belediye başkanı başkan seçilmeden evvel çeşitli sivil toplum kuruluşlarında yöneticilik yapmış, sivil toplumun önemine inanan birisidir.

Bu uyum ve çalışma biçimi başka feminist grupların veya kadın kurumların kıstaslarına uymayabilir. Tarsus Sığınma Evi çalışanları, kendilerini feminist olarak tanımlamamaktadırlar. Bir görevli, şiddet görerek kendilerine gelen kadınları barıştırmayı da önerdiklerini söylemiştir: "'ben eşimle barışmak istiyorum' dediğinde, işte 'bir şans daha vermek istiyorum, çocuklarım şu' falan dediğinde 'bence de git dene, ha olmadı, bizim kapımız her zaman açık' diyebiliyoruz. Yani önce barıştırma." Türkiye gibi aile bağlarının güçlü olduğu ve kadınların tek başlarına ayakta durmalarının ekonomik ve toplumsal nedenlerle görece zor olduğu bir yerde "barışma"nın cazibesi teslim edilse de, şiddet gören kadınların kendilerine şiddet uygulayan eşlerine geri dönmelerindeki tehlike de göz ardı edilemez.

"Bağımsız" kadın kuruluşlarının bazıları destek aldıkları belediyelerle ideolojik bir yakınlık içindedir. Yoğun Kürt nüfusun uzun yıllar ağır çatışma koşullarında yaşadığı Diyarbakır'da DEHAP/DTP'li Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulan DİKASUM (2001) veya Bağlar Belediyesi bünyesindeki Kardelen (2004) örnek olarak düşünülebilir. Kardelen, DEHAP/ DTP'li bir kadın belediye başkanı olan Bağlar Belediyesi'nde, öncelikli sorunlar olarak tespit ettikleri göç ve yoksulluk bağlamında kadınlara destek vermeye çalışmaktadır. Belediye kaynaklarına göre iç göç nedeniyle Diyarbakır'ın nüfusu, 1990 ve 2000 yılları arasında en az üç katına çıkmış ve hane sayısı şehirde 30 binden 100 bine yükselmiştir (Gambetti 2005). Bu bağlamda, Kardelen gibi üç belediye personeliyle çalışan bir kuruluş kadınlara eğitim, istihdama yönelik üretim ve psikolojik danışmanlık hizmetleri getirmeye uğraşmaktadırlar. Okuma yazma kursu veya el sanatları atölyesi açmak, hayatlarında hiç sinemaya gitmemiş kadınları toplu halde güvenlik güçlerinin kuşkulu bakışları altında sinemaya götürmek Kardelen'in organize ettiği çalışmalar arasındadır. Kardelen bir kadın kuruluşu olarak İstanbul'da Mor Çatı'dan ve Amargi Kadın Kooperatifi'nden destek almakta, ortak 8 Mart panellerine, Kadın Sığınakları Kurultayı'na katılmaktadır. Yapılan çalışmalar geleneksel rolleri içinde ve toplumsal şiddet diye tanımladıkları savaşla yoğunlaşmış zorluklarla baş etmeye çalışan kadınların hayatlarını kolaylaştırmaya dönüktür.

Diyarbakır'da faaliyet gösteren bir başka kadın kuruluşu olan Selis ise belediye bünyesinde olmayıp bağlı bulunduğu belediye ile ideolojik yakınlığı olan bir kuruluştur. 2002 yılında kurulan Selis "Kürt özgürlük hareketi"nin kadınların bilinç kazanmasında "en büyük etkenlerden bir tanesi" olduğu tezinden hareket etmektedir. Bir Selis üyesine göre, bu süreçte siyasallaşan Kürt kadını, "alanlara gitmiş, mitinglere gitmiş, siyasi partilere gitmiş, ama barış ortamı ile daha fazla sosyalleşememiş, ailenin 'oraya gitme, buraya gitme' söylemleri ile ev içerisine hapsolmuştur". Ekonomik olarak başka kuruluşlardan destek almadıkları için kendilerini bağımsız bir kadın kuruluşu olarak tanımlayan Selis grubu, üyelerinin maddi katkılarının yanında, DTP'li belediyeye "catering" hizmeti vererek de para kazanmaktadır. "Kürt hareketi bizim hakkımızda karar alamaz, kararlarımız konusunda bağımsızız" diye bağımsızlıktan anladıklarını açıklamaya devam eden Selis üyeleri, bir yandan da kendilerini "Kürt hareketini benimseyenlerin çoğunlukta olduğu" bir grup olarak tanımlamaktadırlar.

Bağımsızlık konusunda feminist hareket içinde gelişen hassasiyetleri yeni boyutlara taşımış bir kuruluş KAMER'dir. KAMER, dış kaynaklı fon al-

Hayatımda devrim yaptım, eşim devrik kral
*Kardelen**

Ben KAMER'e gelmeden önce yoğun şiddet yaşayan bir kadındım. Evliliğim kaçarak oldu. Eşimle kaçtık. Hani kaçmamın nedeni bir yerde tepkiydi, ailemi cezalandırmaktı. Kendimi cezalandırmış oldum bu arada.

Üç erkeğin tek kız kardeşiydim. Babam da rahmetli olunca yoğun şiddet gördüm. 62 doğumlu olduğum için 70li yıllarda zaten yaşanan bir savaş vardı, okuma özgürlüğüm elimden alındı. Çok istediğim halde öğretmen olamadım. Ortaokulu bıraktım, liseye gitme imkânım olmadı. O zaman burada bir iç savaş vardı. Şehir ikiye bölünmüştü: Sol taraf, sağ taraf. Bizim aile sol taraftaydı.

Eşimle tanışmam şöyle oldu: O iki tane mektup yazdı, ben bir mektup yazdım ve kaçtım. Yani hiç görüp konuşmadım. Benden yedi yaş büyük bir insan. 17 yaşındaydım, o ise 24 yaşında. Bir-iki tatlı lafa hemen kanarız ya, 17 yaşında da buna müsaittir insan. Müsaitiz yani, kadın olarak zaten inanmak, güvenmek için çok müsaitiz. Ben de eşime güvendim. "Prensesler gibi yaşatacağım, şöyle yapacağım, böyle yapacağım." Yaşatıyordu ama ne yaşatıyordu bir Allah bilir, bir ben.

Eşime kaçtıktan sonra hani yağmurdan kaçıp doluya yakalanırsın ya, işte o dolu. Ama dolu ne dolu, deniz büyüklüğünde dolu. Kayınvalidem vardı, kayın-

ma konusundaki açık tavrıyla Mor Çatı gibi kuruluşlardan ayrılmakta, devlet ve belediyelerle işbirliğine sıcak bakmakla birlikte her ikisinden bağımsızlığı ve her türlü siyasi partiden bağımsız olma kaygısını çok önemsemesiyle Selis gibi kadın kuruluşlarından da ayrılmaktadır. Türkiye'nin başka yerlerindeki feminist örgütlenmeler gibi KAMER de her türlü siyasi örgütlenmeden bağımsız olmayı ana hedefleri arasına almıştır. Onu bu bağlamda özgün kılan yoğun bir şiddet tarihi içinde herkesin bir "taraf" olarak algılandığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde bağımsız bir çizgi tutturmuş olmasındadır. KAMER bu bölgede kurulan ilk bağımsız örgütlerden biri olarak bağımsızlık ve sivillik kavramlarının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Etnisiteye dayalı siyasetin yaygın olduğu bir bölgede KAMER herhangi bir etnik kimliğe dayanmadan, bağımsız duruşu nedeniyle, farklı etnik ve dini özellikleri olan kadınları aynı şemsiye altında bir araya getirebilmiştir.

Şiddet karşıtı bağımsız feminist söylemiyle KAMER, farklı etnik ve dini özellikleri olan kadınları bir araya getirirken, bölgedeki farklı kimlikler arasındaki çelişki ve çatışmaları da dönüştürmeye başlamış, siyasal alanı yeni-

babam vardı, kayınbabamın hiç evlenmemiş kız kardeşi vardı. Ayrıca bir eltim vardı, çocuğu vardı. Aynı evde hep birlikte yaşıyoruz. Eşim aşırı derecede alkole bağımlı bir insandı... Artık aile içindeki şiddet artı eşimin yansıttığı şiddet... Her türlü fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, ekonomik şiddet var. Kapının önüne çıkmam mümkün değil. Ben o evin içinde her zaman dedim, "Burası E tipi cezaevi." Eşime de söyledim, "Sen bir Saddam'sın." Tabii o zamanlar söyleyemedim, sonradan.

O zaman başörtülü değildim. Eşim hiç kıyafetime karışmadı. Bir tek o konuda çok rahattım. Açık giyin, kapalı giyin, nasıl gezersen gez. Daha sonra başörtü örtme olayı şöyle oldu: Küçük kızım dünyaya geldi, bu arada da kayınvalidem rahmetli oldu. Kayınvalidemin psikolojisi çok bozuktu, kendinden habersizdi. Onun bakımı oldukça ağırdı. İki çocuğum vardı, eltim vardı, eltimin çocuğu vardı, eşim vardı, kayınbabam vardı. Onların topyekûn işi bana kalıyordu. Ondan sonra küçük kızım dünyaya geldi. Daha önce ne Kuran okumuştum, ne bir şey. Bizim orada Kuran kursu açıldı. Hani dışarı çıkmak lazım, bir yere çıkmak lazım, hep evde hep evde. Kuran kursuna gittim. Başörtüsünü öyle takmaya başladım.

KAMER'e gelişim de iyice bunalıma girmişken oldu. Kayınbabam öldü, kayınbabamın kız kardeşi öldü, kayınvalidem öldü. Hizmet ederken bir şeyler seni

den tanımlamaya aday olmuştur. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti dönüştürme amacı ile kullanılan söylem etkin bir iletişim aracı olarak geleneksel toplum yapısını ve geleneksel kimlik söylemini de dönüştürmektedir.

Mesela Tunceli ili gibi Alevi Kürt çoğunluğun bulunduğu ve devlet karşıtı siyasal direnişin yoğun hissedildiği bir kentte de, onun komşusu muhafazakâr Sünni Türk milliyetçiliğinin ağır bastığı Elazığ'da da çalışmakta olan KAMER iki kentin kadınlarını feminist dayanışma ve kadına yönelik şiddete direniş çerçevesinde bir araya getirmiş, her iki grubun "diğer"ine besle-

oyalıyor... Veya kendimi bir şeymiş gibi mi hissettim bilmiyorum... Ne hissettim henüz duygularımın tam anlamıyla ismini koymuş değilim. Ondan sonra bir boşluğa düştüm. Hani sabah kalkacağım, kayınbabayı temizleyeceğim, altını bezleyeceğim, yedireceğim, içireceğim, o benim günümün yarısını alıyor. 12'ye kadar. 12'den sonra evimi temizleyeceğim, yemeğimi pişireceğim, çocuklarımla ilgileneceğim, çamaşır yıkayacağım, bulaşıktır, ütüdür yapacağım. Kayınbaba ölünce benim yarım günüm gitti. Hiçbir şey yapamadım. Artık psikolojikman tedavi de görmeye başladım. Tamamen bunalıma düştüm. Yurtsuz yuvasız hissediyordum kendimi. Nasıl batağa düşmüşsündür sadece ellerin görünür, bir destek... O arada işte Aslı geldi. Ablası benim komşumdu. Dedi ki, "Bir kadın merkezi geliyor, KAMER. Gelir misin bugün toplantısına?" "Tamam," dedim.

Benim de hep hayalimde şu vardı: Zengin olacağım, zengin olduğum zaman bir kafe açacağım, sadece kadınların girdiği bir kitaplığım olacak ve genç kızlar için bir şeyler yapacağım. Orada kitap okuyacaklar ama sadece yediklerinin içtiklerinin parasını verecekler. Hep istediğim burada böyle bir yer olmasıydı. Ben bunun çok yokluğunu çektim. Nasıl çektim... Ben öyle yoğun bir şiddet yaşadım ki bir gün valiliği aradım. "Hiçbir şekilde sana yardımcı olamayız," dediler. Tüm kapılar kapandı. Polisi de denedim. O da geldi "Ailesiniz, barışın, ne var ki?" dedi. Ben "Gideceğim," dedim, polis dedi "Hayır," ben "Gideceğim," dedim, polis dedi "Hayır." O gün polise şöyle dedim: "Erkek değil misiniz, hepiniz aynısınız. Erkek olduğu için koruyorsun. Eğer ben bir erkek olmuş olsaydım, ben bu şiddete maruz kalmış olsaydım sen karşıdakini hemen karakola götürür, şikâyetini alırdın ama beni götürmüyorsun." Ve götürmedi. O insanın ceza çekmesini istiyordum, hani bir gece de olsa nezarette kalmasını istiyordum. Yani bilsin ki yasalar çıkmıştı, hani ailede uygulanan şiddete dair yasalar. Bu olay KAMER'le tanışmadan birkaç sene önce oldu.

Bastırılarak korkutularak sindirildim senelerce. Ondan sonra artık içimde bir isyan başladı ama ismini koyamıyordum ve yine korkuyordum. Gittim işte KAMER'in toplantısına. Baktım orada çok güzel bir kadın var. Ama gerçekten güzel

diği önyargıları yok etmeye başlamıştır. Bu iki komşu il birbirlerinden gerek etnik, gerek dini, gerekse siyasi duyarlılık açılarından farklı olduğu kadar KAMER'in geldiği Diyarbakır'dan da farklıdır. Nitekim KAMER ilk başlarda her iki ilde de değişik nedenlerle kuşkuyla karşılanmıştır. Diyarbakır kökenli olup hem devlete hem Kürt hareketine mesafeli duran ve her türlü şiddeti kınayan bağımsız bir kadın kuruluşu olarak her iki ilde de kendini kanıtlamak zorunda kalmıştır. Tunceli'de yapılan grup çalışmalarında, "birileri bizi sürmesin, birileri bizi coplamasın, birileri hani bizi ezmesin, biz de

bir kadın, alımlı bir kadın ve kendine özgüveni olan bir kadın. Ben bir köşeye oturdum. O kadar kötü oldum ki o an. Hani kendimi kötü hissediyorum: "Ay, o benimle konuşur mu?" O kadar kötü bir aşağılık duygusu içerisindeyim ki... Ondan sonra Hayriye konuşmaya başladı. Kendini anlattı, ismini söyledi ve benim ismimi sordu. Öyle şok oldum ki... Yani doğaldır şimdi, artık insan köpeğine, kedisine bile isim koyuyor. Benim, 44 yaşında bir kadının, illa ki bir ismi olacak ama ben ismimin farkında değilim, ismimi unutmuşum. Ondan sonra derin bir şok yaşadım, bir an böyle titredim. İsmimi söyledim, anlamını sordu, "Kim koydu?" dedi. Hayatımda duymadığım şeylerdi. İlk şoku o zaman yaşadım. O noktada ben kabullenmiştim şiddeti. "Bu benim kaderim, alınyazım," diyordum. Bir de şöyle bir söz var: Annesinin kaderi kötüyse kızının çeyizidir. Yani artık ne polis yardım ediyor, ne aile destek çıkıyor... Gidebilecek nere var? Ekonomik özgürlük yok.

Bu arada bir şeyi atladım: O Kuran kursuna gittikten sonra ben Kadir gecesinde camiye gittim. Hoca diyor, "Eşinize hakkınızı helal ettiniz mi?" Bütün kadınlar diyor "Evet, ettik," ben diyorum, "Hayır." Kadınlar topyekûn bana döndü. "Ben etmek zorunda mıyım?" dedim, "etmiyorum." Hoca orada şöyle dönüp demedi ki, "Erkekler eşlerinize hakkınızı helal ediyor musunuz?" Niye kadınlar etsin? Niye edeyim ki? Ben hakkımın farkındayım, dini konuda haklarımı biliyorum ve ben helal etmiyorum. Kadir gecesinde hakkımı helal ettiğimi söylesem ben onun yaptıklarını nasıl unuturum? Unutmuyorum.

Ondan sonra işte Hayriye'yle tanıştık. O gece sabaha kadar düşündüm. Ertesi gün Hayriye'yle tekrar konuştuk. Sonra grup çalışmasına katıldım. Ama üç dört toplantıya gidince o kadar ağır gelmeye başladı ki kaldıramadım. İlk grubum yarım kaldı.

Çok acı çektim. Benim yaşadığım şiddet türü bir değil, ben her konuda şiddet yaşayan bir kadınım ve bu benim kaderim değil. Bunu sorgulamaya başladım. Sorular oluştu soru işaretleri oluştu, cevaplandıramadım. O kadar ağır geldi ki bana bu iç çatışma. Ve o arada da oğlumla ilgili bir sorun oldu, ikisi bir araya ge-

karşılığında bunu yapmayalım (şiddete başvurmayalım)" diyen çıkmış, KAMER grup yönlendiricisi de "haklı şiddet yoktur, şiddetin hiçbir haklı dayanağı yoktur, olamaz" diye anlatınca "canım, yani hani o sana taş atacak da sen ona gül mü atacaksın?" diye sorgulanmıştır. Bu konumda yeni bir dünya yaratabilmek için şiddet döngüsünü kırmanın önemini anlatan KAMER gönüllüsü bu yeni dille, Elazığ'a gitmiş, orada da pek çok kişi ısrarla kendilerine örgüt bağlantılarının olup olmadıklarını sormuştur. Tunceli'de apolitik veya devlet yanlısı tutum diye algılanan ve orada feminist çalışmayı zor-

lince... Birinci grup sırasında ben o iç çatışmamı yaşadım. Doya doya yaşadım, doya doya acı çektim ama her şeyi her şekilde fark ettim. "Ben varım ve her şeyi yapabilirim," demeye başladım. Hani derler ya kadınlar güçsüzdür. Bir geçmişime baktım ki ben bunca sene bunlara katlanmışsam zaten güçlüyüm. Yani bir şeyler yapmışım ben. Hiçbir şey değilmişim ben, her şeymişim.

İlk önce sorunumu tespit ettim, sonra sıra sorunuma çözüm üretmeye geldi. Çünkü kendi reçetemi kendim yazacaktım. Neler yapabilirim? Nasıl riskler göze alabilirim? Bunları yaşadım. Tamamen kendimi toparladım ve ikinci gruba katıldım. Bu sefer daha bir şeyleri biliyordum, ilk grup kadar ağır olmadı. Fikirlerim netleşti. Hani ben eşimden ayrılırsam nasıl geçineceğim? İki tane kızım, bir oğlum var. Oğlum okuyor, kızım nişanlı, hani bunun düğünü var, ev kirası var, yemesi var, içmesi var, bu inceden inceye düşünülmesi gereken bir konu. Onları düşündüm.

En sonunda, "Hayır, dur artık," dedim, "bunlar benim kaderim değil. Seni çekmek zorunda değilim. Ben bir kadınım, ben bir bireyim. Senin bana bunları yapmaya hakkın yok. Hele sen şurada bir dur." Ondan sonra çocuklarımı aldım, evden de sadece bir yatak aldım ve çıktım. Sade yatak aldım, çıktım. Kendime özgüven geldi, "Ben yaparım, başarırım," dedim ve öyle herkesi karşıma aldım. Öyle karşıma aldım ki bir baktım etrafımda hiç dost yok. Bir KAMER'li arkadaşlarım yanımda. Manevi olarak yanımdalar. Arayıp sormaları çok büyük bir destekti, inanılmaz destekti. Sonra da zaten ikinci grubu bitirdim.

Tüm bunlar benim kararımdı. Hayriye'yle ilk tanıştığım zaman Hayriye bana deseydi ki "Kardelen, git kendini surlardan aşağıya at, bütün sorunların çözülecek," ben kendimi surlardan aşağıya atardım. Çünkü tavsiyeye ihtiyacım var. O kadar alışmışız ki başkalarının dediğini yapmaya... Kendi kararlarımızı, kendi düşüncelerimizi her zaman hiç saymışız. Birisi bizi bir kukla gibi iplerimizden tutup "Kolunu kaldır," diyecek kaldıracağız, "İndir," diyecek indireceğiz. Benim de öyle bir yaşantım vardı. Ha, artık ben kukla değilim, ben insanım.

İkinci grubu bitirdim, bu arada KAMER'in yeri tutuldu. KAMER'in temizlik

laştıran bağımsız duruş, Elazığ'da sırf Diyarbakır kökenli oldukları için örgüt üyesi olmalarından kuşku duyulan KAMER'liler için feminist çalışmaya olanak sağlamıştır. KAMER deneyimi, aile içinde görece serbest Tuncelili kadınların çocukları ile olan ilişkilerini düzeltirken, aile içinde daha yoğun bir denetime tabi olan Elazığlı kadınların kocaları ile daha eşit bir konuma gelmelerine ve aile içindeki fiziksel şiddeti azaltmalarına yardımcı olmuştur.

KAMER'in kadına yönelik şiddetle mücadelede geliştirdiği feminist söy-

aşaması, inşaat aşaması... Anahtar bendeydi, gidip geliyordum. KAMER'de şöyle duvarları okşuyordum, çünkü artık bir yere aidim, ben varım. Hayatımda dini kitap hariç hiç kitap okumazdım, kitap okumaya başladım. *Anneannem*'i okudum Fethiye Çetin'in, İrfan Aktan'ın *Nazê* kitabını okudum. En son kitabım şu anda Elif Şafak'ın *MedCezir*. Sırada da Aksu Bora'nın kitabı var. Aksu'yla KADER toplantısında tanıştık, çok şeker bir kadın.

O sırada oğlumun maaşıyla geçiniyorduk. Onun maaşıyla Allah bir yardım etti ki ev kiramı ödedim, kızımın düğününü yaptım. Bu arada kocam etrafımızda dolanıyor, tehditler savuruyor. O kadar tehdit etti ki... Benim aklım başıma gelmiş, özgüvenimi kazanmışım, senin tehdidini kim takar. O arada kızımın düğününü yaptım ben, rüştümü ispatladım. Ben ayakta durabiliyorum, sensiz. Kızımı evlendirdim, oğlum üniversiteye devam etti, küçük kızım okula gitti. Oğlum çok destek oldu. "Anne, sen KAMER'den ayrılma çünkü KAMER'de kendini buldun," dedi. Şimdi oğlum benden fazla seviyor KAMER'i. "Feminizm eşitliktir, ben de feministim," diyor.

O arada eşim baktı ki alkol aldıkça battı, alkol aldıkça battı, alkol aldıkça battı, en sonunda tedavi olmaya karar verdi. Gitti Ankara'da tedavisini oldu, geldi karşıma. O tabii eski Kardelen'i bekliyor. Onun bir krallığı vardı ya evde, bir tahtı vardı ya... Onu karşıma aldım ve dedim ki: "Bak, ben bu çalışmayı çok seviyorum. İster iste ister isteme, ben bu çalışmada kalacağım. Benim il dışına çıkmam olacak." Dedi, "İl dışına çıkman olacaksa, barışmam." "Görüşmezsen görüşme. Ben sana gelmedim ki sen bana geldin." "İyi düşün," dedi. "Ben değil, sen düşün," dedim. Zaten beni güçlü gördüğü an adam şok oldu. Beklemiyordu.

Gerçi ondan sonra barıştık, eve gittim. Ama eskisi gibi değil hiçbir şey. Artık pantolonunu kirli sepetinden çıkarıp eline veriyorum. Artık böyle. "Her zaman sizin için yaşadım; baban için yaşadım, annen için yaşadım, halan için yaşadım, çocuklarım için yaşadım; şimdi artık kendim için yaşıyorum. Ben varım, farkında mısın?" Mesela, artık geç gidiyorum, kapıdan giriyorum, "Hoş geldin kocacığım" diyor bana. "Hoş bulduk karıcığım. Kendini karım gibi mi hissediyorsun?"

lem kendini feminist olarak tanımlamayan pek çok kadına ulaşıp onların yaşadığı şiddete gem vururken, aynı zamanda bölgede süregelen etnik kökenli şiddeti de dönüştürme yolunda bir adım niteliğindedir. KAMER'li kadınlar Elazığ'da valiliğin, emniyetin, ticaret odasının, lokanta sahiplerinin ve iş insanlarının desteğini alarak büyük bir organizasyonla civar illerden KAMER'lilerin el işlerinin sergilenip satışa sunulduğu Mor Çarşı'yı düzenlemişlerdir. Mor Çarşı, Elazığlı kadınların Hakkari'nin yerel giysilerini giydiği, Tuncelili kadınların Elazığlılar için "korktuğumuz gibi de değiller" dediği bir ortam yaratmıştır. Hatta ilerleyen aylarda Elazığ'da grup çalışmasına katılıp KAMER'e gönül veren bir katılımcı, Tunceli'de grup çalışması yön-

Geçenlerde gittiğimde dolaptan bir şeyler çıkartmış yemeği hazırlamaya çalışıyordu.

Mesela üç haftadır Diyarbakır KAMER'deydim. Bu sabah otobüsten indim, eve gittim. Evdeydi. "Şimdi duş alıp çıkmam lazım, İstanbul'dan misafirlerimiz geliyor," dedim. Yüzüme baktı. Üzerimi çıkardım, gittim banyoya duşumu aldım, baktım yüzüme bakıyor. Hiç takmadım, çıktım. Arkamdan bakakaldı. Arkamdan da o çıkmıştır.

Çok güzel aşamalar kaydettim. Hayatta bana sevdiğini söylemeyen bir insan, bana karşı sert tavırlı olan bir insan... Düğünden düğüne dans ederdik. Geçenlerde televizyonda Muazzez Ersoy çok romantik şarkılar söylüyordu. Programdakiler dans edince eşim de beni dansa kaldırdı.

Yani işte bu yüzden ben bu çalışmaya inanılmaz değer veriyorum. Çünkü ben kendimi buldum, kimliğimi buldum bu çalışmada. İnanır mısın, evli olduğum 25 yıl boyunca ben aynaya bakmış bir insan değildim, şimdi aynaya bakıyorum. Ben fotoğraf çekilmekten çok çekinirdim, çirkin mi çıkacak diye. Yoo, çok güzel bir kadınım.

Ben şöyle diyorum: Hayatımda devrim yaptım, eşim devrik kral.

Buradan ilk çıkışım Diyarbakır'da bir bölge toplantısı için oldu. Orada Nebahat Abla'yı dinledim, muhteşemdi. "Hayatında neyi değiştirmek istersin?" diye sorarsanız bana, derim ki: "Nebahat Abla'yla ve KAMER'le 10 yıl önce tanışmak isterdim." Nebahat Abla 10 yıl önce, KAMER ilk kurulduğunda bizim şehre gelmiş. Onu o zaman tanısaydım, eşimi 10 yıl önce adam ederdim.

KAMER olarak gerçekten emin adımlarla, sağlam adımlarda ilerliyoruz. Hani şöyle bir balonu şişirip havada bırakmıyoruz. Önemli olan zaten sağlam temellere oturması ki o bina hiçbir depremde sarsılmasın, sarsılırsa yıkılmasın.

KAMER'in bağımsız olması çok önemli. Benim için bağımsızlık özgürlük. Bir

lendiricisi olarak çalışmaya başlamıştır. Bu süreçte, ön yargılar yıkılmaya başlamış, yaratılan feminist dil etnik milliyetçiliklerin aşılmasına ve kadınların empati geliştirmelerine olanak sağlamıştır.

kuş nasıl özgürse KAMER de o kadar özgürdür, hürdür. Buraya gelen kadınlar hani bir siyasetle ilgilenebilir ama siyasi kimliğini kapının dışında bırakıp girer. Buraya gelen bütün kadınlar bizim için özeldir ve değerlidir. O yüzden her görüşten, her dinden, ırktan kadın gelir... Bazı gruplarda Türkçe bilmeyen kadınlar oluyor, o zaman hem Türkçe hem Kürtçe konuşuyoruz.

KAMER'de öyle güzel bir mozaik oluşturduk ki... Bize gelen bir kadın vardı, eşi bir siyasi partide il başkanlığı yapıyor, kadın iki üniversite bitirmiş ve buraya gelip çalışmalardan sonra söylediği şey şu: "Burası benim ikinci adresim ve ben iki üniversitede öğrenmediğimi bu grup çalışmasında öğrendim." Bunları duyduk yani.

Ben bu Diyarbakır'a gidişimde başvuru almayı, bilgisayar kullanmayı öğrendim. Nebahat Abla öğretti. Diyarbakır o kadar güzeldi ki anlatamam. Sacide'yle çalıştım, Vildan'la çalıştım. Zaten bütün kadınlar bir çıkıyorlar alan çalışmasına, KAMER'de kimse kalmıyor. Çok çalışıyorlar. Oğlumla telefonda konuşuyorduk, dedim ki, "O kadar ilgi gördüm, o kadar kendimi değerli hissettim ki acaba önceki yaşamımda bir kraliçe miydim? Ben bilmiyorum da bunlar biliyorlar, bana söylemiyorlar mı?"

Evden çıkamayan bir kadındım; evden çıktım. Aile içinde şiddet yaşayan bir kadındım; şimdi buna asla cesaret edemez. Özgüvenimi kazandım; ayaklarımın üstünde durabiliyorum; direksiyonu elimde arabanın, sıkı sıkı tutuyorum.

Dün Hayriye'ye dedim ki, "Hayriye sana teşekkür ederim. İyi ki seni tanımışım. Sen olmamış olsaydın ben neredeydim?" Yani ister inanın ister inanmayın, şu anda ben mezarda olabilirdim. Çünkü o şiddetle ben intiharı düşünüyordum ve teşebbüs de etmiştim. Şu anda buradayım ve sizinle konuşuyorum, kendime güveniyorum.

* KAMER. *ben varım.* KAMER Vakfı Yayınları, Diyarbakır, 2007.

Tartışma

1980'lerden bugüne Türkiye'de kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda söylem düzeyinde paradigmatik bir değişiklik yaşanmıştır. Yirmi yıl kadar önce dayağa karşı olmak radikal bir feminist önermeyken, bugün dayak yaygın biçimde kınanmakta, yasalarla cezalandırılmaktadır. Artık hem kamusal alanda hem devlet düzeyinde kadına yönelik şiddet çözülmesi gereken bir sorun olarak benimsenmektedir. Kadın hareketi yaygın bir kurumsallaşma ile önemli hukuksal reformların gerçekleşmesinde, yeni kanunların gerek içeriğinin belirlenmesinde, gerekse kabul edilmesinde kilit rol oynamıştır. 4320 sayılı Aileyi Koruma Kanunu, yeni Medeni Kanun, yeni Ceza Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve özellikle Temmuz 2006 Başbakanlık Genelgesi kadına karşı şiddetle önemli mücadele araçlarıdır. Bu araçlar henüz gerektiğince etkin bir biçimde kullanılmamaktadır. Temmuz 2006 Genelgesini hayata geçirecek siyasi irade oluşmamıştır, oluşmalıdır.

Bu kazanımların ötesinde kamusal alanda gerçekleşen yaygın kurumsallaşma yaygın bir yalnızlıkla beraber yürümektedir. Şiddete karşı örgütlenen kadınlar arasında Kürt sorunu önemli bir kırılma noktası yaratmıştır. Öte yandan kadın kuruluşlarının büyük çoğunluğu anlaşılır nedenlerle her türlü siyasi örgütlenmeden bağımsız olmayı seçmiş, bu bağımsızlığın pek çoğu için beraberinde getirdiği kısıtlı maddi olanaklarla, kısıtlı enerjilerini, büyük bir özveri ile bonkörce harcamak zorunda kalmışlardır. Kadın kuruluşlarının pek çoğu, özellikle de kendilerini feminist olarak tanımlayanlar, yardım kuruluşu olmadıklarını, kadınlara kendi öncelikleri ve seçimleri doğrultusunda kendi ayaklarının üstünde durabilecek olanaklar yaratmaya çalıştıklarını vurgularlar. Bunu fiiliyatta yapan çok az kuruluş vardır. Çoğu kadın örgütü büyük bir özveri ile başka kadınlara yardım eli uzatmaktadır.

KAMER kadınlara karşı şiddetle mücadelede özgün bir örnek oluşturmaktadır. Aile içi şiddetle mücadeleye dönük çalışmalarında, KAMER, feminist bir söylemle şiddet konusunda farkındalık yaratarak kadınları güçlendirip, şiddet ilişkilerini dönüştürmeyi amaçlamış; bu yolla 10 yılda yaklaşık 30,000 kadına ulaşmış, 23 ilde yerel danışma merkezleri kurulmasına önayak olmuştur (KAMER 2007b). KAMER'in farkındalık çalışmaları yoluyla kadınların eşleri ve çocukları dahil aile içi şiddet ilişkileri dönüşürken, yakın çevreleri de bu dönüşümden etkilenmektedir. Aile içindeki şiddet ilişkileri dönüşürken geleneksel toplum yapısı da dönüşmektedir. Bu süreç,

bölgedeki farklı kimlikler arasındaki çelişkileri hatta şiddeti dönüştürmeye uzanır. Şiddet karşıtı feminist söylem bir iletişim anahtarı olarak siyasal alanı yeniden tanımlamaya aday olur. Yalnızca ceza verilerek düzeltilemeyecek ilişkileri ve değer yargılarını kadın örgütleri kendi çalışmaları ile dönüştürebilmekte, şiddetsiz bir dünya yaratılmasına önemli katkılarda bulunabilmektedirler. Kadın örgütlerinin desteklenmesi bu nedenle de çok önemlidir.

Sonuç olarak kadına yönelik şiddetle mücadele hem devlet hem sivil toplum kuruluşları tarafından birlikte verilmelidir. Bu süreçte bağımsız kadın örgütlenmesinin çabaları desteklenmeli ve Temmuz 2006 tarihli Başbakanlık Genelgesi uygulamaya konmalıdır. Kadına yönelik şiddetle mücadele farklı şiddet biçimlerinin dönüştürülmesine de katkıda bulunabilir.

II. Bölüm

Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet: Alan Araştırması

Türkiye'de kadına yönelik şiddet üzerine yapılmış araştırma sayısı yok denecek kadar azdır. Elimizdeki sınırlı veriler, yerel veya bölgesel çalışmalara dayanmaktadır. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından 1993-1994 yıllarında yürütülen *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları* (*Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları* 1995) araştırmasından sonra bu konuda yapılmış ulusal çapta bir araştırma bulunmamaktadır.

Yürüttüğümüz araştırmanın önemli bir ayağı Türkiye'deki evli kadınları temsil niteliğine sahip bir örneklem ile gerçekleştirilen alan araştırmasıydı. Bu araştırmanın bulgularını tartışmaya geçmeden önce ev içinde kadına yönelik şiddete dair yapılan araştırmaların 30 yıllık tarihine bakmak, feminist araştırma yöntemlerinin alan araştırmalarına kattıklarından bahsetmek ve araştırmamızda benimsediğimiz yöntemi ele almak istiyoruz.

Kadına Yönelik Şiddet Araştırmalarının Tarihçesi

Kadına yönelik şiddet konusunun hem siyaset sahnesinde, hem de akademik çalışmalarda oldukça kısa bir tarihi var. İkinci dalga feminist hareketin Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve dünyanın diğer bazı bölgelerinde eş zamanlı olarak gelişmesiyle birlikte, 1960'ların sonunda sorunsallaştırılmaya başlanan "kadına yönelik şiddet" bugün çok yaygın ve dinamik bir araştırma, örgütlenme, yasal reform ve siyasi tartışma konusu. 1970'lere kadar "adı olmayan" bu şiddet türüne akademik merak nasıl gelişiyor, zaman içinde bu merak ne tür araştırmalarda ifade buluyor? Bu bölümde çok kısaca bu gelişmelere bakmak istiyoruz.

Niceliksel araştırmalar kadına yönelik şiddet konusunda en yaygın araştırma alanını oluşturmaktadır. 1960'ların sonuna kadar aile içi şiddet, çok ender yaşandığı düşünülen ve ağırlıklı olarak psikolojik sorunlar ve yoksullukla ilişkilendirilen bir olguyken 1970'lerde bu durum değişmeye başlamıştır (Gelles 1980, 873). Örneğin, ilk 30 yılında (1939-1969) başlığında "şiddet" ismi taşıyan tek bir makale yayımlanmayan "evlilik ve aile dergisi" *The Journal of Marriage and the Family*'nin ikinci 30 yılında (1970'lerden bugüne) en çok yayın yapılan konulardan birisi aile içi şiddet olarak karşımıza çıkıyor (O'Brien 1971, Gelles 1980, Gelles ve Conte 1990). Daha önemlisi, zaman içinde *Violence Against Women, Journal of Interpersonal Violence* ve *Journal of Family Violence* gibi yalnızca bu konuda yapılan çalışmaların yayımlandığı yeni dergiler ortaya çıkıyor. Bu alanın öncülerinden

sosyolog Richard Gelles ve Jon Conte'ye göre, 1980'lerde aile içi şiddet araştırmalarında yaşanan hızlı gelişme, sosyal bilimlerin başka hiçbir (tematik) alanında yaşanmamış olabilir (Gelles ve Conte 1990, 1045).

1970'lerden bu yana yapılan şiddet araştırmalarının, eş zamanlı olarak gelişen ve birbirinden etkilenen iki farklı paradigmadan beslendiğini görüyoruz.

1) "Aile içi şiddet" paradigması (*family violence*),

2) "Erkek şiddeti"(*male violence*) analizi üzerine oturan feminist paradigma.

Her ne kadar aralarında (aşağıda tartışacağımız) önemli farklar olsa da, her iki paradigmanın da çıkış noktası ve ana vurgusu aynı: "Güvenli", "sıcak", "sevgi dolu" gibi tanımlamalarla anılan "aile" aslında toplumun en yoğun şiddet yaşanan kurumlarından biri.

1975 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen ve "aile içi şiddet" paradigmasının ilk hayata geçtiği araştırmalardan biri olan Ulusal Aile İçi Şiddet Araştırması (*National Family Violence Survey*), şiddetin ender rastlanan bir olgu olduğu "efsanesini yıkarak" (Gelles 1980, 878), Amerikan ailesinin şiddet-dolu bir kurum olduğunu göstermesi açısından özel bir öneme sahip. İlerleyen yıllarda yapılacak çalışmaların ilk referans noktası haline dönüşen bu araştırmada, aile bireylerinin birbirlerine uyguladıkları şiddet ayrıntılı sorularla inceleniyor. Esas çözümleme birimi "aile" olan araştırma şöyle bir çerçeve sunuyor: Anlaşmazlık (*conflict*) toplumsal hayatın diğer alanlarının olduğu gibi aile içi ilişkilerin de vazgeçilmez bir parçası. Ancak anlaşmazlığın "doğal" olması, anlaşmazlık çözümünün şiddet içermesinin "doğal" olması anlamına gelmiyor. Sorun, aile bireylerinin yaşadıkları anlaşmazlıklara şiddet içermeyen, rasyonel çözümler getirememelerinde yatıyor. Bu analitik çerçeveye dayanarak sosyolog Murray Straus tarafından geliştirilen CTS (*Conflict Tactics Scale* - Anlaşmazlık Taktikleri Ölçeği), 1970'lerin ortasından itibaren bu konuda yapılan alan araştırmalarının çıkış noktasını oluşturuyor (Straus 1979).

CTS'ye dayalı birinci kuşak araştırmalar, aile içi anlaşmazlıkları; çocuklar-arası, ebeveynden çocuğa, kocadan karıya ve karıdan kocaya olmak üzere dört temel boyutta incelerken "davranışlara" odaklanıyor. CTS anketlerinde, bir önceki yıl içinde yaşanan anlaşmazlıklarda aile bireylerinin sorun-

larını çözerken ne sıklıkta "sakince konuştuğu," ne sıklıkta "karşısındakine bağırıp hakaret ettiği," ne sıklıkta "karşısındakinin üzerine bir şey attığı," "tokat attığı," "yumruk attığı," "dövdüğü," "silah veya bıçakla tehdit ettiği," "silah veya bıçak kullandığı" gibi 18 ayrı davranış biçimi teker teker soruluyor. CTS araştırmaları, daha sonra bu davranışları bir şiddet ölçeğinde bir arada değerlendirerek aile içinde yaşanan sözel ve fiziksel şiddetin boyut ve biçimlerini ölçmeyi hedefliyorlar (Straus 1979).

1970'lerde yürütülen CTS'ye dayalı aile içi şiddet araştırmaları, ailenin çok yoğun şiddet yaşanan bir kurum olduğunu gösterirken, çizdikleri tabloda çok tartışmalı bazı önermelerde de bulunuyorlar. Bu çalışmalara feminist araştırmacıların getirdiği üç önemli eleştiri var:

1) Aile içi şiddetin arka planını (bağlamını) değerlendirmeye almamaları;
2) Şiddetin sonuçlarını ölçmemeleri;
3) Cinsel ve ekonomik şiddet türlerine dair soru içermemeleri.

Feminist araştırmacılara göre bu eksiklerin arkasında kadınlar ve erkekler arasındaki iktidar ilişkisinin hiçe sayılması yatıyor (Dobash&Dobash 1979, Kurz 1989, Anderson 1997). "Ataerki" veya "erkek egemenlik" olarak ifade edilen bu iktidar ilişkisini ciddiye almadan, aile içinde yaşanan şiddetin özelliklerini, sebeplerini ve sonuçlarını tespit etmenin mümkün olmayacağı savunuluyor.

Bu iki paradigma arasındaki en yoğun tartışma alanını ise kadınların da aile içinde erkeklere şiddet uyguladığına dair önerme oluşturuyor. 1978'de yazdığı tartışmalı makalede bu durumu "dayak yiyen koca sendromu" (*the battered husband syndrome*) olarak niteleyen Suzanne K. Steinmetz, kadınlar ve erkeklerin uyguladıkları şiddeti eşitlediği, şiddeti kimin başlattığını incelemediği (dolayısıyla da kadınların kendilerini korumak için kullandıkları şiddeti saldırganlık olarak nitelendirdiği), şiddetin arkasında yatan iktidar ilişkisini yok saydığı ve şiddetin yarattığı tahribatı değerlendirmediği için yoğun eleştiri alıyor (Dobash&Dobash 1979). 1970'lerde kurulan kadın merkezleri ve sığınak deneyimlerinin yanı sıra, şiddet mağduru kadınlarla yapılan görüşmeleri ve şiddet istatistiklerini bir arada değerlendiren feminist araştırmacılar, aile içinde yaşanan şiddetin ağırlıklı olarak "erkek şiddeti" olduğunu, erkeklerin egemenliklerini ve kadınlar üzerindeki denetimle-

rini hayata geçirmenin bir yolu olarak şiddete yöneldiklerini, fiziksel şiddetin ancak bu iktidar ilişkisi çerçevesinde anlaşılabileceğini vurguluyorlar (bkz. Dobash&Dobash 1979, Kurz 1989, Brush 1990, Anderson 1997).

1980'lere geldiğimizde "aile içi şiddet" paradigması çerçevesinde araştırma yapanların, bu eleştirinin bir kısmını ciddiye alarak araştırma yöntemlerini geliştirdiklerini görüyoruz. 1990'larda, 18 maddelik CTS'nin yerini 39 maddelik CTS2 alıyor (Straus vd. 1996). Cinsel şiddete ve şiddetin fiziksel sonuçlarına (yaralanma, vs.) dair yeni soruların eklendiği CTS2'de, soruların sorulma biçimi ve sıralaması da değiştiriliyor.

Bu konudaki alan araştırmalarında önemli bir sıçrama Kanada İstatistik Kurumu'nun (Statistics Canada) 1993 yılında gerçekleştirdiği Kadına Yönelik Şiddet Alan Araştırması (*Violence Against Women Survey*) ile oluyor. 12,300 kadınla telefonla görüşülerek yapılan bu araştırma, CTS ve CTS2'ye dayalı araştırmalardan birkaç açıdan farklı bir yaklaşım sunuyor (Johnson 1998):

- Araştırmanın çerçevesini "kadına yönelik şiddet" oluşturuyor; dolayısıyla, şiddet "aile içindeki anlaşmazlıkları çözmenin bir yolu" olarak sunulmuyor ve değerlendirilmiyor (Johnson 1998, 36).
- Konuşulması zor bir konu olan koca/sevgili şiddeti ile ilgili sorulardan önce, görüşülen kişiyi konuya ısındıran başka sorular soruluyor. Örneğin, ev-dışında yaşanan şiddet deneyimi veya korkusu, aile dışında yaşanan taciz, kocaların eşlerinin davranışlarını ve hayatlarını hangi konularda sınırlandırdıkları ve denetledikleri ile ilgili sorular fiziksel şiddete dair sorulardan önce geliyor (Johnson 1998, 36).
- Kocaların eşleri üzerindeki denetimlerini ölçen ayrıntılı sorularla, fiziksel şiddetin arka planı ve kadın-erkek arasındaki iktidar ilişkisinin gündelik hayata yansımaları da araştırma kapsamına alınmış oluyor (Piispa 2003, 189).
- Şiddetin fiziksel ve duygusal sonuçları ile kadınların şiddete verdikleri tepkilere dair ayrıntılı soruların eklenmesiyle şiddet eylemlerinin devamında yaşananlar da değerlendirmeye katılmış oluyor (Johnson 1998, 36).
- Görüşmecilerin rahat ve güvende hissetmelerini sağlamak için yalnız kadın anketörlerle çalışılıyor (Johnson 1998, 32).

- Şiddet konuşmanın, yaşadıkları şiddet deneyimlerini hatırlamanın kadınlar üzerinde yaratabileceği travmatik etki hesaba katılarak (ve araştırmaların görüşülen kişiye zarar vermemesi gerektiğine ilişkin etik ilke göz önüne alınarak) anketörler yoğun bir eğitimden geçiriliyorlar ve ihtiyaç duyulduğu takdirde kadınların başvurabilecekleri danışma merkezlerine dair bilgiye anında erişimleri sağlanıyor (Johnson 1998, 32).

Daha sonra Finlandiya, Avustralya, İzlanda, İsveç, Almanya gibi başka ülkelerde de benzer araştırmalar yapılmış, Kanada araştırmasıyla başlayan bu yeni evreyle birlikte kadına yönelik şiddet araştırmalarının kapsamı genişlemiş, şiddetin arka planı, sonuçları, kadınların şiddete verdikleri tepki, ev dışında yaşanan şiddet deneyimleri, cinsel şiddet ve denetim boyutları araştırmaların ana konuları haline gelmişlerdir (Lundgren vd. 2002, Piispa 2003). Uluslararası örgütlerin de ilgi göstermeye başladıkları bu alanda son yıllarda yapılan en geniş kapsamlı çalışma Dünya Sağlık Örgütü'nün 2000-2003 yılları arasında 10 ayrı ülkede yürüttüğü ve 2005 yılında yayımladığı Kadın Sağlığı ve Kadına Yönelik Ev İçi Şiddet araştırmasıdır (Garcia-Moreno vd. 2005 ve 2006). Bu çalışma da Kanada araştırmasıyla yaygınlaşmaya başlayan çok yönlü, çok katmanlı şiddet çözümlemelerine 10 ülkeden verilerle katkıda bulunmaktadır.

Özetlemek gerekirse, kadına yönelik şiddet araştırmalarının son 30 yılda hızla geliştiğini ve yaygınlaştığını görüyoruz. 1970'lerdeki ilk "aile içi şiddet" alan araştırmalarından bu yana, bir yandan kadınlar ve erkekler, kadınlık ve erkeklik arasındaki iktidar ilişkisine dair yapılan feminist değerlendirmelerin bu alanın merkezine taşındığını, bir yandan da feminist çözümlemenin kapsamının genişlediğini söylemek mümkün (bkz. Anderson 1997).

Yöntem

"Feminist yöntem," 1970'lerden bu yana kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmalarının en dinamik tartışma alanlarından biri olmaya devam ediyor. Araştırma sonuçları kadar araştırma sürecine de önem verilmesi, katılımcılığın hedeflenmesi, araştırmaya katılan kadınların zarar görmemesi için önlemler alınması, kadınlara birer "nesne" olarak değil, "özne" olarak yaklaşılması, kadınların öznel deneyimlerinin ve görüşlerinin ciddiye alınması, kadın örgütlerinin deneyimlerinden faydalanılması ve onlarla işbirliği yapıl-

ması gibi konular bu tartışmalarda sıkça ele alınan konular. Biz de bu alan araştırmasının tasarımını geliştirirken ve uygularken feminist bir yöntem izlemeye çalıştık. İzlediğimiz yöntemin ana hatları şöyle:

Katılımcı süreç. Soruların hazırlanma sürecinde kadın örgütleri ve bu alanda çalışan akademisyenlerle farklı ortamlarda bir araya geldik; anketin neleri kapsaması gerektiği, anket için görüşülecek kadınların bu süreçten zarar görmemeleri için ne tür önlemler alınabileceği konularında görüş ve eleştirilerini aldık:

- Bu alanda deneyimi olan akademisyenler ve kadın örgütü temsilcileriyle birebir görüşmeler yapıldı (Ekim-Aralık 2006, İstanbul);
- İstanbul, Ankara, İzmir ve Diyarbakır'dan 11 akademisyen, psikolog ve kadın örgütü temsilcisinin katıldığı bir atölye çalışması yapıldı (Aralık 2006, İstanbul);
- Yönelim Araştırma Şirketi'nden Çimen Turan ve Sevgi Adak Turan'ın da katılımıyla Diyarbakır KAMER'de bir grup çalışması ve pilot anket uygulaması yapıldı (Nisan 2007, Diyarbakır). Aynı ay içinde Adana'da da pilot anket uygulaması yapıldı.

Özel eğitimli kadın anketörlerle çalışma: Son yıllarda yapılan kadına yönelik şiddet kapsamlı araştırmalarda kadınların kadın anketörlerle görüşmelerine özel bir önem verilmeye başlandığını görüyoruz (Garcia-Moreno vd. 2005, Tjaden ve Thoennes 2000). Biz de şiddet konusunda deneyimlerini paylaşmalarını istediğimiz kadınların kendilerini rahat hissetmeleri ve bu zor konunun açılmasından doğabilecek sorunları en aza indirebilmek amacıyla özel bir eğitimden geçmiş kadın anketörlerle çalıştık.

Yönelim Araştırma Şirketi'nden Çimen Turan ve Diyarbakır KAMER çalışanları ile birlikte Diyarbakır'da yaptığımız grup çalışması ve pilot anket uygulamasının ardından anketör eğitiminde üzerinde özellikle durulacak konuları belirledik. Çimen Turan geliştirdiği anketör eğitimi programını eğitim için toplanan anketörlere İstanbul, Adana ve Diyarbakır'da uyguladı.

Anketörlerin kendilerini araştırmanın bir parçası hissetmeleri bizim için çok önemliydi. Buna katkıda bulunmak amacıyla, anket çalışmasını yürütecek kadınlara proje yöneticileri olarak birer mektup gönderdik ve bu mektupta bu araştırmanın en önemli ayaklarından birinin anketörlerin

yapacağı anket çalışması olduğunu; iyi bir anketin sırrının soru hazırlamak kadar o soruların doğru sorulması, doğru kişilere sorulması ve anket formunun özenle doldurulmasında yattığını; yıllarca faydalanabileceğimiz sağlıklı bilginin üretilmesinde anketörlerin emeğinin, çabasının ve özeninin belirleyici olacağını vurguladık. Pek çok anketörün, anketlere detaylı notlar yazmış ve gözlemlerini bizlerle paylaşmış olmasını; Çimen Turan'a araştırma sonucunu görmek istediklerini ısrarla belirtmiş olmalarını bu sürecin iyi işlediğine dair işaretler olarak değerlendirdik.

Anketörlerin görüştükleri kadınlarla kurdukları güven ilişkisinin önemli bir göstergesi kadınların çekinmeden telefon numaralarını anketörlere vermiş olmalarıdır. Telefonun denetleme amacıyla ancak kadın denetçiler tarafından kullanılacağı vurgulanmış, daha sonra bu telefon numaraları kullanılarak yapılan denetlemelerde anket sürecinde aksama olmadığı teyit edilmiştir.

Çimen Turan anketör eğitiminde vurgulanan noktaları şöyle özetliyor:

"Anketör eğitiminin ilk bölümü tümü kadın olan anketörlerle kadın eğitimci arasında; genel olarak kadın sorunlarının ve kadınlara yönelik psikolojik, ekonomik, fiziksel şiddetin konuşulduğu bir sohbet olarak gerçekleşti. Sohbet içinde aşağıdaki hususlar özellikle vurgulandı:

• Kadına yönelik şiddetin sadece Türkiye'ye özgü olmadığı, evrensel bir sorun olduğu. Bu araştırmanın benzerlerinin Avrupa ve Amerika ülkelerinde çok sayıda yapıldığı ama Türkiye'de ülke çapında çok az çalışma yapılmış olduğu.

• Bu araştırmanın kadın sorunları konusunda çalışan iki akademisyen, Yeşim Arat ve Ayşe Gül Altınay için yapıldığı. (Araştırmacıların anketörlere hitaben yazdıkları mektup toplantılarda okundu ve anketörlere dağıtıldı. Anketörlerin mektuptan olumlu anlamda etkilendikleri gözlendi.)

• Bu toplantıda bulunan kadınlar olarak; içimizden bazılarının, hayatımızın bazı dönemlerinde tüm boyutlarıyla olmasa bile kadına yönelik şiddeti bazı boyutları ile yaşamış olabileceğimiz veya yakın çevremizdeki kadınların maruz kaldığı şiddet hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz. (Bu bölümde, toplantıya katılanlardan birkaçı yakın çevrelerinden örnekler verdiler.)

• Kadına yönelik şiddetin konuşulması ve paylaşılması zor bir konu olduğu; anketi uygularken kadınların rahat ve güvende hissetmeleri için çaba gösterilmesi gerektiği.

• Kadınlara yaklaşırken hiçbir şekilde yargılayıcı, önyargılı olunmaması gerektiği.

• Kendilerini anket yaptıkları kadının yerine koyarak, anlamaya çalışmaları gerektiği.

• Anket uygularken, kadınla başkalarının bulunmadığı, cevapların başkaları tarafından duyulmadığı bir ortamda görüşülmesinin önemi.

• Kadınlara verdikleri cevapların adlarıyla hiçbir kişiye veya kuruma verilmeyeceği konusunda güvence verilmesi.

Özellikle vurgulanan bu hususlardan sonra, anketörün bütün çabalarına rağmen yine de anket uygulanan kadının cevaplarının samimi olmadığı kanaatine varması durumunda bunu anketin sonundaki sayfaya not etmesi gerektiği anlatıldı.

Anketör eğitiminin ikinci bölümünde, tüm araştırmaların anketör eğitimlerinde yer alan, mutlaka uyulması gereken kurallarla, bir anketörün başarılı olabilmesi için dikkat etmesi gereken kuralların üzerinden gidildi.

Üçüncü bölümde ise Kadına Yönelik Şiddet Araştırması anketi toplantıya katılanlara dağıtıldı ve hepsinin anketi baştan sona okumaları istendi. Daha sonra anketin her sorusu tek tek okundu ve cevaplar işlenirken nelere dikkat edilmesi gerektiği anlatıldı, anketörlerin soruları cevaplandırıldı."

Soru seçimi ve soru sorma biçimi (*normalleştirmeden kaçınma*): Soruların *nasıl* sorulduğu alan araştırmalarında belirleyici öneme sahiptir. Soruların yönlendirici olmaması ve anlaşılır olması büyük önem taşır. Kadına yönelik şiddet gibi mağdurlarında kendini kötü hissetme, utanç, suçluluk gibi yoğun duygulara sebep veren bir konuda soruların özellikle dikkatli sorulması gerekir. Soruların teker teker içerikleri kadar hangi sırayla soruldukları ve konunun nasıl sunulduğu da çok önemlidir. Alan araştırmaları yapan feminist araştırmacılar, kadınların sorulara rahat yanıt vermelerini sağlamak ve verecekleri bilginin gizli kalacağını vurgulamak için ankete ve konuya giriş bölümlerine özel itina gösterirler (bkz. Ellsberg 2001, Walby ve Myhill 2001, Piispa 2003). Biz de bu araştırmada, sorularla ilgili uzun ve çok yönlü bir çalışma yürüttük. Soruları son haline getirirken:

- Görüşülen kadınları "bilgisiz" hissettirebilecek sorulardan kaçındık. Anketteki tek "bilgi" sorusu Medeni Kanun'daki yeni mal rejimiyle ilgili soru oldu.
- Kadınların ankete ısınmalarına ve rahat hissetmelerine imkân tanımak için şiddetle ilgili soruları erken sormamaya özen gösterdik.
- Şiddetle ilgili bölüme, paylaşmanın daha kolay olabileceğini düşündüğümüz konularla başladık. Kocalarının kendilerine fiziksel şiddet uygulayıp uygulamadığını sormadan önce, eşlerinden hangi konularda "izin" aldıklarını, dayakla ilgili görüşlerini, çocukluklarında yaşa-

dıkları şiddeti ve kendi anneleriyle kayınvalidelerinin kocalarından yaşadıkları şiddeti sorduk.

- Şiddetle ilgili soruları çok ayrıntılandırmanın şiddet görmüş kadınların psikolojileri üzerinde olumsuz etki yapabileceği, özellikle eskiden yaşanmış (ensest gibi) travmatik şiddet deneyimlerinin hatırlanmasının anket sonrası süreçte sorun yaratabileceği çekincesiyle şiddetle ilgili soruların kapsamını sınırlı tuttuk.
- Şiddete dair görüşlerini sorarken, bu konuda toplumda farklı görüşler olduğunu vurguladık ki kendi görüşlerini ifade etmek konusunda herhangi bir sıkıntı hissetmesinler.
- Bir yandan kadınların rahat yanıt vermelerini sağlamaya çalışırken, bir yandan da şiddeti "normalleştirecek" ifadelerden kaçınmaya özellikle dikkat ettik.[13]

Açık uçlu sorularla kadınların kendilerini ifade etmelerine fırsat tanınması: Alan araştırmalarına feminist araştırmacılar tarafından getirilen en ciddi eleştirilerden biri şudur: Toplumda zaten kendi sözlerini söyleyemeyen, seslerini duyuramayan kadınlar anketlerde de başkaları tarafından çerçevelenmiş hazır soru kalıpları ve ifade biçimleri içine hapsedilmektedirler. Her ne kadar feminist bir yaklaşımla hangi soruların sorulacağı ve soruların sorulma biçimlerinde önemli aşamalar kaydedilmiş olsa da kadınların kendi ifadelerinin anketlere yansımaması bir sorun olarak görülmektedir. Alan araştırması yaparken bu sorunu en aza indirmenin iki yolu vardır:

- Alan araştırmalarını daha az sayıda kadınla yapılacak derinlemesine görüşmelerle (niteliksel araştırma) beslemek; bu derinlemesine görüşmelerden çıkan dilin mümkün olduğu kadar alan araştırmasına da yansımasını sağlamak.
- Ankete açık uçlu sorular katarak bazı konularda kadınların ifadelerini doğrudan yakalamaya çalışmak.

Bu araştırmada her iki yöntemi de uygulamaya çalıştık. Bir yandan anketin hazırlanma sürecinde yaşadıkları şiddeti fark edip mücadele etmeye başlamış kadınların ve kadın örgütlerinin görüşlerini almak, anketin dilini onlarla birlikte şekillendirmek için çaba sarfettik. Bir yandan da açık uçlu

[13] CTS'ye dayalı anketlere yapılan eleştirilerde bu konuya parmak basılıyor; aile içinde anlaşmazlık sonucu şiddet yaşanabileceği vurgulanmasının, şiddeti "normalleştirici," "olağanlaştırıcı" bir etki yaratma riski vurgulanıyor (bkz. Johnson 1998).

sorular sorarak, anket uygulanan kadınların kendilerini herhangi bir sınırlama olmadan ifade etmelerini sağlamaya çalıştık.[14]

Bu prensipler ve deneyimler etrafında şekillenen araştırma sürecinin bizim açımızdan çok doyurucu ve öğretici gelişmesi bir yana, araştırma sonuçlarına da olumlu katkıları olduğunu gördük. Kadına yönelik şiddet konusundaki alan araştırmalarında rastlanan en temel sorunlardan biri yaşanılan şiddetin daha az yansıtılmasıdır (*underreporting*). Bunun arkasında, soruların sorulma biçimi, erkek anketör kullanılması, anketörlerin güven uyandırıcı bir ilişki kuramamaları veya anket yapıldığı sırada kadının yanında başkalarının bulunması gibi sebepler olabileceği gibi kadınların yaşadıkları deneyimi unutmak istemeleri veya paylaşamayacak kadar utanmaları gibi sebepler de olabilir (bkz. Johnson 1998, Smith 1994). Bizim yaptığımız araştırmanın en çarpıcı sonuçlarından biri şu olmuştur: Şiddet gördüğünü söyleyen kadınların yaklaşık yarısı (% 49) yaşadıkları fiziksel şiddet deneyiminden daha önce kimseye bahsetmediklerini ifade etmişlerdir. Bu oran Doğu ve Güneydoğu'da % 63'e yükselmektedir. Çok az kişiyle paylaşıldığı ifade edilen şiddet deneyimlerinin, bu araştırma çerçevesinde paylaşılabilmiş olmasında anketörlerle kurulan güven ilişkisi ve soruların sorulma biçiminin payı olduğunu varsayabiliriz.

Örneklem ve Uygulama

Araştırmanın kapsamı kadınların eşlerinden yaşadıkları şiddetle sınırlandırıldığı için, görüşme yapılacak kadınlar o sırada evli olan veya hayatlarının bir noktasında evlenmiş kadınlar olarak belirlendi.

Toplam **1800** kadına anket uygulandı. Bu anketlerin 1520 tanesi Türkiye nüfusunun tamamını temsil edecek şekilde 12'li İstatistik Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) kullanılarak çekilen örneklemi yansıtmaktadır. Bu örnekleme ek olarak Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Bölgeleri'ni temsilen çekilen ikinci bir örneklemle 280 kadına daha anket uygulandı. Dolayısıyla, rapor boyunca üç farklı örneklemden bahsedilmektedir.

[14] Sınıflandırılması ve kodlanması çok zaman alan açık uçlu sorular konusunda Yönelim Araştırma Şirketi'nin çok esnek davranması sayesinde çok sayıda açık uçlu soru sorabildik.

"**Türkiye**" başlığı altında sunulan bulgular, 1520 anketin sonuçlarını yansıtmaktadır.

"**Doğu**" başlığı altında sunulan bulgular, Türkiye örneklemi içinde Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Bölgeleri'ni kapsayan 226 anket ile çekilen 280 kişilik ek örneklemin toplamına (toplam 506 anket) dayanmaktadır.

"**Orta-Batı**" olarak ifade edilen bulgular ise 1520 anket içinden Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Bölgeleri dışında kalan bölgelerin sonuçlarını (1294 anket) yansıtmaktadır.

Örneklem seçimi çok aşamalı yapılmıştır. İlk aşamada ülke, coğrafi bölgeler itibariyle tabakalandırılmıştır. Coğrafi bölgeler itibariyle tabakalandırma, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TUİK) Avrupa'ya uyum çalışmaları sürecinde ortaya çıkmış olan İBBS'nin birinci düzeyi (NUTS-1 - *The Nomenclature of Territorial Units for Statistics*) esas alınarak yapılmıştır. Her bölgede kaç anketin yapılacağı, bölge nüfusunun ülke nüfusuna oranlanmasıyla bulunmuştur. Bu aşamada, en yeni veriler olduğu ve yetişkin nüfusu yansıttığı için, nüfusun göstergesi olarak seçim istatistikleri kullanılmıştır.

İkinci aşamada her bölgedeki yerleşim yerleri il merkezleri, ilçe merkezleri ve köyler olarak üç tabakaya ayrılmıştır. Bu tabakaların her birinde, o bölgede kaçar anket yapılacağı bölge verilerine göre belirlenmiştir. Hangi yerleşim yerleri türünden nerelerde anket uygulanacağı sistematik örnekleme ile belirlenmiştir. Sistematik örneklemede kullanılan liste, yerleşim yerlerinin seçmen sayısına göre ağırlıklandırılmış listedir.

Üçüncü aşamada, anket uygulanacak il ve ilçe merkezlerindeki mahalleler de sistematik örnekleme ile belirlenmiştir. Bu süreçte de yukarıdaki liste kullanılmıştır.

Dördüncü aşamada il ve ilçe merkezlerinde anket uygulanacak mahallelerde sokaklar belirlenmiştir. Sokaklar emlak değerlerini gösteren listeler kullanılarak belirlenmiştir. Her mahallede ortanca değerde olan sokak seçilmiştir.

Anketörlere seçilen sokaklarda ve köylerde konutu nasıl bulacaklarının sistemini gösteren talimat verilmiştir. Aynı konutta görüşme kriterlerine uygun birden fazla kadın olması durumunda hangi kadınla görüşme yapılacağının tesadüfî olarak hesaplanması için "Kish Çizelgesi" kullanılmıştır.

Türkiye örneklemi, basit tesadüfî örneklem olarak düzenlenebilseydi; ikili dağılım söz konusu olduğunda yani bir sorunun şıklarının sayısı iki olduğunda, % 95 güven düzeyinde, hata payı + / - 2,5 olurdu. Basit tesadüfî örnekleme dışındaki örnekleme yöntemlerinden dolayı, hata payı yukarıda belirtilenden farklıdır. Sokaktaki hane sayısı bilinmemektedir. Bu da hata payı hesaplamasını engellemektedir.

Türkiye örnekleminde 10 il merkezi[15], 14 ilçe merkezi ve 51 köyde anket uygulanmıştır. Bu 75 yerleşim yeri 48 ile dağılmıştır. Doğu örnekleminde dört il merkezi, üç ilçe merkezi ve 12 köyde anket uygulanmıştır. Dolayısıyla, Türkiye ve Doğu örneklemlerine giren değişik türdeki yerleşim yerleri **56 ile** dağılmıştır.

Yukarıda değinildiği gibi bu araştırma, konutların sakinleriyle yapılmıştır. Konutlarda yapıldığı için; sığınma evlerinde, huzurevlerinde ve hapishanelerde bulunan kadınları kapsamamıştır. Türkiye'de sığınma evlerinin sayısı az, kapasiteleri düşük olduğu için buralarda bulunanların kapsanmaması, araştırmayı örneklem açısından sınırlamakla birlikte, bu tür yerlerin yaygın olduğu ülkelerde ortaya çıkabilecek boyutta kapsama sorununa (Walby ve Myhill 2001, 510-1) yol açmaz. Bir başka ifadeyle, konutlar esas alınarak yapılan araştırmalarda başka ülkelerde meydana gelebilecek boyutta eksik sayım, Türkiye'de söz konusu değildir.

Anketler örnek kitleye giren kişilerle yapılan yüz yüze görüşmelerde anketörler tarafından uygulanmıştır. Araştırmanın alan çalışması 23 Mayıs – 27 Haziran 2007 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Yani anketler bu zaman diliminde uygulanmıştır.

Örnek kitlenin yaş dağılımı, öğrenim durumu ve medeni durumu ile Türkiye'deki aynı yaş dilimindeki kadınların kıyaslaması Tablo 2'de yer almaktadır.

Araştırmadaki ortaokul, lise ve üniversite mezunlarının oranlarının, nüfusa ilişkin istatistiklerdekinden daha yüksek olmasının bir nedeni; sayımın yapıldığı zamandan bugüne kadar geçen yedi yıl içinde eğitim alanında yaşanan gelişmeler olabilir. İkinci bir neden ise görüşülen kadınların eğitimlerini olduğundan yüksek göstermiş olmaları olabilir.

[15] Üç bölgede sistematik örnekleme ile il merkezi seçerken, ikişer il merkezi aynı kente denk gelmiştir. Dolayısıyla tasarım aşamasındaki il merkezi sayısı 10 değil, 13'tür.

Tablo 1
Yapılan Anketlerin İllere Dağılımı

İl	Anket	İl	Anket	İl	Anket
Adana	80	Erzurum	40	Muğla	10
Adıyaman	20	Eskişehir	30	Muş	10
Afyon	10	Gaziantep	10	Nevşehir	10
Ağrı	40	Giresun	10	Niğde	10
Ankara	110	Hatay	40	Ordu	30
Antalya	10	Isparta	10	Rize	10
Ardahan	10	İçel	40	Sakarya	10
Aydın	30	İstanbul	250	Samsun	60
Balıkesir	40	İzmir	90	Siirt	30
Bingöl	30	K.Maraş	10	Sinop	10
Bitlis	10	Kastamonu	10	Sivas	10
Bursa	70	Kayseri	80	Ş.Urfa	90
Çorum	10	Kilis	40	Şırnak	10
Denizli	20	Kocaeli	30	Tokat	10
Diyarbakır	40	Konya	40	Trabzon	10
Düzce	10	Kütahya	10	Tunceli	10
Edirne	10	Malatya	10	Van	30
Elazığ	70	Manisa	30	Zonguldak	10
Erzincan	10	Mardin	20	***Toplam***	***1800***

Tablo 2
Görüşülen Kadınların Nitelikleri ve Türkiye'deki Kadın Nüfusuna Dair Verilerle Kıyaslaması

		Nüfus Sayımı: Türkiye Kadınları*	Araştırma: Türkiye Örneklemi
1.	Yaş		
	1.1. 17 – 20	3,5	1,4
	1.2. 21 – 24	7,7	6,6
	1.3. 25 – 34	25,9	25,7
	1.4. 35 – 44	23,6	27,3
	1.5. 45 – 54	16,6	20,8
	1.6. 55 – 64	11,1	11,3
	1.7. 65 ve üstü	11,7	6,8
	Toplam	100,0	99,9
2.	Öğrenim		
	2.1. Okur-yazar değil	26,2	19,1
	2.2. Okur-yazar/okul bitirmemiş	7,2	8,5
	2.3. İlkokul	47,7	45,7
	2.4. Ortaokul	5,6	7,8
	2.5. Lise	9,1	11,6
	2.6. Yüksek	4,2	7,2
	Toplam	100,0	99,9
3.	Medeni Durum		
	3.1. Evli	87,1	87,8
	3.2. Boşanmış	2,0	2,6
	3.3. Eşi ölmüş	10,9	8,9
	3.4. Ayrı yaşıyor	-	0,7
	Toplam	100,0	100,0
	n		1 520

* Kaynak: DİE, *2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.* Ankara: 2003. s. 156, 160-2

Araştırmanın giriş ve sonuç bölümlerinde sorulan demografik soruların sonuçları aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Evlilik: Türkiye örnekleminde, görüşülen kadınların % 88'i evli, % 3'ü boşanmıştır, % 9'unun ise eşi ölmüştür. Boşanmadığı halde eşinden ayrı yaşayanların oranı % 1'in altında kalmaktadır. Tüm kadınların % 97'si hayatları boyunca yalnızca bir defa evlenmişlerdir (Tablo 3).

Tablo 3
İlk Evlilik Olup Olmadığı

Yüzde

	Türkiye	Doğu	Orta/Batı
Evet, ilk	96,9	96,4	97,1
Hayır, ilk değil	3,1	3,6	2,9
Toplam	100,0	100,0	100,0
n	1 520	506	1294

Türkiye örnekleminde, kadınların % 82'sinin hem resmi hem imam nikâhı bulunmaktadır. % 15'inin yalnız resmi nikâhı, % 2'sinin ise yalnız imam nikâhı vardır. Doğu örnekleminde yalnız resmi nikâhı olanların oranı % 3'e düşmektedir (Tablo 4).

Tablo 4
Nikâh Türü

Yüzde

	Türkiye	Doğu	Orta/Batı
Sadece resmi nikâh	15,1	3,4	16,5
Sadece imam nikâhı	2,2	6,5	2,0
Hem resmi, hem imam nikâhı	82,4	90,1	81,2
Nikâh yok	0,3	-	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0
n	1 520	506	1294

Nasıl tanışılıp evlendiğine dair bulgulara bakıldığında kadınların yarısının görücü usulüyle evlendikleri görülmektedir. Bu oran Doğu'da % 66'ya çıkmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5
Nasıl Tanışılıp Evlenildiği

Yüzde

	Türkiye	Doğu	Orta/Batı
Kendimiz tanıştık, anlaştık, aileler evlenmemizi onayladı	40,6	28,9	42,7
Kendimiz tanıştık, anlaştık, aileler istememesine rağmen evlendik	2,1	0,2	2,4
Kendi isteğimle kaçarak evlendim	5,5	3,2	6,0
İstemiyordum, kaçırıldım	0,5	-	0,5
Görücü usulüyle	50,6	65,6	47,7
Berdel	0,6	1,8	0,5
Beşik kertmesi	0,1	0,2	0,2
Diğer	0,1	0,2	0,1
Toplam	100,1	100,1	100,1
n	1 520	506	1294

Yerleşim yeri: Anketlerin % 33'ü köylerde, % 18'i ilçe merkezlerinde, % 48'i ise il merkezlerinde uygulanmıştır. Görüşülen kadınların % 50'si köylerde, % 26'sı ilçe merkezlerinde, % 23'ü ise il merkezlerinde doğduklarını belirtmişlerdir. Doğu örnekleminde köylerde doğanların oranı % 60'a çıkmakta, ilçe merkezlerinde doğanların oranı ise % 16'ya düşmektedir.

Tablo 6
Doğulan Yerleşim Yerinin Türü

Yüzde

	Türkiye	Doğu	Orta/Batı
Köy	49,8	60,1	48,2
İlçe	25,9	16,2	28,0
İl Merkezi	22,6	22,7	22,2
Yurtdışı	1,1	1,0	1,0
Cevap yok	0,6	-	0,6
Toplam	100,0	100,0	100,0
n	1 520	506	1294

Gelir: Görüşülen kişilerin % 4'ü evlerine ayda 2500 YTL'nin üstünde para girdiğini söylemiş; % 35'i ise 500 YTL'nin altında net gelir beyan etmişlerdir (Tablo 7). Orta/Batı örneklemindeki kadınların % 20'si gelir getiren bir iş yaptıklarını söylerken, bu oran Doğu örnekleminde % 10'a düşmektedir (Tablo 8, 9 ve 10).

Tablo 7
Bir Ayda Eve Giren Net Para

Yüzde

	Türkiye	Doğu	Orta/Batı
Gelir yok	2,9	4,9	2,6
250 YTL'den az	7,1	16,4	6,1
250 – 499	24,9	31,2	23,6
500 – 999	36,6	29,4	37,4
1000 – 2499	19,3	10,9	21,2
2500 ve üstü	3,9	1,6	4,3
Bilmiyor	4,1	5,5	3,6
Cevap yok	1,1	-	1,2
Toplam	99,9	99,9	100,0
*Ortalama**	*938 YTL*	*680 YTL*	*982 YTL*
n	1 520	506	1 294

* Ortalama hesaplanırken 2500 ve üstü diliminde üst sınır 5000 YTL alınmıştır.

Tablo 8
Kadının Gelir Getiren Bir İş Yapıp Yapmadığı

Yüzde

	Türkiye	Doğu	Orta/Batı
Evet	19,2	10,1	20,1
Hayır	80,8	89,9	79,9
Toplam	100,0	100,0	100,0
n	1 520	506	1 294

Tablo 9
Gelir Getiren Bir İş Yapanların Çalıştıkları Yer

Yüzde

	Türkiye		Doğu		Orta/Batı	
	İşi Olanlar İçinde	Tüm Kadınlar İçinde	İşi Olanlar İçinde	Tüm Kadınlar İçinde	İşi Olanlar İçinde	Tüm Kadınlar İçinde
Evde	11,3	2,2	13,7	1,4	10,4	2,1
Dışarıda	88,7	17,0	86,3	8,7	89,6	18,0
Gelir getiren işte çalışmayan		80,8		89,9		79,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
n	292	1 520	51	506	260	1 294

Tablo 10
Gelir Getiren Bir İş Yapanların İşleri

Yüzde

	Türkiye		Doğu		Orta/Batı	
	İşi Olanlar İçinde	Tüm Kadınlar İçinde	İşi Olanlar İçinde	Tüm Kadınlar İçinde	İşi Olanlar İçinde	Tüm Kadınlar İçinde
İşkadını - Tüccar	0,3	0,1	-	-	0,4	0,1
Serbest Meslek Sahibi - Uzman	6,8	1,3	2,0	0,2	7,7	1,5
Esnaf – Zanaatkâr	11,3	2,2	5,9	0,6	11,5	2,3
Özel sektörde büro elemanı	6,5	1,3	3,9	0,4	6,5	1,3
Devlet Memuru	15,8	3,0	43,1	4,3	13,1	2,6
Üretim/Hizmet İşçisi	23,3	4,5	3,9	0,4	25,8	5,2
Çiftçi (toprak sahibi)	9,2	1,8	7,8	0,8	8,8	1,8
Diğer	2,1	0,4	2,0	0,2	1,9	0,4
Tarım İşçisi (ücretli)	2,4	0,5	7,8	0,8	2,3	0,5
Evde Çalışanlar	11,3	2,2	13,7	1,4	10,4	2,1
Evlere Gidenler	11,0	2,1	9,8	1,0	11,5	2,3
Gelir getiren işte çalışmayan		80,8		89,9		79,9
Toplam	100,0	100,2	99,9	100,0	99,9	100,0
n	292	1 520	51	506	260	1 294

Bilinen ve aile bireyleriyle konuşulan diller. Bilinen ve aile bireyleriyle konuşulan dillere baktığımızda Türkçe'nin hemen herkes tarafından bilindiği, onun dışında en yaygın dillerin Kürtçe ve Arapça olduğu görülmektedir (Tablo 11).

Tablo 11

Bilinen ve Aile Bireyleriyle Konuşulan Diller (Türkiye)

Yüzde

	Bilinen Dil	Anneyle Konuşulan Dil	Babayla Konuşulan Dil	Eşle Konuşulan Dil
Türkçe	98,1	91,7	91,8	94,8
Kürtçe (Kırmanç)	12,6	10,0	9,9	8,1
Zazaca	2,4	2,0	2,0	1,4
İngilizce	5,7	0,1	2,6	0,1
Arapça	3,6	2,8	0,1	2,2
Almanca	1,3	-	0,5	-
Flemenkçe	0,1	-	-	-
Çerkezce	0,8	0,4	0,1	0,5
Giritçe-Rumca-Yunanca	0,5	0,1	0,1	0,1
Fransızca	0,5	-	-	-
Bulgarca	0,3	0,1	0,1	-
Diğer	1,0	0,5	0,5	0,1
Konuşma yaşına geldiğinde annesi/babası hayatta değildi		0,1	0,2	
Toplam	*	*	*	*
n	1 520	1 520	1 520	1 520

Tablo 12

Bilinen ve Aile Bireyleriyle Konuşulan Diller (Doğu)

Yüzde

	Bilinen Dil	Anneyle Konuşulan Dil	Babayla Konuşulan Dil	Eşle Konuşulan Dil
Türkçe	84,8	54,9	57,5	68,2
Kürtçe (Kırmanç)	55,7	48,8	48,4	42,1
Zazaca	8,3	6,7	6,9	5,1
İngilizce	1,0	-	-	-
Arapça	4,7	4,2	4,2	4,2
Çerkezce	0,2	0,2	0,2	
Fransızca	0,4	-	-	
Bulgarca	0,2	0,2	0,2	
Diğer	0,2	-	-	
Konuşma yaşına geldiğinde annesi/babası hayatta değildi		0,2	0,2	
Toplam	*	*	*	*
n	506	506	506	506

* Bu sütunların toplamı 100'ü aşar. Çünkü birden fazla dil bilenler/konuşanlar vardır.

Etnik ve dini kimlik: Görüşülen kadınların kendilerini öncelikli olarak hangi (etnik) kimlikle tanımladıkları şu şekilde sorulmuştur:

> *"Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de değişik etnik gruplar bulunmaktadır. Herkes kendini farklı kimliklerle tanımlayabilir. Siz kendinizi şu kartta gösterilenlerden öncelikli olarak gördüklerinizden hangisiyle tanımlarsınız?"*

Türkiye örnekleminde kadınların % 81'i kendisini Türk, % 11'i Kürt-Zaza, % 3'ü Arap, % 1'i ise Çerkez olarak tanımlamıştır. Doğu örnekleminde Türk olarak tanımlayanların oranı % 46, Kürt-Zaza olarak tanımlayanların oranı % 47, Arap olarak tanımlayanların oranı ise % 6 olmuştur.

Tablo 13
Etnik Kimlik

Yüzde

	Türkiye	Doğu	Orta/Batı
Arap	2,8	5,9	2,3
Arnavut	0,1	-	0,2
Azeri	0,4	0,4	0,4
Boşnak	0,2	0,2	0,2
Çerkez	1,1	0,2	1,2
Kürt – Zaza	10,3	47,0	5,2
Laz	1,4	-	1,6
Roman/Çingene	0,3	-	0,4
Türk	80,6	46,0	85,5
Diğer	1,4	-	1,7
Müslüman	0,1	-	0,2
Cevap yok	1,2	0,2	1,3
Toplam	99,9	99,9	100,2
n	1 520	506	1 294

Din: Görüşülen kadınların tamamına yakını Müslüman olduklarını söylemişlerdir (Tablo 14, 15 ve 16).

Tablo 14
Bir Dine İnanılıp İnanılmadığı

Yüzde

	Türkiye	Doğu	Orta/Batı
İnanıyor	99,7	99,8	99,7
İnanmıyor	0,3	0,2	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0
n	1520	506	1 294

Tablo 15
Bir Dine İnananların Dinleri

Yüzde

	Türkiye	Doğu	Orta/Batı
Müslüman	99,9	100,0	99,9
Cevap yok	0,1	-	0,1
Toplam	100,0	100,0	100,0
n	1515	505	1290

Mezhepler sorulduğunda kimi kadınlar yalnızca "Sünni" olduklarını ifade etmiş, Hanefi veya Şafi olup olmadıklarını belirtmemişlerdir (Tablo 16'daki "Sünni" kategorisi), kimileri ise mezheplerini Hanefi veya Şafi olarak ayrıntılandırmışlardır. Bu üç kategori bir arada ele alındığında görüşülen kadınların % 82'sinin "Sünni" oldukları görülmektedir. Kadınların beyanlarına göre ikinci yaygın mezhep % 9 ile Aleviliktir.

Tablo 16
Bir Dine İnananların Mezhepleri

Yüzde

	Türkiye	Doğu	Orta/Batı
Sünni	20,5	10,3	22,6
Hanefi	56,2	52,1	55,7
Şafi	5,2	29,9	2,8
Alevi	8,6	4,0	8,6
Şii	0,3	0,2	0,3
Bilmiyorum	6,6	3,0	7,2
Cevap yok	2,6	0,6	2,8
Toplam	100,0	100,1	100,0
n	1515	505	1290

"Doğu" ve "Orta-Batı" Örneklemleri: Alan araştırmasını tasarımlarken Doğu bölgeleri için bölgesel veri üretebilmek amacıyla burada yapılan anket sayısının en az 500 olmasını hedefledik. Bütçemiz dahilinde bölge olarak ancak Doğu'ya yoğunlaşabildik. Tek yere yoğunlaşabilecek olunca, bu yerin Doğu olarak seçilmesinin iki sebebi vardı:

1) *Kadına yönelik şiddet alanındaki en yaygın, en kapsamlı kadın örgütlenmesinin bu bölgede olması (KAMER)*: Yaptığımız niteliksel araştırmada KAMER'in çalışmaları ön plana çıktığı için, alan araştırmasında da bu bölge hakkında veri toplamayı önemli gördük.

2) *Türkiye'de en çok "Doğulu" kadının ezildiğine dair yaygın kanı*: Türkiye'de kadına yönelik şiddet konusunda son yıllarda hızla yaygınlaşan görüşlerden biri "Doğulu kadının daha çok ezildiği" görüşüdür. Modernleşme söylemleriyle birlikte gelişen "geri kalmış kırsal alan" ve "modern, gelişmiş şehirler" arasındaki karşıtlık giderek "Doğu-Batı" hatta "Kürt-Türk" karşıtlığı olarak kurgulanmakta, aradaki fark ise ağırlıklı olarak toplumsal cinsiyet ve şiddet ekseninde çizilmektedir. "Namus cinayetleri" etrafında dönen tartışmalar bu durumun en çarpıcı örneklerindendir.

Rapor boyunca Doğu ve Türkiye örneklemlerine dair bulguları paylaşacağımız gibi yukarıda özetlediğimiz iki noktayı sonuç bölümünde tekrar ele alacağız.

Araştırma bulgularına baktığımızda bölgelerarası farklardan[16] en çarpıcı olanı kadınların öğrenim durumları arasındaki farktır: Türkiye'nin Orta ve Batı'sında okuryazar olmayan kadınların oranı % 16 iken, bu oran Doğu'da neredeyse üç misline çıkarak % 42'ye ulaşmaktadır. Doğu'daki ortaokul-lise ve üniversite okumuş kadınların oranı da Türkiye'nin kalanının üçte biri kadardır (Doğu % 11, Orta/Batı % 29). En yakın oran ilkokul mezunları arasındadır, orada da Doğu'daki oranlar Türkiye'nin kalanının dörtte bir kadar altındadır (Doğu % 35, Orta/Batı % 48).

Son yıllarda yürütülen kampanyalarla özellikle kız çocuklarının okullaşma oranlarında artış görülmektedir. Ancak ailelerin çocukları okula göndermemeleri bir sorun olarak dile getirilip tartışılırken bölgesel farklılıkların azaltılması için devletin sorumluluklarını yerine getirip getirmediği de sorulmalıdır. Dünya Bankası'nın 2005 yılında yaptığı bir çalışma göstermektedir ki Ağrı, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul[17], Mardin, Şanlıurfa, Siirt, Şırnak ve Van'da öğrenci başına yapılan eğitim harcamaları Türkiye ortalamasının yarısı kadar olmuştur. 2004 yılında bu 10 ilde öğrenci başına düşen yıllık harcama 614 YTL ile 813 YTL arasında değişirken Türkiye ortalaması 1250 YTL'dir (*Turkey – Education Sector Study* 2005, 33). Bölgelerarası eğitime erişimde araştırmamızın ortaya koyduğu derin uçurum ile eğitim alanındaki harcamaların bölgesel farklılıkların azaltılmasına değil, perçinlenmesine katkıda bulunuyor olduğuna dair veriler bir arada değerlendirildiğinde geleceğe dair oldukça karamsar bir tablo ortaya çıkmaktadır.

[16] Bu rapor boyunca "bölgelerarası fark" derken "Doğu" ile "Orta/Batı" diye adlandırdığımız iki ana küme arasındaki farkı kastediyoruz. "Doğu" yeni 12'li sınıflandırmada (NUT1) Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dan oluşmaktadır.

[17] İstanbul'un yoğun göç alan semtlerindeki durum oldukça çarpıcıdır. Türkiye'deki en kalabalık sınıfların olduğu 10 yerleşim yerinden yedisi de İstanbul'dadır: Gaziosmanpaşa, Esenler, Bağcılar, Küçükçekmece, Zeytinburnu, Güngören ve Sultanbeyli. Diğer üçü Siirt'in Pervari ilçesi, Şırnak'ın Cizre ilçesi ve Ağrı'nın Patnos ilçesidir (Turkey – Education Sector Study, 2005, 33).

Tablo 17
Öğrenim Düzeyi

Yüzde

	Türkiye		Doğu		Orta/Batı	
	Kendisi	Eşi	Kendisi	Eşi	Kendisi	Eşi
Okur-yazar değil	19,1	3,9	41,9	12,5	15,5	3,2
Okula gitmemiş, okur-yazar	4,0	3,7	5,5	4,3	3,6	3,5
İlkokuldan ayrılma	4,5	2,6	6,9	3,6	4,3	2,2
İlkokul mezunu	45,7	44,6	35,2	42,7	47,9	44,7
Ortaokul mezunu	7,8	14,6	3,4	12,6	8,3	14,9
Lise mezunu	11,6	18,5	4,0	16,0	12,6	18,6
Yüksekokul/üniversite	7,2	12,1	3,2	8,3	7,9	12,8
Toplam	99,9	100	100,1	100	100,1	99,9
n	1 520	1 520	506	506	1294	1294

Daha önce görüldüğü gibi, eve giren gelir konusunda da ortaya benzer bir tablo çıkmaktadır: Doğu örnekleminde kadınların % 21'i evlerine giren gelirin 250 YTL'nin, % 53'ü ise 500 YTL'nin altında olduğunu beyan etmişlerdir; Orta/Batı örnekleminde ise bu oranlar sırasıyla % 9 ve % 32'dir (Tablo 7). Doğu örnekleminde 1000 YTL üzerinde gelir beyan eden kadınların oranı % 13 iken, bu oran Orta/Batı örnekleminde % 26'dır. Bu rakamlara göre Doğu'daki hane gelirlerinin ortalaması Orta/Batı'nın yaklaşık % 30 altındadır. Daha sonra tartışacağımız gibi, araştırma bulgularında şiddete ilişkin bölgesel farklılıkları değerlendirirken bölgelerarası eğitim ve gelir eşitsizliklerinin de göz önünde bulundurulması önemlidir.

Bulgular

Alan araştırmasının bulgularını üç başlıkta değerlendirmek istiyoruz:

a) Kadınların şiddete ve kadın-erkek eşitliğine ilişkin görüşleri

b) Şiddet deneyimleri

c) Şiddetle mücadele

Kadınların Şiddete ve Kadın-Erkek Eşitliğine Dair Görüşleri

On kadından dokuzuna göre "haklı görülebilecek dayak yoktur"

Türkiye'de kadınların aile içindeki şiddet deneyimleri konuşulmaya başlayalı beri üzerinde en çok durulan konulardan biri, kadınların *da* yaşadıkları şiddeti meşru gördüklerine dair elde edilen bulgular oldu. Yılmaz Esmer

ve öğrencilerinin 1991 yılında İstanbul'da temsili bir örneklem seçerek 572 kadınla yaptıkları araştırmada, kadınların yarısına yakın bölümü "Sizce bir kadının, kocasından dayak yemeyi hakettiği durumlar olabilir mi?" sorusuna "evet" yanıtını veriyordu (Esmer 1993, 116). 1993-94 yıllarında Ankara'da temsili *olmayan* bir örneklemle 155 kadınla görüşen Leyla Gülçür de benzer bir sonuca ulaşıyordu: Kadınların % 43'ü şiddeti her zaman, sık sık veya bazen "haklı" görüyorlardı (Gülçür 1996, 49). Aynı yıllarda, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından Türkiye çapında temsili bir örneklemle yapılan *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları* araştırmasında da "şiddete maruz kalan kadınların büyük kısmının şiddeti kavramsal olarak 'normalize etmek' eğiliminde oldukları" sonucuna varılıyordu (*Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları* 1995, 158).

Kadınların, özellikle şiddet gören kadınların, şiddeti belli durumlarda "haklı" gördüklerine dair bulgu, dünyanın farklı yerlerinde yapılan araştırmalarla da desteklenmiştir. Hindistan'da 1998-1999 yıllarında temsili örneklemle seçilmiş yaklaşık 90.000 hanede yapılan Ulusal Aile Sağlığı Araştırması'nda hayatları boyunca en az bir kez evlenmiş kadınların % 56'sı kocalarının kendilerini dövmesini meşru gördüklerini söylemişlerdir (Merry 2006, 159). Mısır'da, kırsal alanda yaşayan kadınların % 80'i (Heise and Garcia-Moreno 2002, 95); Bangladeş, Etiyopya, Peru, Samoa, Tayland ve Tanzanya'da görüşülen kadınların yaklaşık % 70'i belirli durumlarda dayağın meşru olduğunu düşünmektedirler (Garcia-Moreno vd. 2005, 39).

Türkiye Kadına Yönelik Şiddet araştırmasının belki de en çarpıcı sonucu, görüşülen on kadından dokuzunun "haklı görülebilecek dayak yoktur" demiş olmasıdır. Bu konudaki soru şöyledir:

> *"Aile içinde yaşanan şiddet, dayak konusunda farklı görüşler var. Bazılarına göre karı-koca arasında kesinlikle dayak olmamalıdır, yani haklı görülebilecek dayak yoktur. Bazılarıysa belirli durumlarda erkeklerin eşlerini dövebileceklerini düşünüyorlar. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?"*

Dayağın haklılığı konusundaki görüşlerde bölgelerarası kaydadeğer bir fark görülmemektedir. "Bazı durumlarda erkekler eşlerini dövebilirler" diye düşünen kadınların oranı Türkiye örnekleminde % 11, Doğu örnekleminde ise % 14'tür.

Tablo 18
Dayağa İlişkin Görüşler

Yüzde

	Türkiye	Doğu
Haklı görülebilecek dayak yoktur.	89,4	86,4
Bazı durumlarda erkekler eşlerini dövebilirler.	10,6	13,6
Toplam	100,0	100,0
n	1 520	506

Bu tablo 1990'larda varılan sonuçlardan oldukça farklı bir durum göstermektedir. Türkiye çapında temsili örneklemle yapılmış aile içi şiddete odaklanan en kapsamlı araştırma olan T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (*Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları* 1995) araştırmasında bu soru tüm kadınlara sorulmamış, ancak şiddet gören kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelerde "kadınların şiddeti büyük ölçüde meşru gördükleri" gözlemlenmiştir. Ancak, daha önce de tartıştığımız gibi, 1990'ların başlarından bu yana Türkiye kamuoyunda aile içi şiddetin ele alınma biçimlerinde kaydadeğer değişimler olmuştur. Yirmi yıl kadar önce dayağa karşı olmak radikal bir feminist önermeyken, bugün dayak yaygın biçimde kınanmakta, yasalarla cezalandırılmaktadır. Bu süreçte kadınların da dayağın meşruiyetiyle ilgili görüşlerinin dönüşmüş olması şaşırtıcı değildir.

15-20 yıl önceki görüşlere dair elimizdeki veriler çok sınırlı olduğu için karşılaştırmalı bir analiz yapmak zordur. Ancak, bu araştırma sonuçları *bugüne* dair çok net bir tablo çizmektedir: Türkiye'deki kadınların hemen hepsi artık "haklı görülebilecek dayak yoktur" görüşündedir.

Erkekler neden şiddet uyguluyor?

Yaşadıkları şiddetin nedenleriyle ilgili görüşlerini öğrenmek için kadınlara şu soruyu sorduk: "Aile içinde şiddet daha çok erkeklerin kadınlara şiddet uygulaması, erkeklerin kadınları dövmesi şeklinde yaşanıyor. Sizce neden erkekler eşlerine şiddet uyguluyorlar, onları dövüyorlar?" Açık uçlu sorduğumuz bu soruya verilen yanıtlardan bir bölümünde itaatsizlik (% 13)[18], ekonomik sorunlar (% 14), geçimsizlik (% 6), psikolojik sorunlar (% 9) gi-

[18] "Yanlış yapmak, kabahat işlemek, izin almamak, laf dinlememek, erkeğin sözünü dinlememek..." gibi ifadelerin hepsini "itaatsizlik" üstbaşlığı altında değerlendirdik.

bi konular vurgulanmış olsa da bir bölümünde de erkeklerin "güçsüzlüklerinden, acizliklerinden" dövdükleri (% 13), kendilerini daha üstün gördükleri için şiddet uyguladıkları (%10) veya şiddeti "üstünlük sağlama aracı" olarak kullandıkları (% 4) gibi tespitlere yer verilmiştir. Başka bir deyişle, görüşülen kadınların yaklaşık dörtte biri, dayak, iktidar ve hakim "erkeklik" kurguları arasındaki ilişkiye dair yapılan feminist çözümlemelere yakın durmaktadırlar.

Evde kadın-erkek ilişkilerinde eşitlik, kadınlara eğitim ve çalışma özgürlüğü

Araştırmanın çarpıcı sonuçlarından bir diğeri, ev içindeki işbölümü, ev dışında çalışma, maddi konularda karar verme ve kız çocukların eğitimi konularında kadınların çok büyük çoğunluğunun eşitlik talep ediyor olmalarındadır. Ev işlerinin eşler arasında eşit paylaşılması gerektiğini düşünenlerin oranı % 80, kadınların ev dışında istedikleri işte çalışabilmeleri gerektiği görüşüne katılanların oranı % 87, kadınların ellerindeki parayı kendi tercihleri doğrultusunda harcayabilmeleri gerektiğini savunanların oranı % 84'tür. Kadınların hemen hepsi (% 97) "Kız çocukları en az sekiz yıl okula gönderilmelidir" görüşüne katıldıklarını söylemişler, katılmadığını söyleyenlerin oranı % 2'nin altında kalmıştır.

Tablo19
Evde Kadın-Erkek İlişkileri

Yüzde

	Katılırım	Katılmam	Fikrim Yok	Bazen Duruma Göre	Toplam	n
Ev işleri eşler arasında eşit paylaşılmalıdır.	80,2	17,9	1,9	-	100,0	1520
Kadınlar ev dışında istedikleri işte çalışabilmelidir.	86,5	10,0	3,5	-	100,0	1520
Kadınlar ellerindeki parayı kendi tercihleri doğrultusunda harcayabilmelidirler.	83,8	12,6	3,1	0,5	100,0	1520
Kız çocukları en az sekiz yıl okula gönderilmelidir.	97,1	1,6	1,3	-	100,0	1520

Bu bulgularla, Ersin Kalaycıoğlu ve Binnaz Toprak'ın 2003 yılında yürüttükleri *İş Yaşamı, Üst Yönetim ve Siyasette Kadın* araştırmasının bulguları arasında önemli paralellikler vardır. Kalaycıoğlu ve Toprak'ın (2004) araş-

tırmasında görüşülen (Türkiye toplumunu temsil niteliğine sahip bir örneklem çerçevesinde seçilmiş) 1557 kadının % 97'si "çalışmak isteyen her kadın çalışabilmeli" önermesini "doğru" veya "çok doğru" bulduğunu (s.56); % 98'i "ilköğretimde hem kız hem erkek çocukların eğitimlerine devam etmelerinin özendirilmesini destekleyeceğini" (s.101); % 98'i "ilköğretimde toplum hayatına kadınların da erkeklerle eşit katılmasının öneminin anlatılmasını destekleyeceğini" (s.101); % 97'si "ailedeki ev işleri ve çocuk bakımı gibi görevleri erkeklerin de paylaşması gerektiğinin öğretilmesini destekleyeceğini" (s.102) ifade etmiştir.

İki araştırma da göstermektedir ki kadınlar evde, işte ve sosyal hayatta erkeklerle daha eşit ve paylaşıma dayalı bir hayat talep etmektedirler.

Şiddet Deneyimleri

Kocanın Gündelik Hayat Üzerindeki Denetimi

Kadınların kocalarıyla ilişkilerinin dinamiğine yakından baktığımızda ev içi ilişkilerdeki eşitlik taleplerine karşın yoğun bir "koca denetimi" yaşandığını görüyoruz.

Bu konudaki soru şöyledir:

> *"Pek çok ailede izin alma konusu önemli bir konu olabiliyor. Aşağıda sayacağım şeyleri yapmadan önce siz eşinizden izin alır mısınız/mıydınız? Burada kastettiğim şey 'haber vermek' değil, 'izin almak'. Lütfen cevabınızı 'her zaman', 'bazen' veya 'hiç' şeklinde belirterek veriniz."*

Bu soruya verilen yanıtlarda kadınların pek çok hareketinin eşlerinin "iznine" tabi olduğu görülmektedir (Tablo 20). **Her on kadından yalnızca dördü eşinin iznine tabi olmadan komşu/arkadaş ziyareti yapabilmekte, üçü eşinden izin alma ihtiyacı duymadan ailesini ziyaret edebilmekte veya alışverişe/çarşıya gidebilmekte ve yalnızca biri başka bir şehre/köye eşinden izin almadan gidebilmektedir.** Kısacası, alışverişe çıkmaktan aileleriyle görüşmeye kadar kadınların attıkları her adım kocanın denetimine tabidir. Evli kadınların kendi hayatlarını yönlendirmek, kendi kararlarını almak konusunda oldukça dar bir alanda hareket ettikleri görünmektedir.

Tablo 20
İzin Alma

Yüzde

	Her zaman alırım alırdım	Bazen alırım Alırdım	Hiç almam Almazdım	Gitmem Gitmezdim	Beraber gideriz	Cevap yok	Toplam	n
	1	2	3	4	5	6		
Gündüz komşu / arkadaş ziyaretine giderken	41,3	17,5	39,5	1,4	0,3	-	100,0	*1520*
Ailenizi ziyarete giderken	55,1	12,8	29,0	1,8	1,1	0,1	99,9	*1520*
Alışverişe/çarşıya giderken	49,7	11,7	31,0	5,9	1,7	0,1	100,1	*1520*
Sinemaya/tiyatroya giderken	26,94	4,9	17,0	49,8	1,1	0,3	100,0	*1520*
Başka köye/şehre giderken	75,1	5,8	11,3	5,1	2,6	0,1	100,0	*1520*

Fiziksel şiddet

Kadınlara kocalarından kaynaklanan fiziksel şiddet deneyimleriyle ilgili şu soruyu yönelttik: "Eşinizin size tokat attığı, iteklediği, dayak attığı oluyor mu(ydu)? Oluyor(duy)sa, ne sıklıkta oluyor(du)?" Görüşülen kadınların % 66'sı bu durumla hiç karşılaşmadıklarını söylerken, % 34'ü en az bir kez fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirttiler. Doğu örnekleminde bu oranlar % 61 ve % 39 olarak gözlemlendi (Tablo 21).

Tablo 21
Eşin Tokat Atması, İteklemesi, Dayak Atması (Fiziksel Şiddet)

Yüzde

	Hiç olmadı	Yalnızca Bir kez oldu	Birkaç defa oldu	Ara sıra	Sık Sık	Eskiden oluyordu, şimdi olmuyor	Cevap yok	Toplam	n
Türkiye	65,5	6,7	8,2	6,1	4,1	9,1	0,3	100,0	*1520*
Doğu	60,5	3,6	9,7	11,1	4,5	10,5	0,2	100,1	*506*

Şu anda evli oldukları eşlerinden fiziksel şiddet görmemiş olmakla birlikte, önceki evliliklerindeki eşlerinden şiddet görenlerin oranı binde dokuzdur. Bu oran da yukarıdaki % 34,2'ye eklenirse, % 35,1 eder. Doğu örneklemesinde ise binde dört eklendiği için toplam % 39,7 olmaktadır. **Bu durumda, "hayatı boyunca" eşinden en az bir kez fiziksel şiddet görmüş kadınların oranı Türkiye örnekleminde % 35, Doğu örnekleminde ise % 40'tır.**

1990'ların başında T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nca yapılan alan araştırmasında da benzer bir sonuca ulaşılmış, kadınların yaklaşık % 30'u "kocalarının kendilerine vurduğunu", erkeklerin ise % 34'ü "eşlerine vurduklarını" belirtmişlerdi (*Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları* 1995, 136-137). Bu araştırma ne yazık ki belirli aralıklarla tekrarlanmamış veya geliştirilmemiş; en az altı ila sekiz milyon kadının yaşadığı bu temel yaşam hakkı ihlâli üzerine bilgi üretimi çok sınırlı kalmıştır.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TUİK) ortaklaşa yürüttükleri *Aile Yapısı Araştırması 2006*'da 24.647 kişi ile yapılan anket uygulamasında şiddet yalnızca "eşi ile anlaşmazlık yaşaması durumunda eşinin verdiği tepki" çerçevesinde sorulmuş; kadınların % 8'i eşlerinin anlaşmazlık yaşanması durumunda "zor kullandığını" belirtmiştir (*Aile Yapısı Araştırması 2006*, 14). Bu bulgu, tablolarda "zor kullanma (fiziksel şiddet)" ibaresiyle görünmekle birlikte araştırmanın metninde tartışılmamıştır. Buna karşın araştırmaya katılanlara, nikâhsız birlikte yaşayanlar, evlilik dışı çocuklar ve Türkiye'nin AB üyeliğinin aile yapısını ne yönde etkileyeceği gibi sorular sorulmuş, bu soruların yanıtları yaş grupları ve cinsiyete göre ayrı ayrı incelenmiştir.

Bu araştırma çerçevesinde "zor kullanma (fiziksel şiddet)" oranının düşük çıkması şaşırtıcı değildir. Kuzey Amerika ve Avrupa'da yapılan alan araştırmaları göstermektedir ki kadına yönelik şiddete odaklanmayan, bu şiddet deneyimini daha genel bir bağlamda ele alan araştırmalarda (örneğin pek çok ülkede yapılan genel suç araştırmaları – *general crime surveys*) çıkan kadına yönelik şiddet oranları ile bu konuya odaklanan araştırmalarda (*violence against women surveys*) çıkan oranlar farklılaşmakta, genel araştırmalardaki oranlar genelde daha düşük kalmaktadır. Kabullenmesi ve paylaşılması zor bir konu olan kadına yönelik şiddet konusunda anlamlı bilgi üretebilmek için bu konuya odaklanan özel çalışmalar yapma gerekliliği pek

çok araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır (Johnson 1998, Walby ve Myhill 2001, Piispa 2003, Hearn ve Pringle 2006).

Şiddet mağdurlarının yalnızlığı

Bizim araştırmamızdan çıkan diğer bir çarpıcı sonuç, en az bir kez fiziksel şiddete maruz kaldığını söyleyenlerin **Türkiye örnekleminde % 49'unun, Doğu örnekleminde ise % 63'ünün bu durumdan daha önce kimseye bahsetmediklerini** söylemiş olmalarıdır (Tablo 22). Başka bir deyişle, şiddet gören her iki kadından biri (Doğuda her üç kadından yaklaşık ikisi) eşinden gördüğü şiddetle tek başına mücadele etmek durumunda kalmakta, şiddet gördüğünü kimseyle paylaşamamaktadır. Başkalarına bahsettiğini söyleyen kadınların ise yaşadıkları şiddeti ağırlıklı olarak komşuları ve arkadaşları (% 54), anneleri (% 38) ve kız kardeşleriyle (% 29), ender olarak da babalarıyla (% 17), erkek kardeşleriyle (% 10) ve çocuklarıyla (% 12) paylaştıklarını görüyoruz.[19] Muhtar, polis, jandarma, avukat ve savcılarla konuştuklarını söyleyenlerin toplamı % 3'te kalmaktadır. Şiddet mağdurlarının bu alandaki yalnızlıkları, üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak kendini göstermektedir.

Tablo 22
Eşin Tokat Atması, İteklemesi, Dayak Atmasından Başkasına Bahsedilip Bahsedilmediği

Yüzde

Dayak mağdurları içinde		
	Türkiye	**Doğu**
Evet	51,3	37,2
Hayır	48,7	62,8
Toplam	100,0	100,0
n	520	199

Fiziksel şiddet yaşadığını söyleyen kadınların özelliklerine baktığımızda şunları görüyoruz:

[19] Birden çok kişiye bahsedenler olduğundan bu oranların toplamı 100'ü aşar.

[20] Bu gözlem 50 kişiye dayanmaktadır, zira boşanmış/ayrılmış olanların oranı genel nüfus içinde çok düşüktür.

Evlilik: **Kocalarından boşanmış veya ayrılmış kadınlarda fiziksel şiddet deneyiminin % 78 gibi çok yüksek bir orana ulaştığını görüyoruz (Tablo 23).**[20] Buradan çıkarılacak ilk sonuç, şiddet gören kadınların bir bölümünün ayrılma veya boşanma yoluyla şiddetten uzaklaşıyor olduklarıdır. Ancak ikinci bir yorum da mümkün: Bu farkın bir bölümü, devam etmekte olan şiddeti konuşmanın zorluklarından kaynaklanıyor olabilir. Sürmekte olan evliliklerde şiddet yaşandığı anketörle daha zor paylaşılırken, sonlanmış ilişkilerde yaşanan şiddet daha rahat ifade edilmiş olabilir.

Tablo 23

Evliliğin Sürmekte Olup Olmadığına Göre Fiziksel Şiddet

Yüzde

	MEDENİ DURUM			
FİZİKSEL ŞİDDET	Evli	Boşanmış / Ayrılmış	Eşi ölmüş	Toplam
Hiç	67,0	22,0	65,9	65,5
En az bir kez	32,7	78,0	33,3	34,2
Cevap yok	0,3	-	0,7	0,3
Toplam	100,0	100,0	99,9	100,0
n	1335	50	135	1520

Ki-Kare	44,8
Serbestlik Derecesi	4
Anlamlılık	0,000

Evlilik ve dayak ilişkisine dair ikinci bir çarpıcı bulgu, hangi şartlarda tanışılıp evlenildiğinin yaşanan fiziksel şiddeti belirleyen faktörlerden birisi olması: **Kendileri tanışıp anlaşarak ailelerin onayıyla evlenenlerin % 28'i, görücü usulüyle evlenenlerin % 37'si en az bir kez fiziksel şiddete maruz kalmaktayken, bu oran kendileri tanışıp anlaşarak ancak ailelerin onayını almadan evlenenlerde % 49'a çıkmaktadır (Tablo 24).** Farklı ülkelerde yapılan araştırmalar göstermiştir ki kadınların yalnızlaşması, özellikle yakın çevrelerinden yalıtılmaları ile aile içi şiddet arasında güçlü bir ilişki vardır; fiziksel ve sosyal yalıtım çoğu zaman fiziksel şiddete eşlik eder (UNICEF 2000, 8; Johnson 1998, 43). Türkiye'de de ailenin onayı olmadan gerçekleşen evliliklerde kadınların yakın çevrelerinin desteğinden mahrum kalmaları yaşadıkları şiddetin artmasında bir etken olabilir.

Tablo 24
Nasıl Evlenildiği ve Fiziksel Şiddet

Yüzde

	NASIL EVLENİLDİĞİ				
FİZİKSEL ŞİDDET	Tanışıp, aileden onay alarak	Tanışıp, onay alınmadan/ kaçarak	Görücü usulü	Diğer	Toplam
Hiç	72,0	51,3	62,7	52,6	65,5
En az bir kez	28,0	48,7	36,7	47,4	34,2
Cevap yok	-	-	0,7	-	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,1	100,0	100,0
n	617	115	769	19	1520

Ki-Kare	30,0
Serbestlik Derecesi	6
Anlamlılık	0,000

Eğitim: Hem kadının, hem eşinin eğitim durumuyla fiziksel şiddet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusudur (Tablo 25). Aşağıdaki tablolar göstermektedir ki, **eğitim düzeyi arttıkça fiziksel şiddet gördüğünü söyleyen kadınların oranı genel eğilim olarak azalmaktadır. Okuma yazma bilmeyen kadınlar arasında en az bir kez fiziksel şiddete maruz kaldığını söyleyenlerin oranı % 43 iken, yüksek öğrenim görmüş kadınlar arasında bu oran % 12'dir.** Yalnız bu bulguyu yorumlarken şunu da gözden kaçırmamak gerekir: Eğitim düzeyi ve sosyoekonomik statü arttıkça kadınların şiddet yaşadıklarını itiraf etmeleri zorlaşmaktadır. Öte yandan, 10 yüksekokul ve üniversite mezunundan en az birinin eşinden dayak yiyor/yemiş olması azımsanmayacak bir durumdur.

Eşlerin eğitim durumuna baktığımızda ortaya çıkan tablo da oldukça çarpıcıdır: **Eşi okuryazar olmayan kadınların yarısı en az bir kez fiziksel şiddete maruz kaldığını söylerken, bu oran eşin eğitimi yüksekokul ve üniversite düzeyine çıktığında % 18 olmaktadır.** Aradaki fark kadar, **yüksek öğrenim almış altı erkekten birinin eşine fiziksel şiddet uyguluyor olması** da önemli bir bulgudur (Tablo 26).

Tablo 25
Kadınların Öğrenimi ve Fiziksel Şiddet

Yüzde

	ÖĞRENİM							
FİZİKSEL ŞİDDET	Okur yazar değil	Okur yazar	Okul bitir-memiş	İlk-okul	Orta-okul	Lise	Yüksek	Top-lam
Hiç	56,7	65,6	52,9	65,9	62,2	71,0	88,2	65,5
En az bir kez	43,3	34,4	45,6	33,5	37,8	29,0	11,8	34,2
Cevap yok	-	-	1,5	0,6	-	-	-	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
n	291	61	68	695	119	176	110	1520

Ki-Kare	48,9
Serbestlik Derecesi	12
Anlamlılık	0,000

Tablo 26
Eşlerinin Öğrenimi ve Fiziksel Şiddet

Yüzde

	EŞİN ÖĞRENİMİ							
FİZİKSEL ŞİDDET	Okur yazar değil	Okur yazar	Okul bitir-memiş	İlk-okul	Orta-okul	Lise	Yüksek	Top-lam
Hiç	50,0	62,5	59,0	63,3	62,2	67,6	81,5	65,5
En az bir kez	50,0	37,5	41,0	36,4	36,9	32,4	17,9	34,2
Cevap yok	-	-	-	0,3	0,9	-	0,5	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	99,9	100,0
n	60	56	39	678	222	281	184	1520

Ki-Kare	35,8
Serbestlik Derecesi	12
Anlamlılık	0,000

Gelir ve Çalışma: Fiziksel şiddetle gelir arasında da bir ters orantı söz konusudur: **Gelir düzeyi arttıkça fiziksel şiddet gördüğünü söyleyen kadınların oranı düşmektedir (Tablo 27).** Gelirlerinin olmadığını veya 250 YTL'nin altında olduğunu söyleyen kadınların yaklaşık % 43'ü eşinden en az bir kez fiziksel şiddete maruz kalmışken, hane geliri 2500 YTL'nin üzerine çıktığında bu oran % 23'e düşmektedir. Gerçi, bu da azımsanmayacak bir orandır: **hane geliri 2500 YTL'nin üzerinde olan her dört ailenin birinde fiziksel şiddet yaşanmaktadır (veya geçmişte yaşanmıştır).** Ancak bu verileri yorumlarken, öğrenim konusunda olduğu gibi, üst gelir düzeylerinde kadınların yaşadıkları şiddeti (utandıkları için veya isimlerini zedeleyeceği kaygısıyla) olduğundan daha az söyleme eğiliminde olabileceklerini göz önünde bulundurmamız gerekir. Hane geliri ve fiziksel şiddet ilişkisini yansıtan Tablo 27'nin dikkat çekici verilerinden biri "hane gelirini bilmiyorum" diyen kadınların yaklaşık % 43'ünün en az bir kez fiziksel şiddete maruz kalmış olmasıdır.

Tablo 27
Gelir ve Fiziksel Şiddet

Yüzde

	AYLIK GELİR								
FİZİKSEL ŞİDDET	Gelir yok	250 YTL' den az	250-499 YTL	500-999 YTL	1000-2499 YTL	2500 YTL ve üstü	Bilmi-yor	Fikri Yok	Topla m
Hiç	54,5	56,5	62,3	64,8	75,4	76,7	57,1	62,5	65,5
En az bir kez	43,2	43,5	37,2	34,8	24,6	23,3	42,9	37,5	34,2
Cevap yok	2,3	-	0,5	0,4	-	-	-	-	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
n	44	108	379	557	293	60	63	16	1520

Ki-Kare	32,6
Serbestlik Derecesi	14
Anlamlılık	0,000

Kadınların gelir getiren bir işlerinin olup olmaması eşlerinden şiddet görüp görmeyecekleri konusunda açıklayıcı bir değişken olarak görünmemektedir. Ancak, eşler arasındaki statü farkının kadın lehine olması şiddet olasılığını artıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Aileye eşinden daha çok gelir getirdiğini söyleyen kadınların % 63'ü eşlerinden en az bir kez fiziksel şiddet gördüklerini ifade etmişlerdir. **Kadınların aileye kocalarından daha çok gelir getirmesi, fiziksel şiddet riskini en az iki misli artırmakta, bu durumda olan her üç kadından ikisi fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Fiziksel şiddetin en az olduğu durum, iki eşin eşit gelir getirdikleri durumdur (Tablo 28).**

Tablo 28

Aileye Kimin Daha Çok Gelir Getirdiği ve Fiziksel Şiddet

Yüzde

	DAHA ÇOK GELİR GETİREN			
FİZİKSEL ŞİDDET	Kendisi	Eşi	Eşit gelir	Toplam
Hiç	37,0	66,7	79,7	65,5
En az bir kez	63,0	32,9	20,3	34,2
Cevap yok	-	0,4	-	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
n	73	1289	79	1520

Ki-Kare	46,4
Serbestlik Derecesi	16
Anlamlılık	0,000

Kır-Kent farkı: Türkiye örnekleminin sonuçlarına baktığımızda, **şehirde oturanların fiziksel şiddete maruz kalma oranları ilçelerde oturanlara göre yaklaşık % 42 daha fazladır. Bu tabloya göre dayağın en az yaşandığı yerleşim birimleri ilçeler, en çok yaşandığı yerler ise şehirlerdir (Tablo 29).** (Doğu'da yerleşim yerleri ile dayak yeme oranı arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir).

Tablo 29
Yerleşim Yerinin Türüne Göre Fiziksel Şiddet (Türkiye)

Yüzde

	YERLEŞİM YERİ TÜRÜ			
FİZİKSEL ŞİDDET	İl Merkezi	İlçe Merkezi	Köy	Toplam
Hiç	62,8	73,1	65,1	65,5
En az bir kez	37,1	26,2	34,5	34,2
Cevap yok	0,1	0,7	0,4	0,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
n	736	279	505	1520

Ki-Kare	12,6
Serbestlik Derecesi	4
Anlamlılık	0,014

Tablo 30
Yerleşim Yerinin Türüne Göre Dayak Yediğini Söyleyenler (Doğu)

Yüzde

	YERLEŞİM YERİ TÜRÜ			
FİZİKSEL ŞİDDET	İl Merkezi	İlçe Merkezi	Köy	Toplam
Hiç	65,4	59,1	57,1	60,5
En az bir kez	34,6	40,0	42,9	39,3
Cevap yok	-	0,9	-	0,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
n	179	115	212	506

Ki-Kare	6,3*
Serbestlik Derecesi	4
Anlamlılık	0,181

* Ki-Kare istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Cinsel Şiddet

Cinsel şiddetin alan araştırmalarında sorulmaya başlanmasının oldukça kısa bir tarihi vardır ve nasıl tanımlanması gerektiği hala tartışılmaktadır (Piispa 2003). Bazı araştırmalarda yasalardaki tanımlar kullanılmakta, bazılarında ise araştırmacılar kendi ayrımlarını yapmaktadırlar. Biz bu soruyu "eşinizin sizi istemediğiniz zamanlarda cinsel ilişkiye zorlaması" olarak ifade ettik ve kadınlara bu durumu ne sıklıkta yaşadıklarını sorduk. **Görüştüğümüz kadınların % 14'ü en az bir kez "istemediği zamanlarda cinsel ilişkiye zorlandığını" söyledi (Tablo 31).** Bu sonuç, Aile Araştırma Kurumu'nun 1993-94 yıllarında yaptıkları alan araştırmasında ortaya çıkan % 9'dan daha yüksektir (*Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları* 1995, 140). Ancak, soruya cevap verilmeme oranının da (% 4) gösterdiği gibi evlilik içi cinsel şiddet rahat konuşulan bir konu değildir. Dolayısıyla, bu rakamın yaşanan vakaların hepsini yansıtmadığını varsayabiliriz.

Tablo 31

Cinsel Şiddet

Yüzde

	Hiç	bir defa	Birkaç	bazen	sık sık	eskiden	cevap yok		
Sizi istemediğiniz zamanlarda cinsel ilişkiye zorlaması	81,9	0,6	3,0	5,9	3,2	1,4	3,9	99,9	*1520*

Cinsel şiddete uğradığını söyleyenlerin % 67'si aynı zamanda fiziksel şiddete de maruz kaldıklarını ifade etmektedirler. Şiddet türleri arasında geçişlilik olması, cinsel şiddetin genel tahakküm ilişkisinin bir biçimi olarak yaşandığını göstermektedir.

Ekonomik Şiddet

Önceki bölümlerde tartıştığımız gibi kadınların ev dışında çalışmalarının koca iznine bağlı olması feminist hareketin ilk mücadele alanlarından biri olmuş, 29 Kasım 1990'da eski Medeni Yasanın kadınların ev dışında çalışmasını kocanın iznine bağlayan 159. maddesi Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmişti. Bu değişikliğin aile içi ilişkilere yansımasının sınırlı kaldığını görüyoruz: **"Gelir getiren bir iş yapmak, çalışmak isteseniz eşiniz sizi engeller mi?" sorusuna görüştüğümüz (çalışmayan) kadınların % 36'sı "Evet, engeller" yanıtını vermiştir. Doğu örnekleminde bu oran % 52'ye çıkmaktadır (Tablo 32).**

Tablo 32
Gelir Getiren Bir İş Yapmak İstese Eşinin Engelleyip Engellemeyeceği

Yüzde

	Türkiye		Doğu		Orta/Batı	
	İşi Olmayanlar İçinde	Tüm Denekler İçinde	İşi Olmayanlar İçinde	Tüm Denekler İçinde	İşi Olmayanlar İçinde	Tüm Denekler İçinde
Evet, engeller	36,0	29,1	52,1	46,8	33,3	26,6
Hayır, engellemez	54,1	43,7	36,0	32,4	57,2	45,7
Bilmiyorum	9,9	8,0	11,9	10,7	9,6	7,7
Gelir getiren bir işte çalışan		19,2		10,1		
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,1	100,1
n	1228	1520	455	506	1034	1294

Kadınların evlilik ilişkisi içindeki konumlarını yakından ilgilendiren bir diğer yasa değişikliği Medeni Kanun'daki mal rejimini düzenleyen maddede yapılmış, evlilik süresince edinilen mallara eşit katılım esası getirilmiştir. 1 Ocak 2002'de yürürlüğe giren bu değişiklikten kadınların ne ölçüde haberdar olduklarını görmek istedik ve görüştüğümüz kadınlara şu soruyu sorduk: "Türkiye'de son yıllarda Medeni Kanunda bazı değişiklikler yapıldı. Şu anda geçerli olan kanuna göre eşler boşandığı zaman sahip oldukları malları ve birikimleri nasıl paylaşıyorlar?" Aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi, Türkiye örnekleminde kadınların % 56'sı yeni yasayı doğru bilirken, % 5'i ("her şey erkeğe kalıyor" veya "çocuklara kalıyor" gibi) yasadakinden farklı bir mal rejimi beyan etmiş, % 38'i ise yeni yasayı bilmediğini söylemiştir. Doğu örnekleminde yasayı bilme oranı çok daha düşüktür: % 40 (Tablo 33). **Kısacası, Türkiye çapında her on kadından dördü , Doğu'da on kadından altısı 2002'den beri kazanmış oldukları önemli bir ekonomik haktan habersizdirler.**

Tablo 33
Değişen Medeni Kanun'a Göre Eşler Boşandığında Mal ve Birikimler Nasıl Paylaşılıyor?

Yüzde

	Türkiye	Doğu	Orta/Batı
Mallar ve diğer birikimler kimin üzerine olursa olsun yarı yarıya paylaşılıyor.	55,9	39,5	58,4
Diğer (yanlış bilgi)	4,9	8,3	4,5
Bilmiyorum	38,4	51,4	51,4
Cevap yok	0,8	0,8	0,9
Toplam	100,0	100,0	100,0
n	1520	506	1294

Şiddet Döngüsü

Şiddet yaşamak ve yaşatmak ile çocukken şiddete maruz kalmak veya tanık olmak arasında azımsanmayacak bir ilişki görülmektedir. Çocukken veya gençken babalarından dayak yemiş olanların, eşlerinden dayak yeme oranı % 48 iken, babalarından dayak yememiş olanların eşlerinden dayak yeme oranı % 28'dir. Anneden dayak söz konusu olduğunda bu oranlar sırasıyla % 41 ve % 29'dur.

Benzer bir oran eşler için de geçerlidir. Eşlerinin çocukken anne-babası tarafından dövüldüğünü söyleyen kadınların % 47'si eşlerinden dayak yerken, eşlerinin çocukken dövülmemiş olduğunu söyleyenlerin % 24'ü dayak yemektedir.

Kendi annesinin babası tarafından dövüldüğünü söyleyen kadınların % 52'si eşlerinden dayak yiyorlar (annesinin dövülmediğini söyleyenlerin % 24'ü), kayınvalidesinin kayınpederinden dayak yediğini ifade edenlerin ise % 48'i eşlerinden dayak yiyorlar (kayınvalidesinin dayak yemediğini ifade edenlerin % 25'i). Bu oranları bir arada değerlendirirsek: **Bir kadının eşinden dayak yeme riskini en fazla artıran etkenin kendi annesinin babasından dayak yemesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu kadınlar, dayak yemeyenlere oranla iki misli daha fazla risk altındalar.** Kısacası, çocukken tanık

olunan şiddet, erkeklerin şiddet uygulama olasılığını, kadınların da şiddete maruz kalma olasılığını iki kat artırıyor görünmektedir.

Uluslararası literatürde "şiddet döngüsü" olarak da adlandırılan bu bulgu başka ülkelerde yapılan araştırmalarla paralellik göstermektedir (Tjaden ve Thoennes 2000, 40; UNICEF 2000, 8; Heise and Garcia-Moreno 2002, 89). Ancak feminist araştırmacılar bu verileri değerlendirirken birkaç noktaya dikkat etmemiz gerektiğini vurgularlar:

1- Eşlerinden dayak yiyenlerle, çocukken ailesinde dayağa maruz kalan veya tanıklık edenler arasındaki güçlü ilişkinin arkasında metodolojik bir sapma olabilir: Bir şiddet türünü yaşadığını söylemek konusunda çekincesi olmayan kadınlar, diğerini de söylemek konusunda diğer kadınlara oranla daha rahat olabilirler (Tjaden ve Thoennes 2000, 40). Bizim araştırmamızda bu kaygıyı dengeleyecek sorular, kocanın çocukken ve kayınvalidenin kayınpederden maruz kaldığı şiddete dair sorular olmuştur. Kadınların bu sorulara verdikleri yanıtların kendi yaşadıkları şiddetle ilgili yanıtlar kadar rahatsızlık verici, utandırıcı, vs. olmadığını varsayabiliriz. Sonuçlara baktığımızda, bu oranlarla kadınların eşlerinden yaşadıkları şiddet arasında çok yüksek bir ilişki olduğu görülmektedir.

2- Her ne kadar çocukken şiddet gören veya şiddete tanık olan erkek ve kadınların evlendikleri zaman şiddet yaşa(t)ma olasılıkları önemli ölçüde artmaktaysa da şiddet görüp de şiddet uygulamayanların ve kendi ailesinde şiddet görmemesine rağmen eşlerine şiddet uygulayanların varlığı bizi "şiddet döngüsü" analizlerine şüpheci yaklaşmaya itmelidir (Price 2005, 81). Lori Heise ve Claudia Garcia-Moreno'ya göre önemli bir teorik soru şudur: "Ailesinde şiddet görüp de sonra sağlıklı, şiddetten arınmış ilişkiler kurabilen erkekleri ailesinde şiddet görüp kendisi de şiddet uygulayan erkeklerden ayırdeden özellikler nelerdir?" (Heise and Garcia-Moreno 2002, 89). Bu soruyu yanıtlamanın yolu erkeklerle yapılacak derinlemesine görüşmelerden geçmektedir.

3- Erkeklerin eşlerine uyguladıkları fiziksel şiddeti açıklarken çocukluk deneyimlerini ön plana çıkarmak, şiddete ilişkin diğer faktörleri (eğitim, gelir, yasal durum, erkek şiddetini meşrulaştıran söylem ve pratikler, vs.) azımsama riski doğurmaktadır.

Her üç uyarının ortak noktası, çok boyutlu bir sorun olan kadına yönelik aile içi şiddetin tek boyuta indirgenemeyeceğidir.

Çoklu Çözümleme[21]

Buraya kadar hangi değişkenlerin tek başlarına kadınların kocalarından yaşadıkları fiziksel şiddeti açıklayıp açıklayamadıkları ele alındı. Gerçek yaşamda değişkenler bir olayı ayrı ayrı değil, hep birlikte etkiliyorlar. O yüzden bu alt bölümde, ele alınan değişkenlerin bir arada şiddeti ne ölçüde açıkladıkları incelenmektedir. Bir başka ifadeyle çoklu çözümleme yapılmaktadır. Kocalarından fiziksel şiddet görenlerle görmeyenler ayırdedilmeye çalışıldığı için, uygun olan çözümleme Ayırdedici Çözümlemedir.

Aşağıdaki tablolarda yer alan 15 bağımsız değişken, Ayırdedici Çözümlemeye tabi tutulmuştur. Çözümleme; söz konusu değişkenler içinde bir kadının dayak yemesini en çok açıklama gücüne sahip olan değişkenin, kadının annesinin babasından dayak yemesi olduğunu göstermektedir. Yani bir kadının annesi babasından dayak yemiş ise, o kadının eşinden dayak yeme olasılığı artmaktadır. Bunun yanı sıra, aynı ölçüde olmamakla birlikte; kadının eşi anne ve/veya babasından dayak yemiş ise, o kadının eşinden dayak yeme olasılığı da artmaktadır. Daha az olmakla birlikte, kayınvalidenin eşinden dayak yemiş olması da, kadının eşinden dayak yemesini açıklamaktadır.

Çizelge 1

Dayağın "Ayırdedici Çözümleme" İle Çoklu Çözümlemesi

Eigen Değerler

Yüzde

Fonksiyon	Eigen Değeri	Değişken %	Birikimli %	Kanonik Korelasyon
1	,242[a]	100,0	100,0	,441

[a] Çözümlemede ilk kanonik ayırdedici fonksiyon kullanılmıştır.

Wilks'in Lamdası

Yüzde

Fonksiyon Testi	Wilks'in Lamdası	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık
1	,805	129,067	15	,000

[21] Çoklu çözümlemeyi yapan Ali Eşref Turan'a çok teşekkür ederiz.

Yüzde

Standartlaştırılmış Kanonik Ayırdedici Fonksiyon Katsayıları		Yapı Matrisi *	
	Fonksiyon		Fonksiyon
	1		1
Medeni durum	-,292	Annenin babadan dayak yemesi	,709
Nikah türü	-,161	Eşin anne/babasından dayak yemesi	,575
Evlenme biçimi	-,026	Kayınvalidenin eşinden dayak yemesi	,482
Kendisinin öğrenimi	,327	Babadan dayak yeme	,380
Eşinin öğrenimi	-,159	Kendisinin öğrenimi	,343
Doğum yeri	-,029	Gelir	,307
İş	,105	Anneden dayak yeme	,302
Aileye daha çok gelir getirme	,122	Medeni durum	-,227
Babadan dayak yeme	,107	Eşinin öğrenimi	,193
Anneden dayak yeme	-,012	Nikah türü	-,175
Eşin anne/babasından dayak yemesi	,393	Aileye daha çok gelir getirme	,164
Kayınvalidenin eşinden dayak yemesi	,193	Taşınmaz mal	,088
Annenin babadan dayak yemesi	,549	Evlenme biçimi	-,076
Gelir	,167	Doğum yeri	,076
Taşınmaz mal	,136	İş	-,044

* Değerler ayırdedici değişkenler ile standartlaştırılmış kanonik ayırdedici fonksiyonlar arasındaki toplulaştırılmış grup içi - korelasyonlardır. Değişkenler fonksiyon içindeki korelasyon değerinin mutlak büyüklüklerine göre sıralanmıştır.

Şiddetle Mücadele

Yakın zamana kadar kadınlar aile içinde yaşadıkları şiddetle mücadele ederken yapayalnız kalıyorlardı. Bizim görüştüğümüz fiziksel şiddet gören kadınların yarısının fiziksel şiddet gördüklerinden daha önce kimseye bahsetmemiş olmalarının da gösterdiği gibi bu "yalnızlık" bugün hala pek çok kadın için süregelen bir durum. Öte yandan 1987'den bu yana "kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin" anlayışının kamuoyu nezdinde meşruiyetini büyük ölçüde yitirmiş olması, şiddetle mücadele eden kadın kuruluşlarının yaygınlaşması ve yasalarda yapılan olumlu değişiklikler farklı bir mücadele ortamı yaratmaktadır diyebiliriz. Biz de bu çalışmada anket sorularının bir bölümünü kadınların bu mücadele ortamıyla ilgili görüşlerine ayırdık.

Bireysel Düzeyde Mücadele

Kadınların bireysel düzeyde ne tür mücadele yöntemleri kullandıklarını anlamak için açık uçlu olarak "Eşiniz size bugün dayak atacak olsa ne yaparsınız, nasıl tepki verirsiniz?" ve "Komşunuzun eşinden dayak yediğini duysanız ne yaparsınız?" sorularını sorduk.

Görüşülen kadınların ezici çoğunluğu "haklı görülebilecek dayak yoktur" demiş olsalar da bu durum ev içinde yaşadıkları veya yaşayabilecekleri şiddetle mücadele etmek konusunda donanımlı olduklarını göstermemektedir. **"Eşiniz size bugün dayak atacak olsa ne yaparsınız, nasıl tepki verirsiniz?" sorusuna yanıt olarak, görüşülen kadınların % 24'ü çeşitli sebeplerle bir şey yap(a)mayacaklarını söylemektedirler. Bu oran Doğu örnekleminde % 46'ya çıkmaktadır (Tablo 34).** Komşularının dayak yemesi durumunda bir şey yap(a)mayacaklarını, ellerinden bir şey gelmeyeceğini söyleyenlerin oranı ise % 45'tir (Doğu örnekleminde % 51) (Tablo 35). İlginç bir fark polisle ilişkide görülmektedir. Kendisi dayak yerse polise gideceğini söyleyenlerin oranı % 5'te kalmışken, komşunun dayak yemesi durumunda polisi arayacağını söyleyenlerin oranı Türkiye örnekleminde % 13 olmaktadır.

Tablo 34
Eşi Bugün Dayak Atacak Olsa Ne Yapar?

Yüzde

	Türkiye	Doğu
Bir şey yapmam. Tepki vermem. Alttan alırım. Çocuklarım için katlanırım. Gidecek yerim yok, susarım otururum.	23,6	46,1
Ben de ona bağırırım, kızarım. Alttan almam. İsyan çıkarırım. Karşı gelirim. Onun bana yaptığını ben de ona yaparım.	22,3	13,3
Boşanırım. Ayrılırım. Mahkemeye giderim. İlişkimiz resmen biter.	11,1	4,9
Ne yapardım bilmiyorum. Duruma bağlı. Bilemem.	9,3	7,7
Evi terk ederim. Çeker giderim. Kaçar giderim. Vurup kapıyı çıkarım.	7,3	5,2
Ağlarım, kırılırım, incinirim, üzülürüm.	5,5	7,1
Küserim. Özür dilemedikçe konuşmam. Birkaç gün konuşmam.	5,2	11,5
Polise giderim. Karakola şikayet ederim. Gereken yere başvururum.	4,5	3,2
Konuşurum. Nedenini sorarım. Yatıştırmaya çalışırım.	4,3	3,4
Kendimi savunurum. Hakkımı savunurum. Haklarımı ararım. Tavır koyarım.	3,3	1,4
Aşırıya giderse terk ederim. İleri giderse polisi ararım, mahkemeye giderim. Sürekli olursa Kadınları Koruma Derneği'ne giderim.	2,1	0,8
Onu evden kovarım, evden uzaklaştırırım.	2,1	0,8
Yanından uzaklaşırım. Başka odaya kaçarım.	1,7	1,2
Annemin babamın evine giderim, özür dilerse geri dönerim.	1,2	2,0
Bir defa olursa bir şey yapmam. İkinci defa olursa affetmem.	1,0	0,4
Annesine şikayet ederim.	0,6	0,4
Onu evden attırırım. Mahkeme kararı çıkartırım, eve yaklaşamaz.	0,4	0,2
Diğer	1,2	1,0
Olmaz. Yapamaz. Kendimi dövdürmem. Bu yaştan sonra olmaz.	8,4	5,3
Cevap yok	0,8	1,0
n	1520	506

* Bu sütunların toplamı 100'ü aşar. Çünkü birden fazla cevap verenler vardır.

Tablo 35
Komşunun Eşinden Dayak Yediğini Duysa Ne Yapar?

Yüzde

	Türkiye	Doğu
Bir şey yapmam. Elimden bir şey gelmez. Karı-koca arasına girilmez. Aralarına girmem.	44,6	51,2
Adama engel olmaya çalışırım. Kadını kurtarmaya çalışırım. Yardıma giderim.	18,7	20,0
Üzülürüm. Kendim dayak yemiş gibi hissederim. Acırım, zoruma gider. Kızarım.	16,0	16,0
Polisi ararım. Karakola haber veririm. Ya polisi ararım ya komşumun yakınlarını.	13,3	4,4
Adama tepki gösteririm. Adamla konuşurum. Adama karşı çıkarım.	7,5	9,1
Psikolojik yardımda bulunurum. Konuşurum. Teselli ederim. Komşuma destek olurum.	6,0	6,2
Uzlaşmalarını sağlamaya çalışırım. Aracı olmaya çalışırım.	4,8	6,5
Kadına haklarını hatırlatırım. Şikayet etmesi için kadına yardımcı olurum, mahkemeye başvurması için aklı veririm.	3,3	1,0
Komşumu eve alırım. Evimde koruma altına alırım. Evimde barındırabilirim.	2,6	2,8
Ne yapardım bilmiyorum. O andaki duruma bağlı.	2,3	3,2
Adama hakaret ederim. Adama küfür ederim. Adama bağırırım.	0,8	1,2
Kadına onu terketmesini söylerim. Ayrılmaları konusunda baskı yaparım. Onları ayrılmaya teşvik ederim.	0,7	0,2
Gider adamı parçalarım. Adamı döverim. Elimden gelse adamı öldürürüm.	0,3	-
Sığınmaevlerine yönlendiririm.	0,3	-
Komşunun yakınlarını, akrabalarını, arkadaşlarını ararım.	0,1	0,2
Diğer	0,3	0,4
Cevap yok	0,7	0,4
n	1520	506

* Bu sütunların toplamı 100'ü aşar. Çünkü birden fazla cevap verenler vardır.

Bireysel mücadele alanındaki sorulara ek olarak, 4320 sayılı kanunla ilgili birkaç sorumuz vardı. "Son yıllarda aile içi şiddetle ilgili bir kanun çıktı: Ailenin Korunmasına Dair Kanun. Bu kanuna göre, eşlerden biri diğerine veya çocuklara şiddet uygularsa, hakim o eşi evden uzaklaştırabiliyor, şiddete uğrayan eşi ve çocukları koruyacak bir 'koruma kararı' çıkartabiliyor," bilgisi verildikten sonra a) "Siz bu kanunu daha önce duymuş muydunuz?", b) "Siz veya tanıdığınız kadınlar içinde bu kanundan faydalanan oldu mu?", c) "Kimler faydalandı?" soruları yöneltilmiştir.

Görüşülen tüm kadınların % 57'si kanundan haberdar olduğunu, % 4'ü de (toplam 65 kişi) kanundan faydalanan bir kişi tanıdığını söylemektedir (Tablo 36 ve 37). Toplam 5 kadın kanundan kendisinin faydalandığını, 26 kişi bir komşusunun, 20 kişi bir akrabasının, 13 kişi bir arkadaşlarının, 4 kişi de başka bir tanıdığının faydalandığını belirtmektedir. 4320 sayılı kanunun henüz çok sınırlı sayıda uygulanmış olduğu bu çalışmayla bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Tablo 36
Ailenin Korunmasına Dair Kanunu Duydu mu?

Yüzde

	Türkiye	Doğu	Orta/Batı
Evet	57,2	35,0	60,6
Hayır	42,8	65,0	39,4
Toplam	100,0	100,0	100,0
n	1520	506	1294

Tablo 37
Ailenin Korunmasına Dair Kanundan Faydalanan Oldu mu?

Yüzde

	Türkiye	
	Kanunu Duyanlar İçinde	Tüm Kadınlar İçinde
Evet, oldu	7,5	4,3
Hayır, olmadı	92,5	52,9
Kanunu duymayanlar		42,8
Toplam	100,0	100,0
n	*869*	1520

4320 sayılı kanunun bilinmesi ile Medeni Kanundaki mal rejimi değişikliğinin bilinmesi arasında güçlü bir ilişki olduğu görülüyor. Yeni mal rejimini bilenlerin % 73'ü 4320 sayılı kanunu da bildiklerini söylemişlerdir. Medeni Kanun'u bilmeyenlerin % 63'ü ise aynı zamanda 4320 sayılı kanundan da haberdar değil. Görüşülen kadının eğitim düzeyiyle bu sorulara verdiği yanıtlar arasında da güçlü bir ilişki görülmektedir. Okuryazar olmayanlar arasında her iki kanunu da *bilmeyenlerin* oranı % 54, her ikisini birden *bilenlerin* oranı ise % 14 iken, bu oranlar yüksekokul/üniversite mezunları arasında sırasıyla % 3 ve % 77 olarak çıkmaktadır. Eğitim arttıkça kanunlar hakkında bilgi sahibi olma oranı önemli bir ölçüde artmaktadır.

Tablo 36'daki en çarpıcı bulgulardan biri, kanunun duyulup duyulmaması konusundaki bölgesel farklılık olmuştur. Türkiye'nin Orta ve Batı bölgelerinde yaşayan kadınların % 61'i 4320 sayılı kanundan haberdar olduklarını söylerken, bu oran Doğu örnekleminde % 35'e düşmektedir. Bu farkın ana sebebinin de "eğitim" olduğu söylenebilir. Örneklem bölümünde de gösterdiğimiz gibi (bkz. Tablo 17), Türkiye'nin Orta ve Batı'sında okuryazar olmayan kadınların oranı % 16 iken, bu oran Doğu'da neredeyse üç mis-

line çıkarak % 42'ye ulaşmaktadır. Doğu'daki ortaokul-lise ve üniversite okumuş kadınların oranı da Türkiye'nin kalanının üçte biri kadardır (Doğu % 11, Orta/Batı % 29).

Kanunları bilmekle eğitim arasındaki güçlü ilişkiyi gözönünde bulundurduğumuzda, bu soruların yanıtlarındaki çarpıcı bölgesel farklılığın arkasında eğitim eşitsizliğinin yattığını söylemek mümkündür.

Tablo 38

Yeni Mal Rejimi ve 4320 Sayılı Kanunu Bilmek Arasındaki İlişki

Yüzde

	YENİ MAL REJİMİ			
4320 SAYILI KANUN	Biliyor	Bilmiyor/ Yanlış biliyor	Cevap yok	Toplam
Duymuş	73,3	36,6	41,7	57,2
Duymamış	26,7	63,4	58,3	42,8
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
n	850	658	12	1520

Ki-Kare	204,8
Serbestlik Derecesi	2
Anlamlılık	0,000

Tablo 39
Yeni Mal Rejimini ve 4320 Sayılı Kanunu Bilmekle Eğitim Arasındaki İlişki

Yüzde

	Yalnız yeni mal rejimini biliyor	Yalnız 4320'yi biliyor	Her ikisini birden biliyor	İkisini de bilmiyor	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	8,9	22,0	13,7	54,0	1,4	100
Okuryazar (okula gitmemiş)	8,2	14,8	26,2	50,8	-	100
İlkokuldan ayrılmış	16,2	16,2	29,4	38,2	-	100
İlkokul mezunu	18,7	16,8	37,6	26,2	0,7	100
Ortaokul mezunu	13,4	18,5	58,8	9,2	-	100
Lise mezunu	14,8	5,1	74,4	4,0	1,7	100
Yüksekokul veya üniversite mezunu	22,8	8,2	77,3	2,7	-	100

Şiddetle Mücadelede Devletten Beklentiler

Şiddetle mücadele konusunda kadınların devletten beklentilerini dört soru üzerinden değerlendirdik: Kurum ve kuruluşların sorumluluklarını yerine getirip getirmedikleri, devletin erkek şiddetini engellemek için ne yapabileceği, sığınma evleri ve cezalandırmayla ilgili görüşler.

"Sizce sayacaklarım, kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda üstlerine düşen sorumlulukları yerine getiriyorlar mı?" sorusuna verilen yanıtlardan çıkan çarpıcı sonuç, kadınlar nezdinde tüm kurumların sınıfta kalmış olmalarıdır. **Sorumluluklarını en çok yerine getirdiği düşünülen kurumlar, kadın kuruluşları (% 34) ve mahkemelerdir (%28). Diğer kurumların (Meclis, Belediyeler, polis, jandarma ve barolar) sorumluluklarını yerine getirdiğini söyleyenler % 20 ya da altında kalmaktadırlar (Tablo 40).**

Tablo 40
Kurum ve Kuruluşlar Şiddetin Önlenmesi Konusundaki Sorumluluklarını Yerine Getiriyorlar mı?

Yüzde

	Evet, getiriyor	Biraz getiriyor ama yeterli değil	Hayır, getirmi-yor	Fikrim yok	Toplam	n
Polis	18,6	22,6	40,3	18,5	100,0	*1520*
Jandarma	20,7	18,8	32,1	28,4	100,0	*1520*
Mahkemeler	28,0	29,5	23,0	19,5	100,0	*1520*
Barolar	15,5	18,3	23,8	42,4	100,0	*1520*
Belediyeler	13,5	17,2	39,6	29,7	100,0	*1520*
TBMM	15,2	18,3	34,9	31,6	100,0	*1520*
Kadın kuruluşları	33,6	28,6	15,1	22,8	100,1	*1520*

Devletin erkeklerin eşlerine uyguladığı şiddeti *hangi adımları atarak* engelleyebileceğine dair sorduğumuz soruya verilen yanıtlar da oldukça çarpıcıdır. Devletin erkekleri eğiterek şiddeti engelleyebileceğine inananların oranı yaklaşık %60'tır; sığınma evleri açarak % 53, bu konuda çalışan dernek ve diğer kuruluşlara destek olarak % 45, ağır cezalar vererek % 45, polisi bu konuda eğiterek % 33. Görüşülen kadınların oranları % 14 – 22 arasında değişen bölümü de devletin bu adımları atarak şiddeti *bazı* durumlarda engelleyebileceğini düşünmektedir (Tablo 40, 2. sütun). "Engelleyebilir" diyenlerle, "engelleyebilir de engelleyemez de" diyenleri (yani bazı durumlarda engelleyebileceğini söyleyenleri) bir arada değerlendirirsek, **kadınların % 60 ila % 74'ü devletin erkekleri eğiterek, sığınma evleri açarak, bu konuda çalışan kuruluşları destekleyerek, ağır cezalar vererek ve polisi eğiterek erkeklerin eşlerine uyguladıkları şiddeti engelleyebileceğini düşünmekte ancak devletin bu sorumluluklarını yerine getirmediğini ifade etmektedir.**

Tablo 41
Devlet Erkeklerin Eşlerine Uyguladığı Şiddeti Engelleyebilir mi?

Yüzde

	Engelleyebilir	Engelleyebildiği de olur engelleyemediği de	Engelleyemez	Fikrim yok	Toplam	n
	1	2	3	4		
Ağır cezalar vererek	44,7	15,3	30,7	9,3	100,0	*1520*
Polisi bu konuda eğiterek	33,2	20,3	32,2	14,3	100,0	*1520*
Bu konuda çalışan dernek ve diğer kuruluşlara destek olarak	44,7	21,8	17,5	16,0	100,0	*1520*
Sığınma evleri açarak	53,1	18,8	16,2	12,0	100,1	*1520*
Erkekleri eğiterek	59,9	14,1	15,9	10,1	100,0	*1520*

Görüşülen kadınların % 85'i Türkiye'deki sığınma evlerinin sayısının yeterli olmadığını düşünmekte, % 87'si vergilerinin sığınma evleri açmak için kullanılmasını onaylamaktadırlar. Ersin Kalaycıoğlu ve Binnaz Toprak'ın araştırmalarında da benzer bir bulgu söz konusudur. "Devletin kocalarından dayak yiyen ve kötü muamele gören kadınlar ve çocuklar için bedava kalabilecekleri sığınma evleri açması doğru mu?" sorusuna kadınların % 97'si "doğru" veya "çok doğru" yanıtını vermiştir (Kalaycıoğlu ve Toprak 2004, 59).

Tablo 42
Sığınma Evi Sayısı Yeterli mi?

Yüzde

	Türkiye
Evet, yeterli	6,2
Hayır, yeterli değil	84,8
Fikrim yok	9,0
Toplam	100,0
n	1520

Tablo 43
Verdiği Vergilerin Sığınma Evi Açılması İçin Kullanılmasını Onaylıyor mu?

Yüzde

	Türkiye
Kesinlikle onaylarım	42,6
Onaylarım	44,3
Ne onaylarım ne onaylamam	2,9
Onaylamam	1,9
Hiç onaylamam	0,7
Fikrim yok	7,7
Toplam	100,1
n	1520

Kadınların % 92'si mahkemelerin şiddet gören erkeklere ceza vermesini istemekte, bu oran Doğu örnekleminde % 80, Türkiye'nin Orta ve Batı'sında ise % 94 olmaktadır (Tablo 44).

Bu oranların yüksekliği, şiddetle mücadele konusunda kadınların hükümete, yerel yönetimlere, devlet kurumlarına, yasalara ve mahkemelere bu alana müdahale etme konusunda önemli sorumluluklar yüklediğini göstermektedir. Çok açıktır ki **aile içi şiddet "aile içinde" çözülmesi gereken bir konu olarak görülmemektedir.**

Tablo 44
Eşini Döven Erkeklerle Mahkemeler Ceza Vermeli mi?

Yüzde

	Türkiye	Doğu	Orta/Batı
Ceza vermeli	92,2	79,8	93,7
Ceza vermemeli	6,0	16,8	4,8
Bilmiyor, fikri yok	1,8	3,4	1,5
Toplam	100,0	100,0	100,0
n	1520	506	1294

Tartışma

Araştırmamızın belki de en önemli bulgusu kadınların dayağı meşru görmediğini ortaya çıkarmasıdır. Her on kadından dokuzuna göre "Haklı görülebilecek dayak yoktur". Bu bulgu daha önce yapılmış ve kadınların da dayağın meşru olabileceğini düşündüklerini gösteren daha küçük ölçekli araştırmalardan çok farklı bir sonuca işaret eder. Araştırmamızın niteliksel bölümünde incelediğimiz, 1980'lerden bugüne hızla gelişen kadın hareketi ve şiddetle mücadele, şiddetin meşru olmadığı konusunda farkındalık yaratmış görünmektedir.

Nitekim araştırmamız kadınların büyük çoğunluğunun kadın-erkek ilişkilerinde eşitlik talep ettiğini göstermektedir. Ev işlerinin eşler arasında eşit paylaşılması gerektiğini düşünenlerin oranı % 80, kadınların ev dışında istedikleri işte çalışabilmeleri gerektiği görüşüne katılanların oranı % 87, kadınların ellerindeki parayı kendi tercihleri doğrultusunda harcayabilmeleri gerektiğini savunanların oranı % 84'tür. Kadınların hemen hepsi (% 97) kız çocukları en az sekiz yıl okula gönderilmeli görüşüne katıldıklarını söylemişlerdir. Başka bir deyişle, Türkiye'de kadınların büyük çoğunluğu kadının insan haklarını talep etmekte; kadınların hareket ve özgürlük alanlarının genişlemesini savunan feminist değerlere yakın durmaktadır.

Ancak kadınlar her ne kadar ataerkil değerleri sorgulasalar, paylaşım, eşit ilişki ve fırsat eşitliği talep etseler de yaşamlarına bu değerler doğrultusunda yön verememektedirler. Araştırmamız Türkiye'de evli kadınların % 35'inin

hayatı boyunca eşinden en az bir kez fiziksel şiddet gördüğüne işaret etmektedir. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nca yapılan alan araştırmasında kadınların yaklaşık % 30'unun "kocalarının kendilerine vurduğunu", erkeklerin ise % 34'ünün eşlerine vurduklarını belirttikleri (*Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları*, 1995, 136-137) göz önüne alınırsa, Türkiye'de her üç kadından birinin fiziksel şiddet gördüğü söylenebilir.

Eşinden fiziksel şiddet gören kadınların kim oldukları konusunda da araştırmamız ipuçları vermektedir. Çocukken tanık olunan veya maruz kalınan şiddetin, erkeklerin şiddet uygulama olasılığını, kadınların da şiddete maruz kalma olasılığını iki kat arttırdığı gözlenmektedir. Mesela, anneleri babalarından dayak yemiş olan kadınların şiddete maruz kalma olasılığı iki kat fazladır. Şiddet döngüsü denen bu olgu konusunda genelleme yapmadan ekonomik durum, eğitim, ileri yaşlardaki toplumsallaşma deneyimleri gibi başka etkenleri de göz önüne almak gerekse de, çocuklukta şiddete tanık olma, şiddete başvurma veya kabul etme olgularını destekler görünmektedir. Bu durum, ailedeki toplumsallaşma sürecinin önemine işaret etmektedir.

Kadınların aileye kocalarından daha çok gelir getirmesi, dayak riskini en az iki misli artırmakta, bu durumda olan her üç kadından ikisi fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Bu bulgu ekonomik gücünü kaybeden erkeklerin ataerkil otoritelerini fiziksel güce başvurarak perçinlemeye çalışmaları olarak yorumlanabilir.

Fiziksel şiddete maruz kalma ile eş seçimi ve aile desteği arasında da önemli bir ilişki görülmektedir. Kendileri tanışıp anlaşarak ve ailelerinin onayını alarak evlenenler, gerek görücü usulü ile gerekse kendileri tanışıp, ailelerinin onayını almadan evlenenlere göre evliliklerinde daha az şiddet görmektedirler. Kendileri tanışıp anlaşarak ailelerinin onayıyla evlenenlerin % 28'i, görücü usulüyle evlenenlerin % 37'si en az bir kez fiziksel şiddete maruz kalmaktayken, bu oran kendileri tanışıp ancak ailelerinin onayını almadan evlenenlerde % 49'a çıkmaktadır. Aile desteğinden mahrum kalmak kadının şiddet görmesini artıran bir faktör olarak görülmektedir.

Öğrenim düzeyi arttıkça fiziksel şiddet gördüğünü söyleyen kadınların sayısı azalmaktadır. Okuma yazma bilmeyen kadınlar arasında en az bir kez fiziksel şiddete maruz kaldığını söyleyenlerin oranı % 43 iken, yüksek öğre-

nim görmüş kadınlar arasında bu oran % 12'dir. Ancak bu rakamları yorumlarken yüksek öğrenim görenlerin yaşadıkları şiddeti paylaşmak konusunda daha ketum davranıyor olabilecekleri dikkate alınmalıdır. Fiziksel şiddet yüksek öğrenim görmüş erkeklerin de başvurduğu bir yöntemdir. Yükseköğrenim almış altı erkekten biri eşine fiziksel şiddet uygulamaktadır.

Fiziksel şiddete maruz kalan kadınlarla ilgili önemli bir bulgu da bu grubun yalnızlığıdır. Eşinden fiziksel şiddet gören kadınların yarısı bu durumdan daha önce kimseye bahsetmediklerini ifade etmektedirler. Bu gruptaki kadınlar, yaşadıkları şiddeti anlatmaktan utandıkları, kendilerini suçladıkları, kocalarını korumak istedikleri veya destek bulamayacaklarını düşündükleri için şiddet deneyimlerini paylaşmamış olabilirler. Sebep ne olursa olsun dayak mağdurları hem bireysel hem de kurumsal destekten yoksundur. Ayrıca, Türkiye'deki kadınların yarıya yakını Medeni Kanun'da yeniden düzenlenen mal rejiminden habersizdir. Görüşülen kadınların % 43'ü 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'dan da haberdar değillerdir.

Türkiye'de kadınların yaklaşık üçte biri fiziksel şiddete maruz kalırken, daha büyük bir çoğunluk farklı şiddet deneyimleri yaşamaktadır. Alışverişe çıkmaktan aileleriyle görüşmeye kadar kadınların attıkları her adım kocanın denetimine tabi görünmektedir: Her on kadından yalnızca biri başka bir şehre/köye eşinden izin almadan gidebilmekte, üçü eşinden izin alma ihtiyacı duymadan ailesini ziyaret edebilmekte veya alışverişe/çarşıya gidebilmekte, dördü eşinin iznine tabi olmadan komşu/arkadaş ziyareti yapabilmektedir.

Büyük çoğunluğu kadının insan haklarını talep eden fakat üçte biri fiziksel şiddet yaşamış ve çoğunluğu eşlerinin denetiminde hayatlarını sürdüren kadınlar, aile içi şiddetle mücadelede devletin daha aktif bir rol oynamasını beklemektedirler. Kadınların % 60 ila % 74'ü devletin erkekleri eğiterek, sığınma evleri açarak, bu konuda çalışan kuruluşları destekleyerek, ağır cezalar vererek ve polisi eğiterek erkeklerin eşlerine uyguladıkları şiddeti engelleyebileceğini düşünmekte ancak devletin bu sorumluluklarını yerine getirmediğini ifade etmektedir. Kadınların % 85'i Türkiye'deki sığınma evlerinin sayısının yeterli olmadığını düşünmekte, % 87'si vergilerinin sığınma evi açmak için kullanılmasını onaylamaktadırlar. Şiddetle mücadele konusunda kadınların hükümete, yerel yönetimlere, devlet kurumlarına, yasalara ve

mahkemelere bu alana müdahale etme konusunda önemli sorumluluklar yüklediği görülmektedir. Kadınların % 92'si mahkemelerin şiddet uygulayan erkeklere ceza vermesini istemektedir. Çok açıktır ki, kadınlar aile içi şiddeti "aile içinde" çözülmesi gereken bir konu olarak değerlendirmemektedirler.

"Doğulu kadın daha çok eziliyor" anlayışı

Türkiye'de kadına yönelik şiddet konusunda son yıllarda hızla yaygınlaşan görüşlerden biri "Doğulu kadının daha çok ezildiği" görüşüdür. Modernleşme söylemleriyle birlikte gelişen "geri kalmış kırsal alan" ve "modern, gelişmiş şehirler" arasındaki karşıtlık giderek "Doğu-Batı" hatta "Kürt-Türk" karşıtlığı olarak kurgulanmakta, aradaki fark ise ağırlıklı olarak toplumsal cinsiyet ve şiddet ekseninde çizilmektedir. "Namus cinayetleri" etrafında dönen tartışmalar bu durumun en çarpıcı örneklerindendir.

Bizim araştırmamız göstermektedir ki kadınların şiddet ve ailede kadın-erkek eşitliği konusundaki görüşleri açısından Türkiye'nin Doğu'su ve Orta/Batı'sı arasında kaydadeğer farklar yoktur. Anlamlı olabilecek iki fark, aile içi işbölümü ve gelir getiren bir iş yapmayla ilgilidir: Doğu örnekleminde "Ev işleri eşler arasında eşit paylaşılmalıdır" görüşüne katılanların oranı % 66 iken Orta/Batı örnekleminde % 82'dir. "Gelir getiren bir iş yapmak, çalışmak isteseniz eşiniz sizi engeller mi?" sorusuna görüştüğümüz (çalışmayan) kadınların % 36'sı "Evet, engeller" yanıtını vermişken Doğu örnekleminde bu oran % 52'ye çıkmaktadır. Diğer alt başlıklarda oranlar birbirlerine yakındır. Dayağın meşru görülmemesi noktasında da kadınlar hemfikirdir: "Haklı görülebilecek dayak yoktur" diyenlerin oranı Doğu örnekleminde % 86, Orta/Batı örnekleminde ise % 89 olmuştur.

Fiziksel ve cinsel şiddet deneyimleri açısından da büyük bir fark görülmemektedir: Doğu bölgelerindeki kadınların % 39'u fiziksel şiddete, % 14'ü ise cinsel şiddete maruz kaldığını ifade etmiş, bu oranlar Orta/Batı bölgelerinde sırasıyla % 33 ve % 14 olarak gözlemlenmiştir. Şiddet sarmalında geçen yakın tarihin etkisi olarak yorumlayabileceğimiz bir fark kadınların devlet kurumlarına olan güveni ve bu kurumlardan beklentisi ile ilgilidir. Doğu'da kadınlar polise ve mahkemelere başvurma konularında görece daha isteksizdirler. Komşusunun dayak yemesi durumunda polisi arayacağını söyleyenlerin oranı Orta/Batı bölgelerinde % 15 iken, bu oran Doğu'da

% 4'e düşmektedir. "Eşlerini döven erkeklere mahkemeler ceza vermelidir" diyenlerin oranı da Orta/Batı'da % 94 iken, Doğu'da % 80'de kalmaktadır.

Araştırma bulgularına baktığımızda Doğu örneklemiyle Orta/Batı örneklemi arasındaki en çarpıcı fark eğitim ve gelirde görülmektedir. Türkiye'nin Orta ve Batı'sında okuryazar olmayan kadınların oranı % 16 iken, bu oran Doğu'da neredeyse üç misline çıkarak % 42'ye ulaşmaktadır. Doğu'da ortaokul, lise ve üniversite okumuş kadınların toplam oranı da Türkiye'nin kalanının üçte biri kadardır (Doğu % 11, Orta/Batı % 29). En yakın oran ilkokul mezunları arasındadır, orada da Doğu'daki oranlar Türkiye'nin kalanının dörtte üçü kadardır (Doğu % 35, Orta/Batı % 48).

Eve giren gelir konusunda da ortaya benzer bir tablo çıkmaktadır: Doğu örnekleminde kadınların % 21'i evlerine giren gelirin 250 YTL'nin, % 53'ü ise 500 YTL'nin altında olduğunu beyan etmişlerdir; Orta/Batı örnekleminde ise bu oranlar sırasıyla % 9 ve % 32'dir. Doğu örnekleminde 1000 YTL üzerinde gelir beyan eden kadınların oranı % 13 iken, bu oran Orta/Batı örnekleminde % 26'dır. Bu rakamlara göre Doğu'daki hane gelirlerinin ortalaması Orta/Batı'nın yaklaşık % 30 altındadır.

Eğitim ve gelir alanındaki bu derin uçuruma rağmen gerek şiddet deneyimi gerekse şiddete ve şiddetle mücadeleye dair görüşlerde "Doğulu" ve "Batılı" kadınlar arasında kaydadeğer farklar görülmemektedir. Belli alanlarda görülen farkların ise bu uçurum dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

III. Bölüm

Sonuç ve Öneriler

Araştırmamız, Türkiye'de kadınların çoğunluğunun şiddeti meşru görmediklerini ve kadın-erkek ilişkilerinde eşitlik istediklerini ortaya koymaktadır. Her on kadından dokuzuna göre "Haklı görülebilecek dayak yoktur." 1980'lerden bu yana kadına yönelik şiddetle mücadeleye odaklanan feminist siyaset doğrudan veya dolaylı olarak (örneğin medyanın söyleminde değişikliklere yol açarak) Türkiye'deki kadınlara ulaşmış görünmektedir. Bu sonuç kadın kuruluşlarının mücadelelerinde yalnız olmadıkları veya kadınlar nezdinde marjinal kalmadıkları şeklinde yorumlanabilir.

Her ne kadar kadının insan haklarından yana eşitlikçi değerler yaygın kabul görse de, yaptığımız çalışma aynı zamanda Türkiye'de her üç kadından birinin fiziksel şiddet yaşadığını ortaya koymuştur. Kadınların aileye kocalarından daha çok gelir getirmesi, dayak riskini en az iki misli artırmakta, bu durumda olan her üç kadından ikisi fiziksel şiddete maruz kalmaktadır.

Çocukken tanık olunan veya maruz kalınan şiddetin, erkeklerin şiddet uygulama olasılığını, kadınların da şiddete maruz kalma olasılığını iki kat arttırdığı gözlenmektedir. Şiddet döngüsü denen bu olgu, şiddet içermeyen bir ortamda toplumsallaşmanın önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu bağlamda şiddete karşı toplumsal duyarlılığın artırılması, çeşitli iletişim kanalları ve ders kitapları yoluyla şiddetin bir sorun çözme yöntemi olmadığının topluma yayılması önemlidir.

Öğrenim düzeyi arttıkça fiziksel şiddet gördüğünü söyleyen kadınların sayısı azalmaktadır. Bu sonuç araştırmamızda ortaya çıkan güçlü bir ilişkidir. Okuma yazma bilmeyen kadınlar arasında en az bir kez dayak yediğini söyleyenlerin oranı % 43 iken, yüksek öğrenim görmüş kadınlar arasında bu oran % 12'dir. Yüksek öğrenim gören kadınların yaşadıkları şiddeti paylaşmak konusunda daha ketum davranıyor olabileceklerini ve yüksek öğrenim görmüş altı erkekten birinin eşine fiziksel şiddet uyguladığını göz önüne alsak da, eğitim ve şiddetle mücadele arasında dikkate alınması gereken olumlu bir ilişki vardır. Bu nedenle gerek kız, gerek erkek çocukların eğitime erişimlerinin sağlanmasının önemine dikkat çekmek istiyoruz. Eğitime erişim konusunda Türkiye'nin Doğu'su ile Orta/Batı'sı arasındaki derin uçurum ve devletin Doğu'daki başlıca illere yaptığı kişi başına düşen eğitim yatırımlarının Türkiye ortalamasının yarısı düzeyinde olması acilen ele alınması ge-

reken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aile içi şiddetle mücadele konusunda görüşlerini sorduğumuz kadınlar, hükümete, yerel yönetimlere, devlet kurumlarına ve mahkemelere bu alana müdahale etme konusunda önemli sorumluluklar yüklemekte ve yapılanları yeterli bulmamaktadırlar. Kadınlar devletin erkekleri ve polisi eğiterek, gerekirse caydırıcı cezalar vererek, bu konuda çalışan kuruluşları destekleyerek ve sığınma evleri açarak erkeklerin eşlerine uyguladıkları şiddeti engelleyebileceklerini düşünmektedirler. Bu bulgular göstermektedir ki kadınlar aile içi şiddeti "aile içinde" çözülmesi gereken bir konu olarak değerlendirmemektedirler.

Şiddetle mücadele eden kadın örgütleri ile yaptığımız niteliksel araştırma, son 20 yılda bu alanda önemli bir birikim ve deneyim elde edildiğini göstermektedir. Kadın örgütleri 1987 yılında yapılan Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü'nden bu yana kadınların şiddete yaklaşımlarını, kamuoyunun şiddete olan bakışını ve şiddetin adlandırılma biçimlerini değiştirmeye talip olmuşlardır. Zaman içinde şiddet gören kadınlarla yapılan dayanışma ve destek çalışmaları yaygınlaşmış ve zenginleşmiş; başta KAMER olmak üzere bazı kadın örgütleri kadınları güçlendirerek aile içi şiddeti dönüştürme yolunda çok başarılı çalışmalar yürütmeye başlamışlardır. Her türlü şiddete karşı bir duruş ve etkin iletişim yöntemleri ile şiddet konusunda farkındalık yaratmanın ve şiddet ilişkilerini sonlandırmanın mümkün olabildiğini göstermişlerdir. Başka bir deyişle, feminist bakış açısı, aile içi şiddeti dönüştürürken toplumdaki şiddet ilişkilerini ve kültürünü de dönüştürmeye katkıda bulunmaktadır. Bu göz ardı edilemeyecek başarının vurgulanması ve yaygınlaşmasının desteklenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Öte yandan, araştırmamızın gösterdiği gibi pek çok bağımsız kadın kuruluşu maddi ve ideolojik sorunlarla mücadele etmekte; bu büyük potansiyel güç destek beklemektedir.

Araştırma sonucu ortaya çıkan tabloya baktığımızda aile içi şiddetle mücadelede devlet kurumlarıyla kadın örgütlerinin işbirliğinin önemini ve gereğini özellikle vurgulamak istiyoruz. Nitekim 1980'lerde devlete karşı protesto eylemleri düzenleyerek örgütlenen kadınlar zaman içinde devletle işbirliği yapmaya ve diyalog arayışlarına girmeye başlamışlardır. 4320 sayılı kanunun çıkmasından Medeni Kanun ve Ceza Kanunu'nun yeniden şekil-

lenmesine kadar şiddetle mücadele yolunda atılan pek çok önemli adımda kadın örgütlerinin önemli bir etkisi olmuştur. Yeni Ceza Kanunu, kadına yönelik aile içi şiddetin "olağan" bir durum olmaktan çıkıp onay görmeyen bir "suç" olarak algılanmasında önemli bir gelişme olmuştur. Devletin şiddet uygulayanlara caydırıcı yaptırımlar getirmesi şiddeti onaylamadığını kanıtlayacaktır. Türkiye'deki kadın hareketinin kaydadeğer katkılarıyla çıkan yeni Ceza Kanununun gereği gibi uygulanması önemlidir.

Temmuz 2006'da yayınlanan 26218 sayılı Başbakanlık Genelgesi devlet kurumlarıyla kadın örgütleri arasında yaşanan etkileşimin en somut ve olumlu örneklerinden biridir. Kritik önem taşıyan bu Genelge kadın örgütlerinin yıllar içinde şekillenen taleplerinin önemli bir kısmını kapsayan bir belgedir. Çeşitli koruyucu ve önleyici tedbirleri öngören, bu konuda TBMM'den Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'ne çeşitli hizmet kurumlarına görev veren, eğitim, sağlık ve hukuk alanlarında yapılması gerekenleri detaylı bir biçimde açıklayan genelge acilen uygulamaya konmalıdır. Ancak genelgenin uygulanmasıyla ilgili herhangi bir yaptırım bulunmamakta, genelgede belirlenen önlemlerin uygulanabilmesi için gerekli kaynak aktarımı yapılmamakta, pek çok devlet kurumu genelgede belirtilen sorumlulukları yerine getirmede yetersiz kalmaktadır.

Devletin sorumlulukları bağlamında en acil ihtiyaç şiddet mağduru kadınların korunmasıdır. Bu konuda devlet kurumları çok yetersiz kalmaktadırlar. Gerek Türkiye genelinde kadınların, gerekse görüştüğümüz kadın örgütlerinin vurguladığı gibi sığınakların sayılarının arttırılması, bağımsız kadın örgütlerinin şiddetle mücadele konusundaki deneyimlerinden yararlanılması gerekmektedir. 2006 Başbakanlık Genelgesi'nin Hizmet Kurumları bölümünün 16. Maddesi "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) için bütçeden ayrılan pay artırılmalı, kadın sığınma evleri/kadın konukevleri nitelik ve nicelik açısından Avrupa Birliği standartlarına uygun hale getirilmeli ve hizmet sunacak personelin kadın bakış açısına sahip olması sağlanmalı, anılan merkezlerin gizlilik ilkesine uygun olarak hizmet vermeleri konusunda gerekli özen gösterilmelidir" demektedir. Benzer bir yükümlülük belediyeler için de geçerlidir. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. Maddesi (a bendi) uyarınca Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyeler "kadınlar ve çocuklar için koruma evleri" açmakla yükümlü kılınmış olmasına rağmen bu konuda bir ilerleme sağlanamamıştır.

2007 Eylül'ü itibarıyla SHÇEK'in 19, Valilik ve İl Özel İdareleri'nin 12, belediyelerin ise 4 kadın sığınağı bulunmaktadır. Bazı bağımsız kadın örgütleri bu konuda devlet veya belediyelerle işbirliği içinde sığınakları işletmeye taliptirler. Bu bağlamda başarılı uluslararası deneyimler vardır ve onlardan yararlanılabilir. Devletin şiddeti önlemek için tedbir alması her ne kadar önemli olsa da, şiddet mağdurlarını koruması da kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Yakıcı bir sorun olan aile içi şiddetle etkin mücadele ancak devlet kurumlarının ve hükümetlerin kararlılığı ve kaynak aktarımı ile kadın örgütlerinin mücadele deneyimlerinin bir araya gelebildiği noktada mümkün olacaktır. Bizim araştırmamız göstermektedir ki son yıllardaki yasa değişiklikleri ve Temmuz 2006 Başbakanlık Genelgesi ile atılan olumlu adımların arkasının gelmesi yalnızca kadın örgütlerinin değil, Türkiye'deki kadınların ezici çoğunluğunun talebidir.

KAYNAKÇA

Acar, Feride. 1993 [1990]. Türkiye'de İslamcı Hareket ve Kadın, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar içinde, der.* Şirin Tekeli, s.79-100. İstanbul: İletişim Yayınları.

Acar-Savran, Gülnur. 2004. Beden Emek Tarih: *Diyalektik Bir Feminizm İçin.* İstanbul: Kanat.

Acuner, Selma. 2002. 90'lı Yıllar ve Resmi Düzeyde Kurumsallaşmanın Doğuş Aşamaları, *90'larda Türkiye'de Feminizm* içinde, der. Aksu Bora ve Asena Günal, s.125-158. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları. 1995. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara: Bizim Büro.

Akkoç, Nebahat. 2002. Diyarbakır KA-MER'in Kuruluş Hikayesi ve Yürüttüğü Çalışmalar, *90'larda Türkiye'de Feminizm* içinde, der. Aksu Bora ve Asena Günal, s.205-216. İstanbul: İletişim Yayınları.

Altınay, Ayşe Gül. 2000. *Vatan, Millet, Kadınlar.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Altınay, Ayşe Gül. 2002. "Bedenimiz ve Biz: Bekâret ve Cinselliğin Siyaseti," *90'larda Türkiye'de Feminizm* içinde, der. Aksu Bora ve Asena Günal, s.323-343. İstanbul: İletişim Yayınları.

Altınay, Ayşe Gül. 2004. *The Myth of the Military-Nation: Militarism, Gender and Education in Turkey.* New York: Palgrave Macmillan.

Amado, Liz Ercevik. 2005. The Human Rights Education Program for Women: Utilizing state resources to promote women's human rights in Turkey. Minnesota: The Center for Victims of Torture.

Amargi. 2005. *Kadına Yönelik Şiddet,* yayına haz. Gülden Bağa ve Ayşe Kısmet. İstanbul: Amargi Kadın Akademisi.

Anderson, Kristin L. 1997. Gender, Status and Domestic Violence: An Integration of Feminist and Family Violence Approaches, *Journal of Marriage and the Family,* 59(3):655-669.

Anıl, Ela, Canan Arın, Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu, Mehveş Bingöllü, Pınar İlkkaracan ve Liz Erçevik Amado. 2005. *Turkish Civil and Penal Code Reforms from a Gender Perspective: The Success of two Nationwide Campaigns.* İstanbul: Women for Women's Human Rights – New Ways.

Arat, Yeşim. 1997. The Project of Modernity and Women in Turkey, *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey* içinde, der. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, s.95-112. Seattle: University of Washington Press.

Arat, Yeşim. 1999. Purple Roof Women's Shelter Foundation: Democratic Aspirations and Local Constraints, *Deconstructing Images of "The Turkish Woman"* içinde, der. Zehra Arat, s.295-309. New York: St. Martin's Press.

Arat, Yeşim. 1999. Democracy and Women in Defense of Liberalism, *Social Politics,* 6(3): 370-387.

Arat, Yeşim. 2001. Women's Rights as Human Rights: The Turkish Case, *Human Rights Review*, 3(1):27-34.

Arat, Yeşim. 2001. Group Differentiated Rights and the Liberal Democratic State: Rethinking the Headscarf Controversy in Turkey, *New Perspectives on Turkey*, 25: 31-46.

Arat, Yeşim. 2005. *Rethinking Islam and Liberal Democracy: Islamist Women in Turkish Politics.* Albany: State University of New York Press.

Arat, Zehra Kabasakal. 2006. Feminist Proje Girişimleri: Genel Sorunlar ve Türkiye için Değerlendirmeler, *Amargi*, Kış (3): 30-31.

Arın, M. Canan. 1998. Kadına Yönelik Şiddet, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde, der. Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu, s.201-210. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Aytaç, Şule. 2005. Türkiye'de Feminist Hareketin Oluşumu, *Özgürlüğü Ararken: Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri* içinde, der. Berivan Kum, Fatma Gülçiçek, Pınar Selek ve Yeşim Başaran, s.37-58. İstanbul: Amargi.

Belge, Ceren. 2006. Kadına Yönelik Şiddetin Cezalandırılmasında Kültürel Değerlerin ve Yöresel Geleneklerin Ağırlığı: Şanlıurfa 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nin Kararları Üzerine bir İnceleme, *Şanlıurfa Barosu Dergisi*, 13: 39-54.

Berktay, Fatmagül. 2003. *Tarihin Cinsiyeti.* İstanbul: Metis Yayınları.

Berktay, Fatmagül, der. 2004. *Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar.* İstanbul: KADER Yayınları.

Bolak, Hale. 1990. Aile İçi Kadın Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramlaştırılmasına Yönelik Öneriler, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, der. Şirin Tekeli. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, Aksu. 2002. Bir Yapabilirlik Olarak Ka-Der, *90'larda Türkiye'de Feminizm* içinde, der. Aksu Bora ve Asena Günal, s.109-124. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, Aksu. 2005. *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, Aksu ve İlknur Üstün. 2005. *Sıcak Aile Ortamı, Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler*, TESEV Yayınları, İstanbul.

Bozkurt, Emine. 2005. On the role of women in Turkey in social, economic and political activities (2004/2215(INI)), Avrupa Parlamentosu, Kadın Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komitesi, yayınlanmamış rapor.

Brush, Lisa D. 1990. Violent Acts and Injurious Outcomes in Married Couples: Methodological Issues in the National Survey of Families and Households, *Gender and Society*, 4(1):56-67.

CEDAW Shadow Report on the 4th and 5th Combined Periodic Country Report for Turkey. 2005. *Flying News* 3, January: 52-67.

Coomaraswamy, Radhika. 2000. Combating Domestic Violence: Obligations of the State, *Domestic Violence Against Women and Girls* (Innocenti Digest 6) içinde, s. 10-11. Floransa: UNICEF Innocenti Research Center.

Crowell, Nancy A. ve Ann W. Burgess, der. 1996. *Understanding Violence Against Women*, Panel on Research on Violence Against Women, Committee on Law and Justice, National Research Council. Washington D.C.: National Academy Press.

Çağlayan, Handan. 2007. *Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar: Kürt Hareketinde Kadınlar ve Kadın Kimliğinin Oluşumu.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Çakır, Ruşen. 2000. *Direniş ve İtaat: İki İktidar Arasında Kadın.* İstanbul: Metis Yayınları.

Çakır, Serpil. 1994. *Osmanlı Kadın Hareketi.* İstanbul: Metis Yayınları.

Çakır, Serpil ve Necla Akgökçe, der. 1995. *Farklı Feminizmler Açısından: Kadın Araştırmalarında Yöntem.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Çakır, Serpil ve Hülya Gülbahar. 2000. Türkiye'de Kadın Hareketinin Yüz Yılı Kronolojisi, *2000 Ajandası* içinde. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.

Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası. 1988. *Bağır! Herkes Duysun*, yayına haz. Banu Paker, Canan Arın, Gülnur Savran, Nesrin Tura, Pervin Ulusoy, Sedef Öztürk, Selma Altun ve Şahika Yüksel. İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları.

Demirdirek, Aynur. 1993. *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışlarının Bir Hikayesi.* Ankara: İmge Yayınları.

DİKASUM. 2007. *2006 Yılı Faaliyet Raporu.* Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (DİKASUM), yayımlanmamış rapor.

Dobash, R. Emerson ve Russell Dobash. 1979. *Violence Against Women.* New York: Free Press.

Ecevit, Yıldız. 1993 [1990]. Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, der. Şirin Tekeli, s.117-128. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ellsberg, Mary, Lori Heise, Rodolfo Pena, Sonia Agurto ve Anna Winkvist. 2001. Researching Domestic Violence Against Women: Methodological and Ethical Considerations, *Studies in Family Planning*, 32(1):1-16.

EPİDEM. 2006. *Epidem: Yenişehir Belediyesi Kadın Eğitim ve Psikolojik Danışmanlık Merkezi 3 Yıllık Değerlendirme Raporu.* Diyarbakır: EPİDEM.

Eriksson, Maria ve Keith Pringle. 2005. Introduction: Nordic Issues and Dilemmas, *Tackling Men's Violences in Families: Nordic Issues and Dilemmas* içinde, der. Maria Eriksson, Marianne Hester, Suvi Keskinen ve Keith Pringle, s.1-12. Bristol: Policy Press.

Ertürk, Yakın. 2006. Turkey's Modern Paradoxes: Identity Politics, Women's Agency and

Universal Rights, *Global Feminism: Transnational Women's Activism, Organizing, and Human Rights* içinde, der. Myra Marz Ferre ve Aili Mari Tripp, s.79-109. New York: New York University Press.

Ertürk, Yakın. 2007. Implementation of General Assembly Resolution 60/251 of March 2006 Entitled "Human Rights Council" Report of the Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Mission to Turkey.

Esmer, Yılmaz. 1993. Algılama ve Anlatımda Eşlerarası Farklılıklar, *Kadın ve Cinsellik* içinde, der. Necla Arat, s.97-119. İstanbul: Say Yayınları.

Gambetti, Zeynep. 2005. The conflictual (trans) formation of the public sphere in urban space: The case of Diyarbakır, *New Perspectives on Turkey*, Spring: 43-71.

Garcia-Moreno, Claudia, Henrica A.F.M. Jansen, Mary Ellsberg, Lori Heise ve Charlotte H. Watts. 2005. *WHO Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women.* Cenevre: World Health Organization.

Garcia-Moreno, Claudia, Henrica A.F.M. Jansen, Mary Ellsberg, Lori Heise ve Charlotte H. Watts. 2006. Prevalence of intimate partner violence: findings from the WHO multi-country study on women's health and domestic violence, *Lancet*, 368:1260-1269.

Gelles, Richard J. 1980. Violence in the Family: A Review of Research in the 70s, *Journal of Marriage and the Family*, 42(4):873-885.

Gelles, Richard J. ve Jon R. Conte. 1990. Domestic Violence and Sexual Abuse of Children: A Review of Research in the Eighties, *Journal of Marriage and the Family*, 52(4):1045-1058.

Göle, Nilüfer. 1993. *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme.* İstanbul: Metis Yayınları.

Gülçür, Leyla. 1996. Ankara Araştırması, *Sıcak Yuva Masalı: Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz* içinde, der. Pınar İlkkaracan, Leyla Gülçür ve Canan Arın, s.40-55. İstanbul: Metis Yayınları.

Güneş-Ayata, Ayşe. 1993 [1990]. Türkiye'de Kadının Siyasete Katılımı, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, der. Şirin Tekeli, s.293-312. İstanbul: İletişim Yayınları.

Halis, Müjgân. 2001. *Batman'da Kadınlar Ölüyor*, Metis Yayınları, İstanbul, (2001).

Hearn, Jeff ve Keith Pringle, der. 2006. *European Perspectives on Men and Masculinities: National and Transnational Approaches.* Londra: Palgrave Macmillan.

Heise, Lori ve Claudia Garcia-Moreno. 2002. Violence by Intimate Partners, *World Report on Violence and Health* içinde, der. Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi ve Rafael Lozano, s.87-121. Cenevre: World Health Organization.

Işık, S. Nazik. 2002. 1990'larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler, *1990'larda Türkiye'de Feminizm* içinde, der. Aksu Bora ve Asena Günal, s. 41-72. İstanbul: İletişim Yayınları.

İlkkaracan, Pınar. 2001. Türkiye büyük erkek meclisine yolculuk, *Pazartesi*, 4 Nisan.

İlkkaracan, Pınar. 1998. Doğu Anadolu'da Kadın ve Aile, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde, der. Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu, s.173-192. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İlkkaracan, Pınar ve Leyla Gülçür, 1996. Aile İçinde Kadına Karşı Şiddet, *Sıcak Yuva Masalı: Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz* içinde, der. Pınar İlkkaracan, Leyla Gülçür ve Canan Arın, s.21-39. İstanbul: Metis Yayınları.

İlkkaracan, Pınar, Leyla Gülçür ve Canan Arın, der. 1996. *Sıcak Yuva Masalı: Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz.* İstanbul: Metis Yayınları.

Johnson, Holly. 1998. Rethinking Survey Research on Violence Against Women, *Rethinking Violence Against Women* içinde, der. R.E. Dobash ve R.P. Dobash, s.23-51. Thousand Oaks, CA: Sage.

Johnson, Michael P. ve Kathleen J. Ferraro. 2000. Research on Domestic Violence in the 1990s: Making Distinctions, *Journal of Marriage and the Family*, 62(4):948-963.

Kadın Dayanışma Vakfı. 2005. *Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddet El Kitabı.* Ankara: Kadın Dayanışma Vakfı.

Kalaycıoğlu, Ersin ve Binnaz Toprak. 2004. *İş Yaşamı, Üst Yönetim ve Siyasette Kadın.* İstanbul: TESEV Yayınları.

KA-MER. 2004. *Alışmayacağız:"Namus" Adına İşlenen Cinayetler 2003 Raporu.* Diyarbakır: KA-MER Vakfı Yayınları.

KA-MER. 2005. *"Keşke" Dememek İçin: "Namus" Adına İşlenen Cinayetler 2004 Raporu.* Diyarbakır: KA-MER Vakfı Yayınları.

KA-MER. 2006. *Suçlu Kim?: "Namus" Adına İşlenen Cinayetler 2005 Raporu.* Diyarbakır: KA-MER Vakfı Yayınları.

KAMER. 2007a. *İstersek Biter: "Namus" Adına İşlenen Cinayetler 2006 Raporu.* Diyarbakır: KAMER Vakfı Yayınları.

KAMER. 2007b. *ben varım.* Diyarbakır: KAMER Vakfı Yayınları.

KAMER. 2007c. *Farkederek Çoğalmak: KAMER'in Şiddet İçin Çalışma Yöntemleri.* Diyarbakır: KAMER Vakfı Yayınları.

Kandiyoti, Deniz. 1996. *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler.* İstanbul: Metis Yayınları.

Kardam, Filiz. 2005. *Türkiye'de Namus Cinayetlerinin Dinamikleri: Eylem Programı için Öneriler Sonuç Raporu.* Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Nüfus Bilim Derneği, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. Ankara: Koza Yayınları.

Kardam, Nükhet. 2003. *Kadının İnsan Hakları Eğitimi Programı 1995-2003: Değerlendirme Raporu.* İstanbul: Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Vakfı.

Kayır, Gülser Öztunalı. 1996. Kadınlar ve Psikolojik Şiddet, *Evdeki Terör: Kadına Yönelik Şiddet* içinde, s.53-65. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.

Kelly, Liz ve Jill Radford. 1996. 'Nothing really happened': the invalidation of women's experiences of sexual violence, *Women, Violence and Male Power* içinde, der. Marianne Hester, Liz Kelly ve Jill Radford, s.19-33. Buckingham: Open University Press.

Kelly, Liz. 2005. Inside Outsiders: Mainstreaming Violence Against Women Into Human Rights Discourse and Practice, *International Feminist Journal of Politics*, 7(4): 471-495.

Kerestecioğlu, İnci. 2004. Türkiye'de Kadının Toplumsal Konumu: Kazanımlar ve Sorunlar, *Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar* içinde, der. Fatmagül Berktay, s.35-54. İstanbul: KADER Yayınları.

Keskin, Eren ve Leman Yurtsever, der. 2006. *Hepsi Gerçek: Devlet Kaynaklı Cinsel Şiddet.* İstanbul: Punto.

Kırk Örük. 2007. *Dünya Bankası Küçük Hibeler Programı Final Raporu.* Ankara: Kırk Örük Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kooperatifi, yayımlanmamış rapor.

Koçali, Filiz. 2003. "TÜBAKKOM: Eşitlik Mücadelesine Devam", *bianet.org*, 19 Mart. (http://www.bianet.org/2003/03/20/17420.htm)

Koçali, Filiz. 2007. Mor İğnenin İzi Silinmez, *Amargi*, Bahar(4):8-9.

Koğacıoğlu, Dicle. 2007. Gelenek Söylemleri ve İktidarın Doğallaşması, *Feminist Yaklaşımlar*, Haziran, sayı 3. www.feministyaklasimlar.org.

Kum, Berivan, Fatma Gülçiçek, Pınar Selek ve Yeşim Başaran, der. 2005. *Özgürlüğü Ararken: Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri.* İstanbul: Amargi.

Kurz, Demie. 1989. Social Science Perspectives on Wife Abuse: Current Debates and Future Directions, *Gender and Society*, 3(4):489-505.

Kümbetoğlu, Belkıs. 1995. Gizli işçiler: Kadınlar ve bir alan araştırması, *Farklı Feminizmler Açısından: Kadın Araştırmalarında Yöntem* içinde, der. Serpil Çakır ve Necla Akgökçe, s.230-238. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lundgren, Eva, Gun Heimer, Jenny Westerstrand, ve Anne-Marie Kalliokoski. 2002. *Captured Queen.* Stokholm: Fritzes Offentliga Publikationer.

Merry, Sally Engle. 2006. *Human Rights & Gender Violence: Translating International Law into Local Justice.* Chicago: Chicago University Press.

Mirzaoğlu, Ayşe Berktay, der. 1998. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler/Bilanço 98.* İstanbul: İş Bankası ve Tarih Vakfı Yayınları.

Mojab, Shahrzad ve Nahla Abdo. 2006. *Namus Adına Şiddet: Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. 1996. *Evdeki Terör: Kadına Yönelik Şiddet.* İstanbul: Mor Çatı Yayınları.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. 1998. *Geleceğim Elimde.* İstanbul: Mor Çatı Yayınları.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. 2000. *Kadın Sığınakları I. ve II. Kurultayları,* Kadın Sığınakları Kurultaylar Dizisi:1. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. 2003. *Kadın Sığınakları III. ve IV. Kurultayları.* Kadın Sığınakları Kurultaylar Dizisi:2. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.

Özbay, Ferhunde. 1993 [1990]. Kadınların Eviçi ve Evdışı Uğraşlarındaki Değişme, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, der. Şirin Tekeli, s.129-158. İstanbul: İletişim Yayınları.

Öztunalı, Nurser. 1996. Gönüllünün Not Defteri Kadınların Kendilerini Şiddetten Koruması Neden Zor?, *Evdeki Terör: Kadına Yönelik Şiddet* içinde, s.163-166. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.

Özyürek, Esra. 2000. Mecliste Başörtüsü Düğümü, *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde, der. Ayşe Gül Altınay, s.339-357. İstanbul: İletişim Yayınları.

Parla, Ayşe. 1996. Anlatılar, Duvarlar ve Direniş Sesleri: Aykırı Bir Mekan Olarak Mor Çatı, *Evdeki Terör: Kadına Yönelik Şiddet* içinde, s.53-65. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.

Parla, Jale ve Sibel Irzık, der. 2004. *Kadınlar Dile Düşünce: Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Pervizat, Leyla. 2005. *Uluslararası İnsan Hakları Bağlamında Namus Cinayetleri: Kavramsal ve Hukuksal Boyutu ve Türkiye Özelinin Değerlendirilmesi.* Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Piispa, Minna. 2003. Violence against women as conveyed by surveys – the Finnish Case, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention,* 3: 173-193.

Price, Lisa S. 2005. *Feminist Frameworks: Building Theory on Violence Against Women,* Halifax: Fernwood Publishing.

Radford, Jill, Lynne Harne ve Melissa Friedberg. 2000. Introduction. *Women, violence and strategies for action: Feminist research, policy and practice* içinde, der. Jill Radford, Melissa Friedberg and Lynne Harne, s.1-9. Buckingham: Open University Press.

Saltzman, Linda E. 2004. Definitional and Methodological Issues Related to Transnational Research on Intimate Partner Violence, *Violence Against Women,* 10(7):812-830.

Sarıhan, Şenal. 2002. *Yeni Medeni Yasa Kadınlara Neler Getiriyor?* Ankara: İl Özel İdaresi Genel Sekreterliği.

Sarıhan, Şenal. 2005. *Türk Ceza Kanunu Kadınlara Neler Getiriyor?* Ankara: İl Özel İdaresi Genel Sekreterliği.

Savran, Gülnur. 2005. 80'li Yılların Kampanyaları ve Özel Alanın Politikası, *Özgürlüğü Ararken: Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri* içinde, der. Berivan Kum, Fatma Gülçiçek, Pınar Selek ve Yeşim Başaran, s.81-99. İstanbul: Amargi, İstanbul.

Sır, Aytekin. 2006. Namusun algılanışı araştırması. *Suçlu Kim? Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde 'Namus' Kisvesi Altında İşlenen Cinayetler ile Mücadelede Kalıcı Yöntemler Geliştirme Projesi 2005 Raporu* içinde, s.87-124. Diyarbakır: KA-MER Vakfı Yayınları.

Sirman, Nükhet. 1989. Feminism in Turkey: A Short History, *New Perspectives on Turkey*, 3(1): 1-34.

Smith, Michael D. 1994. Enhancing the Quality of Survey Data on Violence Against Women: A Feminist Approach, *Gender and Society*, 8(1):109-127.

Straus, Murray A. 1979. Measuring Intrafamily Conflict and Violence: The Conflict Tactics (CT) Scales, *Journal of Marriage and the Family*, 41(1):75-88.

Şahmaran. 2003. *Sempozyum: Kadına Yönelik Şiddet ve Başa Çıkma Yöntemleri/ Symposium on "Violence Against Women and The Way of Struggle*, yayına haz. Dilşa Deniz. İstanbul: Şahmaran Kadın Da(ya)nışma ve Araştırma Merkezi.

Şenol, Nevin, Ceren Isat, ve Aysun Sayın. 2004. *Avrupa Birliğine Giriş Sürecini İzleme Programı – Kadınlar ve Erkekler için Eşit Fırsatlar: Türkiye.* İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi ve Açık Toplum Enstitüsü Yayını.

Tan, Mine Göğüş, Yıldız Ecevit ve Serpil Sancar Üşür. 2000. *Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

Taylı, Ülfet ve Zelal Yalçın. 2007. Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddete Karşı, *Amargi*, Güz(6): 49-50.

Tekeli, Şirin. 1986. Emergence of the New Feminist Movement in Turkey, *The New Women's Movements* içinde, der. D. Dahlerup, s.179-199. Londra: Sage.

Tekeli, Şirin. 1998. Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler/Bilanço 98* içinde, der. Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu, s.337-346. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Timisi, Nilüfer ve Meltem Ağduk Gevrek. 2002. 1980'ler Türkiye'sinde Feminist Hareket: Ankara Çevresi, *90'larda Türkiye'de Feminizm* içinde, der. Aksu Bora ve Asena Günal, s.13-40. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tjaden, Patricia ve Nancy Thoennes. 2000. *Full Report of the Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women: Findings From the National Violence Against Women Survey.* Washington, D.C.: US Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice.

Turkey – Education Sector Study: Sustainable Pathways to an Effective, Equitable, and Efficient Education System for Preschool Through Secondary School Education. 2005. Report no. 32450-TU. Washington D.C.: The World Bank.

Uçan Süpürge. 2004. *Türkiye'de Kadın Örgütleri Rehberi 2004.* Ankara: İngiltere Büyükelçiliği ve Uçan Süpürge.

UNICEF. 2000. *Domestic Violence Against Women and Girls*, Innocenti Digest no.6, Floransa: UNICEF Innocenti Research Center.

Yalçın, Zelal. 2006. Hayat Artık bir Proje mi?, *Amargi*, Kış (3): 32.

Yüksel, Şahika. 1993. "Eş Dayağı ve Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, der. Şirin Tekeli, s. 341-350. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yüksel, Şahika. 1996. Kadınların Kendilerini Şiddetten Koruması Neden Zor?, *Evdeki Terör: Kadına Yönelik Şiddet* içinde, s.96-112. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.

Walby, Sylvia ve Andrew Myhill, 2001. New Survey Methodologies in Researching Violence Against Women, *British Journal of Criminology*, 41: 502-522.

Yirmibeşoğlu, Vildan. 2007. *Töre ve Namus Gerekçesiyle İşlenen Cinayetler: Toprağa Düşen Sevdalar.* İstanbul: Hürriyet.

Zihnioğlu, Yaprak. 2003. *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhittin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği.* İstanbul: Metis Yayınları, İstanbul.

GENELGE

Başbakanlıktan:

KONU: Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler.

GENELGE

2006/17

Kadın ve çocuklara yönelik şiddet insanlığın gündemindeki yerini korumaktadır. Bu tür şiddetin en acımasız biçimi kamuoyunda "töre cinayeti" olarak tanımlanan kadına yönelik öldürme olaylarıdır. Kadın ve çocuklara yönelik şiddetin ülkemizde de devam ediyor olması yeni ve acil önlemlerin alınmasını gerekli kılmaktadır. Ekonomik kalkınma ve gelişme ile birlikte eğitim ve kültür düzeyinin yükselmesiyle giderek ortadan kalkacak olan bu sorunların çözümü için kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte sivil toplum örgütleri ve vatandaşlarımıza büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi de sosyal bir yara olan bu olguyla ilgilenme ihtiyacı hissetmiş, 28/6/2005 tarihli ve 853 sayılı kararıyla bir araştırma komisyonu teşkil etmiştir. Bu komisyon çalışmalarını tamamlayarak kadın ve çocuklara yönelik şiddetin sebepleri ile alınabilecek önlemleri belirleyen kapsamlı bir rapor hazırlamıştır.

Mezkûr komisyon çalışmaları sonucunda hazırlanan ve Hükümetimizce de benimsenen bu konuda alınacak önlemlere ilişkin öneriler ve bundan sorumlu kuruluşlar ekli listelerde belirtilmiştir. Bu önerilerle ilgili olarak başlatılacak çalışmalarda koordinasyon görevi çocuğa yönelik şiddet konusunda Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, kadına yönelik şiddet ve töre/namus cinayetleri konusunda ise Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirilecektir.

Sorumlu kuruluşların ve bu kuruluşlarla işbirliği içerisinde hareket etmesi gereken kurumların ayrı ayrı belirtildiği önlemlere ilişkin çalışmalar, koordinatör olarak belirlenen Genel Müdürlüklerle işbirliği içerisinde derhal başlatılacaktır. Sorumlu kurumlar tarafından görev alanına giren konularda hazırlanacak ayrıntılı faaliyet raporlar üçer aylık dönemlerle ilgili koordinatör kuruma gönderilecektir.

Bilgilerini ve gereğini önemle rica ederim.

Recep Tayyip ERDOĞAN

Başbakan

A. ÇOCUĞA YÖNELİK ŞİDDET KONUSUNDAKİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİNİN YAŞAMA GEÇİRİLMESİNDE KOORDİNELİ ÇALIŞMASI GEREKEN KURUMLAR.

ÖNERİLER	SORUMLU KURUM	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUM/ KURULUŞ
KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ TEDBİRLER		
1. Sağlık görevlileri, yargı mensupları, öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, çocuk gelişimi uzmanları, kolluk kuvvetleri ve diğer meslek gruplarının hizmet içi eğitim programlarında çocuklara karşı şiddete yaklaşım konusu yer almalıdır.	Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Üniversiteler	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler
2. Emniyet ve jandarma birimlerinde daha fazla kadın memurun görevlendirilmesi ve bu memurların kadına ve çocuğa yönelik şiddet konusunda özel eğitim almış olması sağlanmalıdır.	İçişleri Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Üniversite Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri
3. Emniyet ve jandarma birimlerinde, çocuğa yönelik şiddet olgularının doğru tanımlanarak değerlendirmesini sağlayacak eğitim çalışmaları yapılmalıdır.	İçişleri Bakanlığı	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Üniversiteler
4. Diyanet İşleri Başkanlığı, çocuğa yönelik şiddet konusunda?toplumu bilinçlendirmek üzere hutbe ve vaazlar vermeli, yazılı ve görsel yayınlar yapmalı ve çeşitli etkinlikler düzenlemelidir.	Diyanet İşleri Başkanlığı	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler
5. Mülki idare amirlikleri ve yerel yönetimlerce, çocuğa yönelik şiddetle ilgili broşürler ve diğer tanıtıcı materyaller hazırlanarak, halka açık alanlarda ve kamu hizmet birimlerinde dağıtımı sağlanmalıdır.	Valilikler, Belediyeler	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler

6. Kent yapılanmasında sadece okul çocuklarının değil, değişik yaş gruplarındaki gençlerin de çeşitli faaliyetlerde bulunabileceği sosyal tesisler kurulmalı, var olanlar aktif hale getirilmelidir.	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Valilikler, Belediyeler	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler, İlgili Meslek örgütleri ve İlgili Sivil Toplum Kuruluşları
KURUMSAL HİZMETLER		
1. Devlet, çocuklara yönelik her türlü şiddet eylemini ortadan kaldıracak önlemlerin bir devlet politikası olarak uygulanmasını sağlamalıdır. Bu alana yönelik bir bütçe oluşturulmalı, söz konusu bütçenin etki ve sonuçlan görünür kılınmalıdır.	TBMM, Başbakanlık ve diğer İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
2. Çocuğa yönelik şiddetin önlenebilmesi için sorunun temeline inilerek, ekonomik, yasal, kurumsal, eğitsel ve kültürel alanlara yönelik olarak eş zamanlı, paralel düzenlemeler yapılmalıdır.	Başbakanlık ve diğer ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlar.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, İlgili Meslek örgütleri ve İlgili Sivil Toplum Kuruluşları
3. Çocuğa yönelik şiddete karşı alınacak önlemler ulusal plan çerçevesinde ve kapsamlı olarak belirlenmelidir. Söz konusu plan hazırlanırken, toplumsal cinsiyet bakış açısına sahip olması sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	
4. Toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların ana plan ve programlara entegrasyonu, sektörler ve disiplinler arası işbirliğinin sağlanması, programların ve sonuçların izlenme ve değerlendirilmesi için gerekli mekanizmaların oluşturulması, mevcut mekanizmaların işler hale gelmesi sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları,Yerel Yönetimler, Üniversite Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri, İlgili Meslek Örgütleri ve İlgili Sivil Toplum Kuruluşları
5. Ülke çapında ilgili tüm sivil ve resmi kuruluşları kapsayacak "2006 2010 Çocuğa Yönelik Şiddetin Önlenmesi Eylem Planı" hazırlanmalı ve uygulamaları takip edilmelidir.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İlgili Tüm Kurum ve Kuruluşlar, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, İlgili Meslek örgütleri ve İlgili Sivil Toplum Kuruluşları
6. SHÇEK bünyesinde hizmet veren "183 Aile, Çocuk, Kadın ve Sosyal Hizmet ve Özürlü Çağrı Merkezi"nin daha işlevsel kılınması ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve özel Sektöre Ait Sağlık Kuruluşları, Barolar
7. Ülke genelinde 24 saat hizmet verecek ücretsiz "ALO ŞİDDET HATTI" oluşturulmalıdır. Bu hatlarda şiddet konusunda eğitim almış personelin görev yapması sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve Özel sektöre ait Sağlık Kuruluşları, Barolar
8. Ülkemizde aile içinde şiddete uğramış (fiziksel, ruhsal, cinsel) çocuklara yönelik hizmetlerin sunulabileceği kurumlar ve acil yardım hatları henüz tam olarak kurumsallaştırılamamıştır. Bu nedenle bu alanlarda kurumsallaşma ivedilikle sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve Özel Sektöre ait Sağlık Kuruluşları, Barolar

9. Çocuğa yönelik şiddet konusunda ulusal bir veri tabanı bulunmamaktadır. Eldeki veriler de çok yetersizdir. Bu nedenle bu konularla ilgili Bakanlıkların veri toplaması ve toplumun kullanımına açık veri tabanları oluşturması sağlanmalıdır. Tarama sonuçlarının sağlıklı olabilmesi için, toplanmak istenen istatistiğe yönelik soru setleri hazırlanmalı ve sonuçların tek elden (Türkiye İstatistik Kurumu) toplanarak değerlendirilmesi gerekmektedir.	Türkiye İstatistik Kurumu	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları (İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Üniversiteler v.b.)
10. Çocuk ıslahevlerinin amacına uygun çalışmasını engelleyen eksikliklerin giderilmesi, daha etkin hizmet verebilmesi için denetimlerin yapılması sağlanmalı ve çocukların yetişkinlere özgü tutukevlerinde tutulmamaları için gerekli alt yapı oluşturulmalıdır.	Adalet Bakanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşlar, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları
EĞİTİM		
1. Zorunlu eğitim 11 (on bir) yıla çıkarılmalıdır. Söz konusu zorunlu eğitimden ülke genelinde tüm çocukların yararlanması için gerekli tüm tedbirler alınarak, bu konuda denetimlerin yapılması sağlanmalıdır.	Milli Eğitim Bakanlığı	Valilikler, Yerel Yönetimler, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları
2. İlköğretimin zorunlu olması nedeniyle, bu zorunluluğun ihlali durumunda ilgililer hakkında yasal prosedür titizlikle işletilmelidir. Gerek bu konuda gerekse ekonomik yönden istismar edilen çocukların takibi ve gerekli önlemlerin alınması konusunda ilgili tüm kurum ve kuruluşlar ile yerel yönetimler koordineli olarak çalışmalıdır.	Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Valilikler, Yerel Yönetimler, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
3. Kız çocuklarının eğitimlerini tamamlamaları büyük önem taşımaktadır. Özellikle kız çocuklarının okullaşma oranlarının artırılmasına yönelik olarak yapılan kampanyaların sürekliliği sağlanarak, sonuçlarının izlenmesine önem verilmeli ve kızların kesintisiz olarak öğrenimlerine devam etmelerini sağlayıcı önlemler alınmalıdır.	Milli Eğitim Bakanlığı	Valilikler, Yerel Yönetimler, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları, Medya
4. Özellikle ekonomik yönden geri, geleneksel değerlerin hakim olduğu kırsal bölgelerde kız çocuklarının eğitime katılmalarını sağlamaya yönelik olarak yatılı kız bölge okullarının (ilköğretim ve ortaöğretim) açılması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.	Milli Eğitim Bakanlığı	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Valilikler, Yerel Yönetimler, Özel Sektör Kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşları
5. Geçici tarım işçisi olan ailelerin çocuklarının ilköğretim eğitimi almaları ve eğitimlerini tamamlamaları sağlanmalıdır. Bu yönde mobil eğitim ve benzeri projeler geliştirilmelidir. Yerel yöneticiler bu konuyu takip etmeli ve uygulanmasını sağlamalıdır.	Milli Eğitim Bakanlığı	Valilikler, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları
6. Eğitim materyallerinde kadın ve erkek eşitliğini yok sayan, görmezden gelen ya da zedeleyen anlayışları ortadan kaldıran öğelerinden ayıklanması gerekmektedir.	Milli Eğitim Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü

7. İlköğretimden başlayarak eğitimin her aşamasında (örgün ve yaygın eğitim de dahil olmak üzere) şiddet ve toplumsal cinsiyet duyarlılığı konularını içeren ve çocuklara kendi bedenlerini tanımayı öğreten eğitim programları hazırlanarak uygulamaya konulmalıdır.	Milli Eğitim Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Üniversiteler
8. Okul yönetimleri, sınıf öğretmenlerinin ve rehber öğretmenlerin çocuğa yönelik şiddetin tanınması ve yetkili makamlara bildirilmesi konusunda duyarlılıkları artırılmalıdır.	Milli Eğitim Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler
9. Çocuğa yönelik şiddetle ilgili yasaların ve Çocuk Hakları Sözleşmesinin okullarda öğretilmesi ve okullardaki şiddeti ortadan kaldırmak için çok yönlü bir kampanya başlatılması ve bu kampanyanın toplumsal seferberliğe dönüştürülmesi gerekmektedir.	Milli Eğitim Bakanlığı	İlgili tüm kamu kurum ve kuruluşları, GörselİŞ itsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel), Sivil Toplum Kuruluşları
10. Ailelere çocuk eğitimi ve çocuk yetiştirme yöntemlerin verildiği "AnaBaba Okulları" programları yaygınlaştırılarak kurumsal alt yapı oluşturulmalıdır.	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Sivil Toplum Kuruluşları, Üniversiteler, Yerel Yönetimler
11. Ülkemizde tecavüz ve ensest gibi konular ciddi sorunlar arasında yer almasına rağmen hâlâ bunların tabu sayılmasıyla mücadele edilerek, cinsel şiddet türleri, nedenleri, önleme yolları konusunda halkın bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İlgili tüm kamu kurum ve kuruluşları, GörselİŞ itsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel), Sivil Toplum Kuruluşları, Üniversiteler
12. Çocuğa yönelik şiddet konusunda anne babalar ve bakım veren kişilerin çocuğa yaklaşım ve çocuk terbiyesi alanlarında zihniyet dönüşümünü sağlayacak eğitim programlarına öncelikle yer verilmelidir.	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Sivil Toplum Kuruluşları, Üniversiteler, Yerel Yönetimler
13. Çocuğa yönelik şiddet konusunda zararlı gelenek ve görenekler tespit edilerek ayıklanmalı ve kişilerin söz konusu davranış şekillerini değiştirmelerini sağlayıcı eğitim programları hazırlanmalıdır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
14. Çocuğa yönelik şiddetle ilgili bilgilendirici spot eğitim filmlerinin görsel medyada sık aralıklarla gösterilmesi sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	GörselİŞ itsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
SAĞLIK		
1. Sağlıkla ilgili yüksek öğrenim kurumlarında mezuniyet öncesi eğitim programlarına çocuğa yönelik şiddeti tanıma, gerekli müdahaleleri yapabilme ve şiddet gören çocuğu korumak amacıyla gerekli mekanizmaları çalıştırabilme konularında dersler konulmalıdır.	Üniversitelerarası Eğitim Komisyonu, Üniversitelerin Eğitim Müfredat Komisyonları	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü

2. Sağlık kuruluşlarına başvuran şiddet mağduru çocuklara sunulacak koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri planlanırken, tüm sağlık kurumlarında hizmet sunucu olan hekim ve hemşire gibi sağlık çalışanlarının yanı sıra çocuğa yönelik şiddeti tanıma, tespit etme ve bildirim konusunda eğitilmiş sosyal hizmet uzmanı ve psikologların yer alacağı bir modelin oluşturulması sağlanmalıdır.	Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve özel Sektöre Ait Sağlık Kuruluşları	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları
HUKUK		
1. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununa ilişkin alt yapıların ivedilikle oluşturulması yönündeki çalışmalar hızlandırılmalıdır.	Adalet Bakanlığı	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları,
2. CMK'nun "tanıkların dinlenmesi" başlıklı 52 inci maddesinin (3). fıkrasında çocuk mağdurların tanık olarak dinlenmeleri sırasındaki görüntü ve seslerin kayda alınmasının zorunlu olduğuna dair hükmün, "5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun 12 inci maddesinin ikinci fıkrası" uyarınca, bu fıkranın (a) ve (b) bentlerinin 1 Temmuz 2006 tarihinde yürürlüğe gireceği yönündeki düzenleme gözetilerek anılan yasal düzenlemenin bir an önce hayata geçirilmesi için alt yapının ivedilikle oluşturulması gerekmektedir.	Adalet Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı
3. Şiddet ve özellikle ensest faillerinin rehabilitasyona tabi tutulmalarının yasal bir zorunluluk haline getirilmesi ve masrafların failler tarafından karşılanması yönünde yasal düzenlemelere gidilmelidir.	Adalet Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Barolar
4. Hak arama sürecindeki yasal prosedür mağdurlar lehine basitleştirilmeli, sağlıkla ilgili kayıtlar başta olmak üzere gerekli belge ve kayıtların ücretsiz hazırlanması sağlanmalı ve bunun için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.	Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları
5. Çocuğun beden muayenesinde, çocuğun "aydınlatılmış onamının" alınması yönünde yasal düzenlemeler yapılmalıdır.	Adalet Bakanlığı	ilgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları

B. KADINA YÖNELİK ŞİDDET KONUSUNDAKİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİNİN YAŞAMA GEÇİRİLMESİNDE KOORDİNELİ ÇALIŞMASI GEREKEN KURUMLAR.

ÖNERİLER	SORUMLU KURUM	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUM/KURULUŞ
KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ TEDBİRLER		
1. Devlet, kadın ve erkek arasındaki ekonomik eşitsizliğin ortadan kaldırılması için gerekli tedbirleri almalıdır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	ilgili Tüm Kurum ve Kuruluşlar, Özel Sektör, Üniversiteler
2. İşe alınmada eşitliği sağlayıcı önlemler alınmalı, işyerinde cinsiyete dayalı ayrımcılığın olmaması için işverenlerin ve yöneticilerin gerekirse pozitif ayrımcılık yapmaları gerekmektedir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	İlgili Tüm Kurum ve Kuruluşlar, Özel Sektör
3. Kadınların istihdam olanakları ve iş kurmak için gereksinim duydukları kredi almalarını kolaylaştıracak düzenlemeler yapılmalıdır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kamu ve Özel Sektör Bankaları	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sivil Toplum Kuruluşları

4.4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun tanıtımı yönünde çok yönlü çalışmalar yapılmalıdır.	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İlgili Tüm Kurum ve Kuruluşlar, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
5. Evlilik öncesi çiftlerin yardım almaları konusunda "Evlilik ve Evlilik Danışmanlığı" hizmetlerinin kurumsallaşması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler	İlgili Tüm Kurum ve Kuruluşlar, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
6. Kadına rkek eşitliğini önemseyen, kadın haklarının gelişmesi konusunda destek veren erkek gruplarının sayısının artırılması konusunda gerekli önlemler alınmalıdır.	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	Sivil Toplum Kuruluşları
7. Eğitimini yanda bırakmış kadınların eğitimlerini tamamlayabilmeleri ve aktif olarak iş yaşamına katılmaları için ihtiyaç duydukları destek hizmetleri (yuva, kreş, gündüz bakımevi gibi) sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	Milli Eğitim Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları, Özel Sektör
8. Aile Mahkemeleri ve Çocuk Mahkemelerinde görev yapacak yargı mensuplarının, pedagogların, sosyal hizmet uzmanlarının, psikologların toplumsal cinsiyet bakış açısı eğitimi alması ve 4787 s. Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunu uyarınca bu mahkemelerde görev alacak pedagogların, sosyal hizmet uzmanlarının, psikologların kadrolarına atanmaları en kısa sürede yapılmalıdır.	Adalet Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Üniversiteler
9. Belediyelerin ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın Halk Eğitim Merkezleri ile SHÇEK' in Toplum Merkezleri'nde kadın çalışmaları yapılmalıdır. Sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği sağlanarak söz konusu merkezlerde okury azarlık, kadının insan hakları, toplumsal cinsiyet rolleri, özgüven gibi kadına yönelik güçlendirici çalışmalar yapılmalıdır.	Milli Eğitim Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sivil Toplum Kuruluşları
10. Kadına yönelik şiddetle ilgili spot filmler üretilmeli, ulusal, bölgesel ve yerel medyada ulusal bir kampanya çerçevesinde gösterilmesi sağlanmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	Görselİş itsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
11. Kadına yönelik şiddettin önlenmesine ilişkin mülki idare amirlikleri ve yerel yönetimlerce broşürler hazırlanmalı, hazırlanacak bu broşürlerin, halka açık alanlarda ve kamu hizmet birimlerinde dağıtımı sağlanmalıdır.	Valilikler, Yerel Yönetimler	Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları,
12. Diyanet İşleri Başkanlığı, kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda?toplumu bilinçlendirmek üzere hutbe ve vaazlar vermeli, yazılı ve görsel yayınlar yapmalı ve çeşitli etkinlikler düzenlemelidir.	Diyanet İşleri Başkanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Görselİş itsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
13. Bütün kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarında kadına yönelik şiddet konusunda duyarlığı ve sorumluluğu artırıcı bir kampanya düzenlenmeli bu alanda yapılmış olumlu girişimlerin duyurulması sağlanmalıdır.	Özel Sektör Kuruluşları, Sendikalar	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları

14. Kent planlamasında, sokak ve parkların iyi aydınlatılması ve kadınların acil telefon hatlarına kolay ulaşabilmesini sağlamak amacıyla telefon kulübelerinin sayılarının artırılması gibi kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda gerekli hizmetlerin sunulması sağlanmalıdır.	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Yerel Yönetimler	Ulaştırma Bakanlığı, Özel Sektör
HİZMET KURUMLARI		
1. TBMM bünyesinde "KadınE rkek Eşitliği Komisyonu" adı ile daimi bir komisyon oluşturulmalıdır.	TBMM	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
2. Şiddete uğrayan ve özellikle sığınma evlerindeki ihtiyacı olan kadınları danışma merkezleri ile sığınaklara başvuran kadınları ekonomik olarak güçlendirmek, yeniden ev kurmalarını sağlamak amacıyla bir "Kadın Destek Fonu" oluşturulmalı ve kadınların uygun işlere yerleştirilmesi sağlanmalıdır.	Başbakanlık	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Özel Sektör, Sivil Toplum Kuruluşları
3. Avrupa Birliği bünyesinde yürütülmekte olan çocuklar, gençler ve kadınlara karşı şiddetin önlenmesine yönelik DAPHNEII (2004200 8) programını ülkemiz de imzalamalıdır.	Başbakanlık	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
4. Kadın erkek eşitliğine aykırı politikalar, yasal düzenlemeler ve uygulamalar kaldırılmalı, toplumda kadın ve erkek eşitliği sağlanıncaya kadar, kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması bir devlet politikası olarak kabul edilmelidir.	Başbakanlık ve Diğer İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
5. Yasa koyucuların, kadınları doğrudan ilgilendiren kanunların yapım sürecinde, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra, sivil toplum kuruluşlarının ve üniversitelerin kadın araştırma ve uygulama merkezlerinin de görüş ve önerilerini alınmalıdır.	Başbakanlık ve Diğer İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları	
6. Devlet kadınlara yönelik her türlü şiddet eyleminin önlenmesini bir devlet politikası olarak kabul etmelidir. Bu alana yönelik bir bütçe oluşturularak, toplumsal cinsiyet rolleri açısından bütçelerin etki ve sonuçları görünür kılınarak, toplumsal cinsiyete dayalı bütçe analizleri yapılmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
7. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde bir "Kadına Yönelik Şiddet İzleme Komitesi" kurulmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
8. Toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların devletin bütün ana plan ve programlarının içine entegre edilmesi, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliğinin sağlanması, programların ve sonuçların izlenme ve değerlendirilmesi için gerekli mekanizmaların oluşturulması ve var olan mekanizmaların işler hale getirilmesi sağlanmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları

9. Kadına yönelik şiddete karşı alınacak önlemler bir ulusal plan çerçevesinde yasal, kurumsal, eğitsel ve kültürel alanlara yönelik, kapsamlı olarak belirlenmelidir. Bu plan hazırlanırken toplumsal cinsiyet bakış açısına sahip bir plan olması sağlanmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
10. Ülke genelinde tüm kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve özel sektör çalışanlarına yönelik "toplumsal cinsiyet eşitliği" eğitimi verilmesinin zorunlu hale getirilmesi sağlanmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma Merkezleri, Özel Sektör
11. Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı koordinasyonunda bütün kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteleri, sivil toplum kuruluşlarını, özel sektör ve yerel yönetimleri de kapsayacak "20062 010 Kadına Yönelik Şiddetin önlenmesi Eylem Planı" hazırlanmalı ve uygulamaları takip edilmelidir.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma Merkezleri, Sivil Toplum Kuruluşları, Özel Sektör
12. Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde çalışmalar yapmakta olan tüm kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversitelerin kadın çalışması yapan araştırma merkezleri ve yerel yönetimler arasında koordinasyonun sağlanarak, ortak bir "hizmet ağı modeli" oluşturulmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma Merkezleri, Sivil Toplum Kuruluşları
13. SHÇEK bünyesinde hizmet veren "183 Aile, Çocuk, Kadın ve Sosyal Hizmet ve Özürlü Çağrı Merkezi"nin çalışmasındaki sorunların giderilmesi, daha işlevsel kılınması ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve özel Sektöre Ait Sağlık Kuruluşları, Barolar
14. Ülke genelinde 24 saat hizmet verecek ücretsiz "ALO ŞİDDET HATTI" oluşturulmalıdır. Bu hat da şiddet konusunda eğitim almış personelin görev yapması sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Üniversite ve Özel Sektöre Ait Sağlık Kuruluşları, Barolar
15.4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un uygulanması aşamasında daha etkili bir sonuca ulaşmak için şiddet uygulayan bireylerin rehabilitasyona tabi tutulmaları konusunda gerekli bütün yasal ve kurumsal alt yapı oluşturulmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı
16. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) için bütçeden ayrılan pay artırılmalı, kadın sığınma evleri/kadın konukevleri nitelik ve nicelik açısından Avrupa Birliği standartlarına uygun hale getirilmeli ve hizmet sunacak personelin kadın bakış açısına sahip olması sağlanmalı, anılan merkezlerin gizlilik ilkesine uygun olarak hizmet vermeleri konusunda gerekli özen gösterilmelidir.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Devlet Planlama Teşkilatı, Yerel Yönetimler	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları

17. Kadın sığınma/konuk evlerinin kuruluşu ve işletilmesi ile ilgili mevzuatın gözden geçirilerek Avrupa Birliği standartları doğrultusunda yeniden hazırlanması ve yerel yönetimlere kadın sığınma/konuk evi açma konusunda zorunluluk getirilmesi sağlanmalıdır. Açılan kadın sığınma/konuk evlerinin mevzuatta belirtilen standartlara uygunluğu düzenli olarak denetlenmelidir.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
18. Hak arama sürecindeki yasal prosedür mağdurlar lehine basitleştirilmeli, sağlıkla ilgili kayıtlar başta olmak üzere gerekli belge ve kayıtların ücretsiz hazırlanması sağlanmalıdır. Bu sürecin her aşaması kadının özel hayatına saygılı, kadını koruyucu olmalıdır.	Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı,	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları
19. Şiddet mağduru kadına emniyet birimlerinde uygulanacak prosedür ve atılacak adımlarla ilgili olarak genel broşür hazırlanmalıdır.	İçişleri Bakanlığı	Barolar, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları
20. Sivil toplum kuruluşları tarafından kurulmuş ve kurulacak olan bağımsız kadın sığınma evi ve kadın danışma merkezlerini açma ve işletme girişimleri yerel yönetimler ve İl özel idareleri tarafından mali destek de dahil olmak üzere çok yönlü desteklenmelidir.	Valilikler, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler	Sivil Toplum Kuruluşları
21. Şiddet gördüğü için kadın sığınma/konuk evine yerleştirilen kadınların buradan çıktıktan sonra kendi ayakları üzerinde durmayı başarmalarını sağlamak ve desteklemek için kadınlara devletin sahip olduğu kaynaklardan geçici konut tahsisi yapılmalıdır.	Yerel Yönetimler, Toplu Konut İdaresi	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Sivil Toplum Kuruluşları
22. Kadına yönelik şiddet konusunda ulusal bir veri tabanı bulunmamaktadır. Mevcut veriler de sağlıklı ve yeterli değildir. Bu nedenle bu konularla ilgili Bakanlıkların sağlıklı veri oluşturabilmeleri için toplanacak verilere yönelik standart soru formları hazırlanmalı ve sonuçları tek elde (Türkiye İstatistik Kurumu) toplanarak ulusal veri tabanı oluşturulmalıdır.	Türkiye İstatistik Kurumu	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Özel Sektör, Sivil Toplum Kuruluşları
23. Kadına yönelik şiddetin neden ve sonuçları ile toplumsal maliyetinin araştırılması ve şiddetin önlenmesine ilişkin projelerin üretilmesi ve gerçekleştirilmesi yönünde ilgili kuruluşlara destek verilmelidir.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
24. Ülke içinde politika, program geliştirmeyi teşvik edecek bilgilerin daha hızlı üretebilmesi için üniversitelerin Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezleri teşvik edilerek araştırma yapmaları ve yayınlamaları sağlanmalıdır.	Üniversiteler	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları

EĞİTİM

1. Kadına yönelik şiddet konusunda zararlı gelenek ve göreneklerin tespit edilerek buna yönelik tutum ve davranış biçimlerini değiştirmelerini sağlayıcı eğitim programları hazırlanmalıdır. Kadına yönelik aile içi şiddetin önlenmesine yönelik olarak başta erkekler olmak üzere ailenin tüm bireylerinin eğitilmesi ve özellikle öfkenin kontrolü ve kişiler arasında sağlıklı iletişim becerileri konusunda yaygın eğitim programlarının hazırlanmasında devletin gerekli çalışmaları yapması gerekmektedir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim bakanlığı," Sağlık Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
2. Özellikle ekonomik yönden geri, geleneksel değerlerin hakim olduğu kırsal bölgelerde kız çocuklarının eğitime katılmaların sağlamaya yönelik olarak kız yatılı ilköğretim ve ortaöğretim bölge okullarının açılması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.	Milli Eğitim Bakanlığı	Sivil Toplum Kuruluşları, Özel Sektör
3. Askerlik eğitiminde, camilerde, kahvehanelerde, çok sayıda erkek çalışan istihdam eden kuruluşlarda kadına yönelik şiddet konusunda erkeklere yönelik zihniyet dönüşümünü sağlayacak eğitim programları düzenlenmelidir.	Milli Savunma Bakanlığı, Sosyal Hizm etler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı, Valilikler.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sivil Toplum Kuruluşları
4. Şiddete uğrayan kadınların başvurabilecekleri, rehberlik ve danışmanlık hizmeti alabilecekleri merkezlerin tanıtımı ile kadınlara yönelik bilinç yükseltme ve eğitim çalışmaları konusunda ulusal bir bilgilendirme kampanyası yürütülmelidir.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Valilikler, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yerel Yönetimler	Sivil Toplum Kuruluşları, Görsel İşitsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
6. Sağlık görevlileri, yargı mensupları, kolluk kuvvetleri, öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, çocuk gelişimi uzmanları, ve diğer meslek gruplarının lisans ve hizmet içi eğitim programlarında kadına yönelik şiddet konusu yer almalıdır.	Üniversitelerarası Eğitim Komisyonu, Üniversitelerin Eğitim Müfredat Komisyonları	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü

SAĞLIK

1. Sağlık hizmeti sunan kurumlarda çalışan sağlık personelinin kadına yönelik şiddeti tanıması, tespit etmesi, gerekli müdahaleleri yapabilmesi ve şiddete uğrayan kadınları uygun kuruluşlara yönlendirmeleri için gerekli alt yapının oluşturulması ve sağlık çalışanlarının mezuniyet öncesi ve sonrası eğitim programlarında kadına yönelik şiddet konusuna yer verilmelidir.	Sağlık Bakanlığı, Üniversitelerarası Eğitim Komisyonu, Üniversitelerin Eğitim Müfredat Komisyonları, Üniversite ve Özel Sektöre Ait Sağlık Kuruluşları	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları
2. Tüm sağlık kuruluşlarında şiddet mağduru kadınlara yönelik özel birimlerin oluşturulması zorunlu hale getirilmelidir. Bu birimlerde hekim ve hemşire gibi sağlık çalışanlarının yanı sıra kadına yönelik şiddet konusuna duyarlı sosyal hizmet uzmanı ve psikologların çalışması sağlanmalıdır. Bu birimde çalışanların kadına yönelik şiddeti tanıma, ve şiddet gören kadına yönelik hizmet veren mekanizmaları harekete geçirebilmek için gerekli bildirimi yapmaları sağlanmalıdır.	Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve özel Sektöre Ait Sağlık Kuruluşları	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları

3. Aile planlaması hizmetleri başta olmak üzere bütün üreme sağlığı hizmetlerinin özellikle birinci basamak sağlık kuruluşlarında kadınlar için ücretsiz, ulaşılabilir ve kaliteli bir şekilde verilmesi sağlanmalıdır.	Sağlık Bakanlığı	
HUKUK		
1."Çerçeve Eşitlik Yasası"nın ivedilikle çıkarılması gerekmektedir.	Adalet Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler ve ilgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları
2. Anayasamızın "Kanun önünde eşitlik" başlıklı 10. maddesine göre?"Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (Ek fikra:7/5/20045 170/l.md?Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir.Devlet, bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür.. hükmünün gereği olarak devlet bu amir hükmü hayata geçirecek başta yasal düzenlemeler olmak üzere gerekli her türlü tedbiri almalıdır.	Adalet Bakanlığı	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları
3. Yürürlükteki mevzuatımızdaki kadın erkek eşitliğini zedeleyen düzenlemelerin ayıklanması yönünde gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.	Adalet Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler ve İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları
4. 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un 1. maddesinde geçen "kusurlu eş" ibaresinin "şiddet uygulayan birey" şeklinde düzeltilmesi?hakimin anılan yasa kapsamında hükmedebileceği tedbirlere ilişkin olarak yasanın 1. maddesinin (f) bendinde geçen "ortak konut" ibaresinin yanına "veya şiddete maruz kalan bireyin işyerine gelmemesi" ibaresinin de eklenmesinin, ayrıca 4320 sayılı Kanunun korunma kapsamına mahkemece ayrılık kararı verilen veya yasal olarak ayrı yaşama hakkı olan eşlerden birinin veya çocuklarının da dahil edilmesinin ve mahkemenin vermiş olduğu tedbir hükmünün infazına ilişkin icra işlemlerinin de harçtan muaf tutulması yönünde yasal düzenleme yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.	Adalet Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler ve İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları
5. Mevcut yasalarımızda halen kadın bedenini kontrol altında tutmayı amaçlayan, kadının insan haklarının ihlaline neden olan hukuki düzenlemeler ivedilikle yapılmalıdır.	Adalet Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler ve İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları

6. Siyasi Partiler Yasasında kadınların siyasete katılımını destekleyen düzenlemeler yapılmalıdır.	Adalet Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Siyasi Partiler, Üniversiteler ve İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları
7. "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliğinde "sivil toplum kuruluşları tarafından açılmış olan sığınma evlerinde kalan kadınlara kaldıkları süre içinde ayni ve maddi yardım konusunda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	

C. TÖRE/NAMUS CİNAYETLERİ KONUSUNDAKİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİNİN YAŞAMA GEÇİRİLMESİNDE KOORDİNELİ ÇALIŞMASI GEREKEN KURUMLAR

ÖNERİLER	SORUMLU KURUM	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUM/ KURULUŞ
KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ TEDBİRLER		
1. Sistematik bir zihniyet dönüşümü için ders kitaplarında, günlük konuşmalarda, görsel ve yazılı basında, sinema filmlerinde hatta akademik çalışmalarda, vaaz ve hutbelerde kullanılan geleneksel cinsiyet rol ve kalıplarını erkek egemen zihniyetin hakim olduğu toplumsal yapının yarattığı olumsuzlukları vurgulayan bir söylem geliştirilmelidir.	Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür 1 ve Turizm Bakanlığı, Türk Dil . Kurumu, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Yüksek Öğrenim Kurulu, Diyanet İşleri Başkanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler ve İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları, Görselİş itsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
2. Diyanet İşleri Başkanlığı, töre/namus cinayetlerinin önlenmesi konusunda? toplumu bilinçlendirmek üzere hutbe ve vaazlar vermeli, yazılı ve görsel yayınlar yapmalı ve çeşitli etkinlikler düzenlemelidir. Bu etkinliklerinde Diyanet İşleri Başkanlığı geleneksel cinsiyet rol ve kalıplarını, ataerkil yapının yarattığı olumsuzlukları vurgulayan ahlaki söyleme sahip bir dil kullanmalıdır.	Diyanet İşleri Başkanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
3. Töre/namus cinayetleri konusunda Devlet, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler ortak kampanyalar düzenlemelidir. Bu kampanyalarda kadınların yanı sıra erkeklerin de şiddete karşı bilinç yükseltici eğitim almaları sağlanmalıdır. Erkek ve kadınların alternatif davranış biçimleri geliştirmelerine destek veren programlar oluşturulmalı, kendini ifade yollarını bulmak ve iletişim kurma olanaklarını artırmak için sorun çözme tekniklerini anlatan programlar geliştirilmelidir.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler ve İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları, Görselİş itsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
4. Töre/namus cinayetlerinin önlenmesine yönelik bilgilendirici spot filmlerin üretilerek, görsel medyada sık aralıklarla gösterilmesi sağlanmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	Üniversiteler ve İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları, Televizyon Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
KURUMSAL HİZMETLER		
1. Töre ve namus konusunda toplumda yerleşik ön kabullerin veya geleneksel anlayışın tersine çevrilmesi sağlanmalıdır.	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları, Görseli şitsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)

2. Devletin yasalardan ve uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükler doğrultusunda gerekli düzenlemeleri yapması, yasalardaki anlayış değişikliğinin uygulamaya yansıtılabilmesi için gerekli mesleki eğitim çalışmalarının yapılması ve yasaların sıfır toleransla uygulanması sağlanmalıdır.	Adalet Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü,Üniversiteler	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşları, GörselİŞ itsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
3. Ülke çapında ilgili tüm sivil ve resmi kuruluşları kapsayacak "2006 2010 Töre/ Namus Cinayetlerinin önlenmesine Yönelik Eylem Planı" hazırlanmalı ve uygulamaları takip edilmelidir.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma Merkezleri, Sivil Toplum Kuruluşları
4. Ülke genelinde 24 saat hizmet verecek ücretsiz "ALO ŞİDDET HATTI" oluşturulmalıdır. Bu hatlarda şiddet konusunda eğitim almış personelin görev yapması sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve özel Sektöre Ait Sağlık Kuruluşları, Barolar
5. Töre/namus cinayetlerinin önlenmesine yönelik olarak yerel düzeyde Valilik, Emniyet, Jandarma, Belediye, Müftülük, Üniversite, sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin katılımıyla komiteler oluşturulmalıdır.	Valilikler	İl Emniyet Müdürlüğü, İl Jandarma Komutanlığı, Belediyeler, Müftülük, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
6. Töre/namus cinayetleri konusunda ulusal düzeyde veriler bulunmamaktadır. Mevcut veriler de sağlıklı ve yeterli değildir. Bu nedenle bu konularla ilgili Bakanlıkların sağlıklı veri oluşturabilmeleri için toplanacak verilere yönelik standart soru formları hazırlanarak sonuçları tek elde (Türkiye İstatistik Kurumu) toplanmalı ve kadına yönelik şiddet konusunda oluşturulacak veriler ulusal veri tabanına entegre edilmelidir.	Türkiye İstatistik Kurumu	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma Merkezleri, Sivil Toplum Kuruluşları
7. Töre/namus cinayetlerinin nedenlerine, sonuçlarına, maliyetine ve önleme yöntemlerine ilişkin projelerin üretilmesi ve gerçekleştirilmesi yönünde ilgili kuruluşlara destek verilmelidir.	Devlet Planlama Teşkilatı,Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
8. Kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin giderilebilmesi için kadının her alanda güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin teşvik edilerek, araştırma yapmaları ve yayınlamaları sağlanmalıdır.	Üniversiteler	Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
EĞİTİM		
1. Özellikle ekonomik yönden geri, geleneksel değerlerin hakim olduğu kırsal bölgelerde kız çocuklarının eğitime katılmalarının sağlamaya yönelik olarak yatılı kız bölge okullarının (ilköğretim ve ortaöğretim) açılması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.	Milli Eğitim Bakanlığı	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Valilikler, Yerel Yönetimler, Özel Sektör Kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşları

D. MEDYA VE ŞİDDET KONUSUNDAKİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİNİN YAŞAMA GEÇİRİLMESİNDE KOORDİNELİ ÇALIŞMASI GEREKEN KURUMLAR

ÖNERİLER	SORUMLU KURUM	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUM/ KURULUŞ
1. Ülkemizde mevcut medya hukukunun öncelikle 3986 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınlarına İlişkin Kanunun ile bu Kanuna uygun olarak çıkarılan Yönetmeliklerin teknolojik gelişmelere uygun olarak güncelleştirilmesi "cinsiyet ayrımcılığı", "çocuk istismarı" ve "şiddet" içerikli yayınlara uygulanan müeyyidelerin caydırıcılıktan uzak kaldığı göz önünde bulundurularak yaptırım gücünün arttırılmasına ve güncelliklerini yitirmeden uygulanabilmelerine yönelik düzenlemelerin yapılması, uygulanabilir bir mevzuatın yaratılması,	TBMM, İlgili Devlet Bakanlığı RTÜK	İlgili Kurum ve Kuruluşlar,
2. Avrupa Birliği Müktesebatının üstlenilmesine ilişkin (24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 Mükerrer sayılı Resmi Gazete) Türkiye Ulusal Programında Kültür ve Görsel İşitsel Politikanın öncelikler bölümünde de yer alan?küçüklerin ve insan onurunun korunmasında güçlü ve etkili bir seviyenin elde edilmesine yönelik ulusal çerçeveleri geliştirerek Avrupa görseli şitsel ve bilgi hizmetleri endüstrisinin rekabet edebilirliğinin geliştirilmesi hakkındaki 24 Eylül 1998 tarihli Konsey Tavsiye Kararı (31998H0560) Yeni medya hizmetlerinin gelişimi çerçevesinde özde netimin rolü hakkındaki 27 Eylül 1999 tarihli Konsey Sonuç Kararı (31999Y 1006(02) ilişkin olarak yayın kuruluşlarının kendi öz denetim birimlerini kurarak bir an önce kamusal yayıncılığın gereği kendi sorumlu yayıncılık ilkelerini yerleştirmeleri,	Yazılı ve Görseli şitsel Medya Kuruluşları,(Kamu Özel Ulusal Bölgesel ve Yerel), Yazılı Basın, Bilgi Hizmetleri ve Haber Ajansları	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği İlgili Kurum ve Kuruluşlar
3. Yayın planlamasında, yayın genel akışı içinde,yayın içeriğinde, çocuk istismarı ile cinsiyet ayırımı, şiddet, pornografi, kadını küçültücü, incitici ve önyargılı yayınların yapılmaması için yayın kanallarının kendi "ETİK" değerlerini yerleştirmeleri ve yayın kimliğini öne çıkarmalarının sağlanması,	Yazılı ve Görseli şitsel Medya Kuruluşları,(Kamu Özel Ulusal Bölgesel ve Yerel), Yazılı Basın, Bilgi Hizmetleri ve Haber Ajansları	İlgili Kurum ve Kuruluşlar
4. Özellikle radyonun yaygın gücü ve tüm ailenin birlikte olduğu, televizyon izlediği saatlerde ve yayının genel akışında "Çocuk programları" özellikle "REKLAM KUŞAKLARI"nda çocuk istismarının önlenmesi,	Yazılı ve Görseli şitsel Medya Kuruluşları,(Kamu Özel Ulusal Bölgesel ve Yerel), Bilgi Hizmetleri ve Haber Ajansları	İlgili Kurum ve Kuruluşlar
5. Tüm yayın kanallarında, yayın içeriği ve planlamasında?evde ve çalışan kadına yönelik hedef kitlesi belirlenen, kadının toplumsal dönüşümünü sağlayacak, bilgilendirici programların öne çıkarılarak çok sayıda izleyiciye, kadına ulaşması için izlenebilirliği yüksek zaman diliminin belirlenmesi, uygulanması,	Yazılı ve Görseli şitsel Medya Kuruluşları,(Kamu Özel Ulusal Bölgesel ve Yerel), Bilgi Hizmetleri ve Haber Ajansları	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler Kadın Araştırma ve Uygulama Merkezleri, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları,

6. Mevcut Yasa kapsamında, televizyonlarda Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından yayından kaldırılan programlar yerine şiddete karşı duyarlılığı artırıcı, kaliteli ve olumlu mesajlar veren eğitici ikame programların oluşturulması konusunda çalışmalar yapılması,	RTÜK, Görsel Medya Kuruluşları, (KamuÖ zel Ulusal Bölgesel ve Yerel), Bilgi Hizmetleri	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları
7. Başta program yapım ve yöneticileri olmak üzere televizyon programlarının üretiminin her aşamasında yer alan medya çalışanlarının "şiddete" ilişkin duyarlılıklarını arttırıcı "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" eğitimi almalarının sağlanması,	Yazılı ve Görsel Medya Kuruluşları?(Kamu ve Özel Ulusal, Bölgesel ve Yerel))Yayın Kuruluşları,	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
8. İzleyiciye medya karşısında "farkındalık" kazandırılması ve bilinçli izleyiciler (öncelikle ebeveynler) oluşturulması konusunda çalışmalar yapılması ve izleyiciye medya okuryazarlığının kazandırılması için eğitim programlarının düzenlenmesi,	RTÜK, Yazılı ve Görsel işitsel Medya Kuruluşları,(KamuÖ zel Ulusal Bölgesel ve Yerel), Bilgi Hizmetleri ve Haber Ajansları	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları Sivil Toplum Örgütleri
9.Ülkemizde medyada karar mekanizmalarında cinsiyetçiliğin ortadan kaldırılması ve eşitliğin sağlanması,	Yazılı ve Görseli şitsel Medya Kuruluşları, (Kamu ve Özel Ulusal, Bölgesel, Yerel Yayın Kuruluşları), Haber Ajansları Basın Meslek Örgütleri	
10. Medyanın kadın ve çocuğa yönelik "şiddetin" pekiştirilmesi ve ortadan kaldırılmasına ilişkin etkisini araştıran ve günümüzde büyük eksiklik olan araştırmaların yapılması	RTÜK, Görseli şitsel Medya Kuruluşları, (Kamu ve Özel Ulusal, Bölgesel, Yerel Yayın Kuruluşları)	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, TÜİK, TRT,
11. Sivil Toplum Kuruluşlarının "Medya İzleme Grupları" oluşturması ve medyanın günü gününe izlenmesi oto kontrolün sağlanması,	Basın Meslek örgütleri, Sivil Toplum örgütleri	İlgili kuruluşlar

EK 2

ŞİDDETLE MÜCADELE ALANINDA ÖNEMLİ ADRESLER

(Bağımsız Kadın Kuruluşları, Barolar, Belediyeler, SHÇEK, Travma Merkezleri, Üniversiteler)

BAĞIMSIZ KADIN KURULUŞLARI

ADANA

Akdam - Adana Kadın Danışma Merkezi ve Sığınmaevi
Adres: Çevreyolu Mimar Sinan Kültür Kompleksi Altı. Pink karşısı
Tel: 0 322 453 42 15

Adana Amargi Kadın Kooperatifi
Tel: 0 322 363 36 16

Kırçiçeği Kadın Derneği
Adres: Küçük Dikili beldesi, Seyhan

ADIYAMAN

Adıyaman KAMER
Adres: Atatürk Cad. Havuzbaşı Apt. 2/1 Belediye Karşısı
Tel: 0 416 213 42 21
adiyamankamer@gmail.com

AĞRI

Ağrı KAMER
Adres: Cumhuriyet Cad. Yavuz Mah. Buluş İş Merkezi. 5/10
Tel: 0 472 215 10 15
ağrıkamer@gmail.com

ANKARA

Kadın Dayanışma Vakfı
Adres: Mithatpaşa Cad. No:10/11, Sıhhiye
Tel: 0 312 430 40 05 – 0 312 432 07 82
kadindv@yahoo.com.tr

---

[1] Bu listeyi hazırlarken Uçan Süpürge'nin *Türkiye'de Kadın Örgütleri Rehberi 2004* kitabından, Mor Çatı ve Kadın Dayanışma Vakfı'nın listelerinden ve araştırma sırasında görüştüğümüz kurumlardan faydalandık. Liste, doğrudan danışma merkezi olarak çalışan kadın örgütlerinin yanı sıra şiddetle mücadele konusunda başka tür çalışmalar yapan (kampanya, yayın, festival, vs.) kadın örgütlerini de kapsamaktadır.

Kırk Örük - Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kooperatifi
Adres: Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Saray Apt. 14/4 Kızılay
Tel: 0 312 229 22 91
kirkoruk@yahoo.com

Uçan Süpürge
Adres: Büyükelçi Sokağı, 20/4 Kavaklıdere
Tel: 0 312 427 00 20
ucan.supurge@ucansupurge.org
www.ucansupurge.org

ANTALYA

Yerel Gündem 21 Antalya Kadın Meclisi
Adres: Konyaaltı Cad. Atatürk Parkı içi, No: 55
Tel: 0 242 243 69 92
info@antalyakentkonseyi.org.tr

Antalya Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi
Adres: Şarampol Cad. 106 Sokak Sezer Apt. No:2 Daire:4 Akbank üstü
Tel: 0 242 248 07 66
antalyakadinmerkezi@antnet.net.tr
hicrankarabudak@hotmail.com

ANTAKYA

Antakya Amargi
Adres: Kışla Saray Mah. Saray Cad. Namık Kemal Sk. No: 13 Kaçar İşhanı Kat: 3
Tel: 0 326 213 38 72
hatimtulay@yahoo.com

BATMAN

Batman KAMER
Adres: Aydın Aslan cad. Pınarbaşı Mah. No: 61
Tel: 0 488 213 96 77 Faks: 0(488) 214 73 49
batmankamer@gmail.com

BİNGÖL

Bingöl KAMER
Adres: Saray Mah. İşgören Otomotiv yanı Temel yapı karşısı/Düzağaç
0 426 214 50 01
kamerbingöl@gmail.com

BİTLİS

Bitlis KAMER
Adres: Zeydan Mah. Apsal Ağa Sok. No: 1/4
Tel: 0 434 226 15 20
bitliskamer@gmail.com

BURSA

Bursa Günyüzü Kadın Dayanışma Kooperatifi
Adres: İnebey Cad. Özdiken Apt. 25/4 Osmangazi
Tel: 0 224 224 94 13 Faks: 0 224 224 95 49
ayla16ayla@hotmail.com

ÇANAKKALE

Kadın El Emeğini Değerlendirme ve Kadın Danışma Merkezi (ELDER)
Adres: Cevatpaşa Mah. Celal Atik Sk. Kent Apt. K.1 D.2
Tel: 0 286 217 06 03
elder17@mynet.com

DİYARBAKIR

Selis Kadın Danışmanlık Merkezi
Adres: Kurt İsmail Paşa 7. Sokak. Orkide Apt. 3/15, Ofis
Tel: 0 412 224 77 28/ 224 67 99
seliskadin@mynet.com

Diyarbakır KAMER
Adres: Ali Emir 3. Sk. Es-Sal Apt. 1/3, Yenişehir
Tel: 0 412 224 32 45
kamerder@gmail.com

ELAZIĞ

Elazığ KAMER
Adres: İzzet Paşa Camii Arkası, Polatlar-2 İş Merkezi Kat:4/4
Tel: 0 424 218 93 59
elazıgkamer@gmail.com

ERZİNCAN

Erzincan KAMER
Adres: İnönü Mah. Recep Yazıcıoğlu Cad. Çiçek Apt. 1/3
Tel: 0 446 223 46 96
erzincankamer@gmail.com

ERZURUM

Erzurum KAMER
Adres: Demir Evler Gez Mah. 50.yıl Cad. Dursunoğulları Apt. 2/4
Tel: 0 442 234 50 55
erzurumkamer@gmail.com

GAZİANTEP

Gaziantep KAMER
Adres: Kavaklık Mah. A. Apaydın Cad. Park Apt. 2/5
Tel: 0 342 336 83 30
antepkamer@gmail.com

HAKKARİ

Hakkari KAMER
Adres: Kayacan Cad. Özel İdare Karşısı , Cindioğlu Apt.1/1
Tel: 0 438 211 00 07
hakkarikamer@gmail.com

IĞDIR

Iğdır KAMER
Adres: Topçular Mah. Yumoş Sok. İpek Apt. Kat:1
Tel: 0 476 227 19 94
igdirkamer@gmail.com

İSTANBUL

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı
Adres: Katip Mustafa Çelebi Mah. Anadolu Sok. NO:23/ Daire:7-8 Beyoğlu
Tel: 0 212 292 52 31- 292 52 32
morcati@ttnet.net.tr

Şahmaran Kadın ve Araştırma Da(ya)nışma Derneği
Adres: Kayışdağıyolu Cad. Oker Apt. No :26/8, İçerenköy/ Kadıköy
Tel : 0 216 573 74 33
bilgi.sahmaran@gmail.com
www.sahmaran.org

KADAV - Kadınlarla Dayanışma Vakfı
Adres: Gazeteci Erol Dernek Sokak Hanif Han No: 11 D: 5 Beyoğlu
Tel: 0 212 251 58 50 - 0 212 251 58 51
kadindayanisma@hotmail.com
www.kadav.org

Amargi Kadın Akademisi
Adres: Şehit Muhtar Mahallesi Küçük Bayram Sokak No: 2 Kat: 4 Beyoğlu
Tel: 0 212 251 01 54
www.amargi.org.tr

Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Vakfı
Adres: İnönü Caddesi, 37/6 Saadet Apt., Gümüşsuyu
Tel: 0 212 251 00 29
wwhrist@superonline.com
www.kadinininsanhaklari.org

Filmmor Kadın Kooperatifi
Adres: İstiklal Caddesi, Gazeteci Erol Dernek Sokak, Hanif Han No:11/5, Beyoğlu
Tel: 0 212 292 39 29
www.filmmor.com

Gözaltında Cinsel Taciz ve Tecavüze Karşı Hukuki Yardım Bürosu
Adres: Kuloğlu Mah. Turnacıbaşı Sokak, Fikret Tuner İşhanı, no:55/57 K. 2 Beyoğlu
Tel: 0 212 245 45 93 – 0 212 245 45 94
lemanyurtsever@hotmail.com

Gökkuşağı Kadın Derneği
Adres: Şehit Muhtar Mah. Nane Sok. No: 17 Kat:5 Beyoğlu
Tel: 0 212 244 83 00
gokkusagikadin@hotmail.com

Kadın Yurttaş Ağı (KAYA)
Tel: 0 532 315 41 93
kaya@kaya.org.tr

İZMİR

Ege Kadın Dayanışma Vakfı (EKDAV)
Adres: Halim Alanyalı İş Hanı 3.Kat 316, Kemeraltı
Tel: 0 232 446 32 23
ekdav@mynet.com ekdav@hotmail.com

Yerel Gündem 21 Aile İçi Şiddet Çalışma Grubu
Adres: 862 Sokak, No:4 /101, Konak
Tel: 0 232 441 02 37-388 11 03 /124

İzmir Bağımsız Kadın İnisiyatifi
(Günyüzü Kadın Dayanışma Kooperatifi İzmir Şubesi)
Adres: 853 Sokak Bilen İşhanı, No:27 Kat:5/511, Konak
Tel: 0 232 441 85 22
nuray_kubilay@yahoo.com

KARS

Kars KAMER
Adres: Yusufpaşa Mah. Gazi Ahmet Muhtar Paşa Cad. No: 74
Tel: 0 474 212 80 59
karskamer@gmail.com

KİLİS

Kilis KAMER
Aşıt Mah. Salihoğlu Sok. No: 12
kiliskamer@gmail.com

KOCAELİ (İzmit)

KADAV - Kadınlarla Dayanışma Vakfı
Adres: Köseköy Yeni Adım Kadın Eğitim Kültür Sitesi, Köseköy Merkez / İzmit
Tel: 0 262 373 58 43
yeniadimsitesi@gmail.com
www.kadav.org

MARDİN

Mardin KAMER
Tel: 0 482 212 23 53
mardinkamer@superonline.com

MALATYA

Malatya KAMER
Adres: İsmetiye Mah. Bölükemin 2. Sok Yaşar Kardeşler İş Merkezi 4 /40
Tel: 0 422 324 05 67
malatyakamer@gmail.com

MERSİN

Bağımsız Kadın Derneği Kadın Dayanışma Merkezi
Adres: Mesudiye Mah. Cemal Paşa Cad. No:110 Kat:2 D:3
Tel: 0 324 336 50 92
bkdmersin@yahoo.com

MUĞLA

Muğla Kadın Dayanışma Platformu
Adres: Karabağlar Yolu İstanbullular Sitesi No:16
Tel: 0 252 214 14 33
maysdem@yahoo.com

MUŞ

Muş KAMER
Adres: İstasyon Cad. Mavi İş Merkezi
Tel: 0 436 212 33 14
muskamer@gmail.com

NEVŞEHİR

Kapadokya Kadın Dayanışma Derneği
Adres: Atatürk Bulvarı Merkez İşhanı No:5/77
Tel: 0 384 213 27 20 - 0 535 657 9938
kapadokyakadin@hotmail.com, hayros3@hotmail.com

SİİRT

Siirt KAMER
Adres: Bahçelievler Mah. Hami Efendi Cad. Erden Apt. 1/5
Tel: 0 484 216 34 94
siirtkamer@gmail.com

ŞIRNAK

Şırnak KAMER
Adres: Atatürk Mah. Atatürk Cad. Polis Karakolu Yanı. 1/1
Tel: 0 486 216 50 70
sirnakkamer@gmail.com

ŞANLIURFA

Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği
Adres: Bahçelievler Mah. 8. Sokak, Yılça Apt Kat.2, No:5
Tel: 0 414 315 17 25
yasamevi@yahoo.com, yasamevi@hotmail.com

Şanlıurfa KAMER
Adres: Bahçelievler Mah. 1. Sok.
Tel: 0 414 313 95 56
urfakamer@gmail.com

TUNCELİ

Tunceli KAMER
Adres: Moğoltay Mah. Kıbrıs Sok. Kur Apt. 2/4
Tel: 0 428 212 44 21
tuncelikamer@gmail.com

Anafatma Kadın Derneği
Adres: İtfaiye binası yanı, No:1
Tel: 0 428 212 26 78
ana_der@mynet.com

VAN

Kadın Derneği (VAKAD)
Adres: Sihke Cad.100. Yıl İş Merkezi, B Blok 1 / 6
Tel: 0 432 214 90 15
bilgi@vakad.org

Van Kadın Derneği Kadın Danışma Merkezi
Adres: Sihke Cad. 100. Yıl İş Merkezi A Blok 2 /49
Tel: 0 432 214 45 87
vankadindernegi@hotmail.com
www.vakad.org

Van KAMER
Adres: İskele Mah. Karmen Çiçekçilik Yanı. Evrim Apt. 2. kat No:33
vankamer@gmail.com

BAROLARIN KADIN HAKLARI KOMİSYONLARI

ADANA

Adana Barosu Kadın Hukuku Komisyonu
Tel: 0 322 351 21 21 / 0 322 359 49 88
adanabarosu@adanabarosu.org.tr

ADIYAMAN

Adıyaman Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 416 216 13 51 - 216 16 54
info@adiyamanbarosu.org.tr

ANKARA

Ankara Barosu Kadın Hukuku Komisyonu Kadın Danışma Merkezi
Tel: 0 312 311 51 15
ankarabarosu@ankarabarosu.org

AYDIN

Aydın Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 256 225 01 92

BURSA

Bursa Barosu Kadın Hukuku Komisyonu
Tel: 0 224 272 11 94 Dahili: 118
baro@bursabarosu.org.tr

ÇANAKKALE

Çanakkale Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 286 212 46 66

DENİZLİ

Denizli Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 258 262 24 90

DİYARBAKIR

Diyarbakır Barosu Kadın Hakları Danışma ve Uygulama Komisyonu
Tel: 0 412 224 44 41
baro@diyarbakirbarosu.org.tr

EDİRNE

Edirne Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 284 225 10 55

ELAZIĞ

Elazığ Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 424 212 68 82

ERZİNCAN

Erzincan Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 446 214 10 42
info@erzincanbarosu.org.tr

ESKİŞEHİR

Eskişehir Barosu Kadın Hukuku Komisyonu
Tel: 0 222 231 18 07
bilgi@eskisehirbarosu.org.tr

GAZİANTEP

Gaziantep Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 342 232 52 90 - 230 38 60
gaziantepbarosu27@hotmail.com

GİRESUN

Giresun Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 454 516 33 35
info@giresunborosu.gov.tr

HATAY

Hatay Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 326 215 18 77

İSTANBUL

İstanbul Barosu Kadın Hakları Uygulama Merkezi - Avrupa yakası
Tel: 0 212 292 77 39 / 293 00 45

İstanbul Barosu Kadın Hakları Uygulama Merkezi - Anadolu yakası
Tel: 0 216 414 68 53 / 414 68 43

İZMİR

İzmir Barosu Kadın Komisyonu
Tel: 0 232 463 00 14
info@izmirbarosu.org.tr

İzmir Barosu Aile İçi Şiddete Karşı Çalışma Grubu
Tel: 0 232 465 34 25

KAHRAMANMARAŞ

Kahramanmaraş Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 344 212 33 91 – Dahili 273
bilgi@kahramanmarasbarosu.org.tr

KAYSERİ

Kayseri Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 352 222 27 34

KIRKLARELİ

Kırklareli Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 288 214 13 16
bilgi@kirklarelibarosu.org.tr

KOCAELİ

Kocaeli Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 262 324 56 56
kocaelibarosu@kocaelibarosu.org.tr

KONYA

Konya Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 332 351 13 31
konyabarosu@konyabarosu.org.tr

MANİSA

Manisa Barosu Kadın Hukuku Komisyonu
Tel: 0 236 231 89 35 – 0 236 234 41 55

MERSİN

Mersin Barosu Kadın Hukuku Komisyonu
Tel: 0 324 231 31 27 / 0 324 231 19 65

ORDU

Ordu Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 452 233 12 30

SAMSUN

Samsun Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 362 432 14 45 / 431 15 61 / 431 39 70

ŞANLIURFA

Şanlıurfa Barosu Kadın Komisyonu
Tel: 0 414 313 28 28

SİVAS

Sivas Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 346 221 51 78
baro@sivasbarosu.org.tr

TEKİRDAĞ

Tekirdağ Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 282 261 12 83
info@tekirdagbarosu.org.tr

TRABZON

Trabzon Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 462 322 57 00 - 322 58 00
baro@trabzonbarosu.org

ZONGULDAK

TÜBAKKOM - Karabük Barosu Kadın Hakları Komisyonu
Tel: 0 370 424 26 13

YEREL YÖNETİMLERE BAĞLI
KADIN DANIŞMA MERKEZLERİ VE SIĞINMA EVLERİ

AFYONKARAHİSAR

Afyonkarahisar Belediyesi Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi
Tel: 0 272 214 42 55 – Danışma merkezi bağlatılıyor.

BATMAN

Batman Belediyesi Selis Kadın Danışmanlık Merkezi
Adres: Belde Mah. 3245 Sok. Şevket Başak Cami bitişiği
Tel: 0 488 221 05 24
batselkadin@mynet.com

BURSA

Nilüfer Yerel Gündem 21 Evi
Adres: Barış Mah. F.S.M Bulvarı. Lozan Sk. İncir Parkı içi, Nilüfer
Tel: 0 224 452 32 00 - 01
yerelgundem21@ niluferyg21.org.tr

Nilüfer Belediyesi Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi (NİKADAM)
Adres: Konak Mah. Konak Cad. Meydan Apt. D: 3 Nilüfer
Tel: 0 224 452 82 13/14

DİYARBAKIR

Bağlar Belediyesi Kardelen Kadınevi
Adres: Mevlana Halit Mah. Hatboyu Cad. Örde Gök Apt. No:1 Bağlar
Tel: 0 412 236 39 11
kardelenkadinevi@mynet.com

DİKASUM - Diyarbakır Kadın Sorunları Merkezi
Adres: Gazi Cad. Ulucami yanı, Eski Belediye Binası, Kat:2 No:2, Balıkçılarbaşı
Tel: 0 412 228 56 84

EPİDEM - Yenişehir Belediyesi Kadın Eğitim- Psikolojik Danışmanlık ve Rehabilitasyon Merkezi
Adres: Vilayet arkası, Lise Cad. Şanlı Apt. no:7
Tel: 0 412 223 51 20
epidem@mynet.com

İSTANBUL

Kadıköy Belediyesi Kadın Konukevi
Tel: 0 216 414 38 61-62 - Kadın Konukevi bağlatılıyor.

Küçükçekmece Belediyesi Kadın Konukevi
Tel: 0 212 411 06 00-41 - Kadın Konukevi bağlatılıyor.
Beyaz Masa: 0 212 411 07 77

Beyoğlu Kaymakamlığı Kadın Konuk Evi (Mor Çatı İşbirliği ile)
Tel: 0 212 292 52 31-32 - Kadın Konukevi bağlatılıyor.

İZMİR

Karşıyaka Belediyesi Kadın Dayanışma Merkezi
Güzel Sanatlar Parkı içi, Denizbostanlı
Tel: 0 232 330 58 18

Bornova Belediyesi Kadın Danışma Merkezi
Adres: 454. Sk. No:29, Çamdibi
Tel: 0 232 461 47 94

Aliağa Belediyesi Kadın Sorunları Danışma Dayanışma Merkezi
Tel: 0 232 616 19 80 – Dahili 191

Çiğili Belediyesi Kadın Sorunları Danışma Dayanışma Merkezi
Adres: Çiğili Mahallesi, 8156. Sokak, No: 23/A, Güzeltepe
Tel: 0 232 329 07 34

Gaziemir Belediyesi Kadın Sorunları Danışma Merkezi
Tel: 0 232 252 56 57
kadindanisma@gaziemir.bel.tr

Konak Belediyesi Kadın Sorunları Danışma Merkezi
Tel: 0 232 484 53 00 – Dahili 164

Narlıdere Belediyesi Pakize Ateş Kadın Merkezi
Tel: 0 232 238 87 43 – Dahili 1178

MERSİN

Tarsus Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi
Belediye İşhanı Kat: 2
Tel: 0 324 614 72 22

Tarsus Belediyesi Kadın Sığınma Evi
Tel: 0 324 613 36 88 – Kadın Sığınma evi bağlatılıyor

SOSYAL HİZMETLER VE ÇOCUK ESİRGEME KURUMU (SHÇEK) KADIN KONUKEVLERİ, AİLE DANIŞMA MERKEZLERİ ve TOPLUM MERKEZLERİ

ADANA

Adana Aile Danışma Merkezi
Valilik Binası, D Blok 1. Kat
Tel: 0 322 458 84 24

SHÇEK-Adana Rotary Kulübü Toplum Merkezi
Huzurevleri Mah. Alpaslan Türkeş Bulvarı üzeri
Tel: 0 322 239 76 50

Yüreğir Toplum Merkezi
Cumhuriyet Mah. No:59 Yüreğir
Tel: 0 322 324 97 95

ADIYAMAN

75.Yıl Toplum Merkezi
Cumhuriyet Cad. GAP Körler Derneği Binası
Tel: 0 416 214 29 74

AĞRI

Pınar Toplum Merkezi
Leylek Pınar Mah. Vehbi Elgin Cad. No:36
Tel: 0 472 216 14 90

ANKARA

Ankara SHÇEK İl Müdürlüğü Kadın Konukevi
Atatürk Bulvarı Armağan İş Hanı No.76 Kızılay
Tel: 0 312 418 66 62

Ankara Aile Danışma Merkezi
Bağış Sok. No:23/1 Kocatepe
Tel: 0 312 425 34 26

Ankara Fatma Üçer Aile Danışma Merkezi
Bestekar Sok. No:17/9 Kavaklıdere
Tel: 0 312 419 27 64 – 0 312 425 03 39

Altındağ Toplum Merkezi
Altındağ Cad. No:89
Tel: 0 312 316 50 11

Gölbaşı Toplum Merkezi
Gaziosmanpaşa Mah. Gaffar Okkan Cad. Jandarma Yanı 215. Sok. No.99, Gölbaşı
Tel: 0 312 485 13 46

Sincan Toplum Merkezi
Tandoğan Mah. Barbaros Cad. 232.Sk. No:26, Sincan
Tel: 0 312 276 31 51

Şafaktepe Toplum Merkezi
Şafaktepe Mah. Güzeltepe Sk. No:1, Mamak
Tel: 0 312 319 95 93

ANTALYA

Antalya SHÇEK İl Müdürlüğü– Kadın Konukevi
Tel: 0 242 243 44 75 – Kadın Konukevi bağlatılıyor.

Antalya Aile Danışma Merkezi
Deniz Mah. 121. Sok. Nenehatun Apt. No :10/2
Tel: 0 242 248 51 95

Alanya Toplum Merkezi
Gürler Pınarı Mah. Molla Osman Cad. Güneylioğlu Sok. No.2 Alanya

Alev Küner Habibler Toplum Merkezi
Habibler Mah.5621.Sk. No:61
Tel: 0 242 361 18 03

Fatih Toplum Merkezi
Fatih Mah. 3403 Sk. No:35, Kepez
Tel: 0 242 331 25 24

Kepezaltı Toplum Merkezi
Kepezaltı Mah. 3209.Sk. No:187, Kepez
Tel: 0 242 332 49 22

Sütçüler Toplum Merkezi
Sütçüler Mah. 3457. Sk. No:3
Tel: 0 242 326 41 05

Şafak Toplum Merkezi
Şafak Mah. 4226 Sk. No:26
Tel: 0 242 227 68 92

ARDAHAN

Ardahan Toplum Merkezi
Özel İdare İşhanı Kongre Cad. Hamam Sk. No:4

AYDIN

Kemer Toplum Merkezi
Girne Mah. Gazi Bulvarı Halide Hatun İlköğretim Okulu Yanı
Tel: 0 256 214 92 49

BALIKESİR

Balıkesir Aile Danışma Merkezi
Plevne Mah. Şehit Birol Koç Cad. No:10
Tel: 0 266 249 29 73

BARTIN

Bartın Aile Danışma Merkezi
Kırtepe Mah. Gümrük Sk. No:32 Merkez
Tel: 0 378 227 30 38 – 0 378 227 16 28

BATMAN

Batman Aile Danışma Merkezi
Ziya Gökalp Mah. 1751.Sk. No:20
Tel: 0 488 214 76 26

Batman 75.Yıl Toplum Merkezi
Güneykent Mah. 27.Cad. No:170
Tel: 0 488 231 57 58

Batman Anadolu Kalkınma Vakfı Toplum Merkezi
Çay Mah. Olimpik Yüzme Havuzu Karşısı
Tel: 0 488 213 48 11

Batman Çağdaş Yaşam Toplum Merkezi
Bayındır Mah. Cizre Cad.
Tel: 0 488 213 46 56

BİTLİS

Bitlis Toplum Merkezi
8 Ağustos Mah. 8 Ağustos İlkokulu Yanı
Tel: 0 434 226 33 72

BOLU

Karaçayır Toplum Merkezi
Karaçayır Mahallesi
Tel: 0 374 215 29 95

BURDUR

Burdur Aile Danışma Merkezi
Cumhuriyet Meydanı Özel İdare İşhanı Kat:3
Tel: 0 248 233 51 09

BURSA

Bursa SHÇEK İl Müdürlüğü– Kadın Konukevi
Adres: Namazgah Cad. No.17 Setbaşı / Bursa
Tel: 0 224 329 09 85

Bursa Aile Danışma Merkezi
Nalbantoğlu Mah. Akbıyık Cad. No: 8/8 Osmangazi

Sevgi Köyü Toplum Merkezi
Atıcılar Mah. Osmangazi Bursa

ÇANAKKALE

Çanakkale Toplum Merkezi
Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Hastane Bayırı
Tel: 0 286 217 15 70

DENİZLİ

Denizli SHÇEK İl Müdürlüğü – Kadın Konukevi
Tel: 0 258 242 68 72 – Kadın Konukevi bağlatılıyor.

DİYARBAKIR

Seyrantepe Toplum Merkezi
450 Evler Mah. Seyrantepe
Tel: 0 412 262 43 18

EDİRNE

Edirne Toplum Merkezi
Türkocağı Cad. Merkez Doğan Mah. Kız Yetiş. Yurdu Ek Binası
Tel: 0 284 212 25 89

Kirişhane Toplum Merkezi
Abdurrahman Mah. Uzunkaldırım Cad. Uğur Apt. No:36
Tel: 0 284 214 60 64

Umurbey-Menzilahir Toplum Merkezi
Umurbey Mah. Mimar Sinan Cad. No:69
Tel: 0 284 214 71 10

Yıldırım Toplum Merkezi
Yıldırım Hacısarraf Mah. Meydan Vakıf Sk. No:6
Tel: 0 284 212 42 16

ELAZIĞ

Elazığ Aile Danışma Merkezi
İzzet Paşa Mah. Şehit İlhanlar Cad. Mehmetçik Sok. No:6
Tel: 0 424 237 50 29

ERZURUM

Erzurum Aile Danışma Merkezi
Yönetim Cad. Hükümet Konağı Kat:5

ESKİŞEHİR

Eskişehir SHÇEK İl Müdürlüğü– Kadın Konukevi
Tel: 0 222 217 46 05/06 – Kadın Konukevi bağlatılıyor.

80.Yıl Zehra Kemal Aksoylu Toplum Merkezi
Osmangazi Mah. Şehit M. Kemal Ataş Sk. No:28
Tel: 0 222 225 71 66

GAZİANTEP

Gaziantep SHÇEK İl Müdürlüğü– Kadın Konukevi
Tel: 0 342 231 65 21/22 – Kadın Konukevi bağlatılıyor.

Şahinbey Toplum Merkezi
Ocaklar Mah. 149. Sk. Şahinbey
Tel: 0 342 271 07 52

GİRESUN

Giresun Aile Danışma Merkezi
Şeyhkeramettin Mah. Gönül Sk. No: 8
Tel: 0 554 212 25 54

HAKKARİ

Bağlar Toplum Merkezi
Bağlar Mahallesi
Tel: 0 438 211 99 18

IĞDIR

SHÇEK-Anadolu Kalkınma Vakfı Toplum Merkezi
Karaağaç Mah. 3.Kanal Sk.
Tel: 0 476 226 40 27

ISPARTA

Isparta Aile Danışma Merkezi
Hastane Cad. Nebil Sk. İl Sosyal Hizmetler Binası 1.Kat

İSTANBUL

İstanbul SHÇEK İl Müdürlüğü– Kadın Konukevi
Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan Cad. No.8 Cağaloğlu
Tel: 0 212 511 42 75/ 5 hat - Kadın Konukevi bağlatılıyor.

Kartal İsmail Ekmekçioğlu Kadın Konuk Evi
* Telefon bilgilerine ulaşılamadı.

Bahçelievler Kadın Konuk Evi
* Telefon bilgilerine ulaşılamadı.

Bahçelievler Aile Danışma Merkezi
Eski Londra Asfaltı Çocuk Sitesi Durağı Siyavuşpaşa Bahçelievler

Cağaloğlu Aile Danışma Merkezi
Prof. Dr. Kazım Gürkan Cad. No:8 Kat:1 Cağaloğlu

75. Yıl Gazi Mahallesi Toplum Merkezi
Yunus Emre Mah. 1331. Sk. No:18 Küçükköy, Gaziosmanpaşa
Tel: 0 212 650 33 21

Bağcılar-Evren Toplum Merkezi
Evren Mah. Gülbahar Cad. Keskin Sk. No:73 Bağcılar
Tel: 0 212 489 09 41

Kocamustafapaşa Toplum Merkezi
Kocamustafapaşa Cad. No:233 İstanbul
Tel: 0 212 632 00 17

Mustafa Kemal Mah. (Ümraniye) Toplum Merkezi
Mustafa Kemal Mah. 3001. Cad. No:109 Ümraniye
Tel: 0 216 472 72 98

Sultanbeyli 75. Yıl Toplum Merkezi
Fatih Bulvarı No:300 Adliye Üstü Kat: 5-6 Sultanbeyli
Tel: 0 216 496 45 99

Yakacık Toplum Merkezi
Kartal Cad. Çarşı Mah. No:15
Tel: 0 216 309 91 25

Zeytinburnu Toplum Merkezi
Gökalp Mah. 54/4 Sk. Atatürk Kültür Merkezi Bin. 4.Kat, Zeytinburnu
Tel: 0 212 416 25 53

İZMİR

İzmir SHÇEK İl Müdürlüğü– Kadın Konukevi
Adres: Gazi Bulvarı – Serbölük Vakfı İşhanı No: 81 Çankaya
Tel: 0 232 445 71 83 / 0 232 440 88 74

İzmir Aile Danışma Merkezi
Gazi Bulvarı No:81 Kat:3 Çankaya İl Sosyal Hizmetler Ek Hizmet Binası
Tel: 0 232 441 93 29

İzmir Karşıyaka Aile Danışma Merkezi
1980 Sk.No:2 Çocuk Yuvası Müd. Karşıyaka
Tel: 0 232 368 09 61

80.Yıl Buca Toplum Merkezi
Murathan Mah.1206. Sk. No 18/B, Buca
Tel: 0 232 440 88 75

Karşıyaka Toplum Merkezi
1847/15 Sok. No:12 Soğukkuyu, Karşıyaka
Tel: 0 232 363 50 95

Mevlana Toplum Merkezi
Mevlana Mah. 1728/1 Sk. No:12 Daire 1, Bornova
Tel: 0 232 339 86 00

Tülay Aktaş Toplum Merkezi
Rakım Erkutlu Cad. No:224 Konak

KARABÜK

Karabük Aile Danışma Merkezi
Bayır Mah. Fevzi Fırat Cad. No:28 Karabük
Tel: 0 370 415 61 51

KARS

Kars Aile Danışma Merkezi
Valilik Binası 3.Kat
Tel: 0 474 212 69 09

KIRIKKALE

Kırıkkale Tahir Aktaş Toplum Merkezi
Yaylacık Mah. Ulubatlı Hasan Cad. 20.Sk. No:17
Tel: 0 318 225 08 27

Kırklareli Toplum Merkezi
Karataş Mah. İkbal Sk. Özel İdare İşhanı Kat:1
Tel: 0 288 214 52 77

KOCAELİ (İzmit)

Kocaeli İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü – Kadın Sığınağı
Tel: 0 262 322 17 91 – Kadın Konukevi bağlatılıyor.

Gölcük İlçe Sosyal Hizmetler Müdürlüğü - Kadın Konuk Evi
Tel: 0 262 413 34 56/58 – Kadın Konukevi bağlatılıyor.

Kocaeli Aile Danışma
Merkezi İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Ek Hizmet Binası 1.Kat E-5 Karayolu
Tel: 0 262 322 17 91

Kocaeli Gebze Aile Danışma Merkezi
Güzeller Mah. Milli Eğitim Müdürlüğü Binası Giriş Katı

ATİAD Toplum Merkezi
Yenişehir Mah. Asilkent Yanı Gül Sk. No:17 Bekirpaşa
Tel: 0 262 332 36 41

SHÇEK-Gölcük Belediyesi Toplum Merkezi
Piyalepaşa Mah. Yaşardoğu Cad.

SHÇEK-Uluslararası Kadın Derneği Toplum Merkezi
Kazım Karabekir Cad. Kabakoz Mevki Güney Mah. No: 9 Körfez
Tel: 0 262 526 59 74

KONYA

Konya Aile Danışma Merkezi
Abdulaziz Mah. Kazım Karabekir Cad. Hoca Hasan Sk. SHÇEK Apt. No:3 Kat:3
Meram
Tel: 0 332 351 44 52

MANİSA

Manisa Toplum Merkezi
Tevfikiye Mah. Karakol Sk. No:80
Tel: 0 236 231 00 91

Manisa-Soma Toplum Merkezi
85 Evler Keçi Sk. No: 9201 Soma

MALATYA

Malatya Aile Danışma Merkezi
İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Binası Giriş Kat
Tel: 0 422 238 00 63

MARDİN

Mardin 75.Yıl Toplum Merkezi
Diyarbakır Mah. Eski Otogar Üstü
Tel: 0 482 212 96 09

MERSİN

Mersin SHÇEK İl Müdürlüğü - Kadın Konuk Evi
Tel: 0 324 237 61 07 - Kadın Konukevi bağlatılıyor.

Mersin Aile Danışma Merkezi
Camişerif Mah. İstiklal Cad. İstasyon Karşısı No:5
Tel: 0 324 237 61 07

M.T.S.O. Akdeniz Toplum Merkezi
Özgürlük Mah 6260. Sk. No:3
Tel: 0 324 235 22 28

M.T.S.O. Toroslar Toplum Merkezi
Akbelen Mah. 217 Cad. No:92
Tel: 0 324 322 97 70

MUĞLA

Muğla Aile Danışma Merkezi
Şeyh Mah. İsmet İnönü Cad. 23/A Kat:2
Tel: 0 252 214 12 40

MUŞ

Zafer Toplum Merkezi
İstasyon Cad. Polis Karakolu Yanı
Tel: 0 436 216 11 49

NEVŞEHİR

Nevşehir Sevgi Yolu Aile Danışma Merkezi
Yeni Kayseri Cad. Kız Meslek Lisesi Yanı Yenimahalle

ORDU

Ordu Aile Danışma Merkezi
Akyazı M. Org. İbrahim Fırtına Bul. No: 36
Tel: 0 452 233 93 77

RİZE

Rize Aile Danışma Merkezi
Çamlıbel Mah. Atatürk Cad. No:401 Kat:1
Tel: 0 464 213 04 04

SAKARYA

Sakarya Karaağaçdibi İzzet Şükrü Enez Toplum Merkezi
Sakarya Mah. İnönü Cad. Hamam Sk.No:1 Karaağaçdibi
Tel: 0 264 274 26 27

SAMSUN

Samsun SHÇEK İl Müdürlüğü– Kadın Konukevi
Tel: 0 362 435 59 45 - 433 06 15 - Kadın Konukevi bağlatılıyor.

Samsun Aile Danışma Merkezi
Eski Vilayet Binası Kat:2
Tel: 0 362 433 06 15

Gazi Osman Paşa Toplum Merkezi
Gaziosmanpaşa Mah. Şehit Mesut Birinci Cad. Petek Apt. No:1
Tel: 0 362 228 15 77

Samsun Toplum Merkezi
Yaşar Doğu Mah. İstanbul Cad. No:50
Tel: 0 362 236 65 50

SİİRT

Evren Mahallesi Toplum Merkezi
Süreyya Öner Cad. 227.Sok. No:3
Tel: 0 484 223 26 59

Siirt Anadolu Kalkınma Vakfı Toplum Merkezi
Tınaz Tepe Mah. 75.Sk.

Ulus Mahallesi Toplum Merkezi
Molla Halil Cad. Ulus Sağlık Ocağı Üstü 2.Kat
Tel: 0 484 224 88 59

Yenimahalle Toplum Merkezi
Cengiz Topel Cad. Adliye Lojmanları Karşısı Yenimahalle
Tel: 0 484 223 22 77

SİNOP

Sinop Aile Danışma Merkezi
Uğur Mumcu Meydanı 2.Konak Çıkmazı Denizciler Apt. İl Sos. Hiz. Bin. No:1/1
5700
Tel: 0 368 261 52 27

SİVAS

Sivas Aile Danışma Merkezi
Akdeğirmen Mah. Kepenek Cad. Mavi Köşe Apt. D Giriş Kat:2
Tel: 0 346 221 15 00

TOKAT

Tokat Aile Danışma Merkezi
Hızırhane Cad. Yarahmet Mah. No:4 SHÇEK İşhanı 3.Kat

TRABZON

Trabzon Aile Danışma Merkezi
Islahane Sk. No:6
Tel: 0 462 230 19 74

TUNCELİ

Tunceli Aile Danışma Merkezi
Esentepe Mah. Çocuk Yuvası Müd.Giriş Kat
Tel: 0 428 212 20 67

UŞAK

Uşak Aile Danışma Merkezi
Fevzi Çakmak Cad. Civril Sk. No:52
Tel: 0 276 223 98 27

VAN

Van Aile Danışma Merkezi
Cumhuriyet Cad. 5.Sk. No:8
Tel: 0 432 215 13 10

75.Yıl Toplum Merkezi
Yalım Erez Mah. Van
Tel: 0 432 211 21 24

YALOVA

Yalova 80.Yıl Aile Danışma Merkezi
Yalova Valilik Binası 1. Kat
Tel: 0 226 813 89 99

YOZGAT

Yozgat Toplum Merkezi
Yukarı Nohutlu Mah. Yurt Cad. No:4
Tel: 0 354 212 55 05

ZONGULDAK

Zonguldak Aile Danışma Merkezi
Bağlılık Cad. Kadırga Yokuşu No:14
Tel: 0 372 252 04 17

TRAVMA MERKEZLERİ

İSTANBUL

İstanbul Üniversitesi
İstanbul Tıp Fakültesi
Psikiyatri Anabilim Dalı
İstanbul-Psikososyal Travma Programı (Ist-PSTP)
Tel: 0 212 414 20 00 (dahili: 32374)

KOCAELİ

Kocaeli Üniversitesi
Psikiyatri Anabilim Dalı
Ruhsal Travma Birimi
Tel: 0 262 303 28 46 Ufuk Sezgin veya 0 262 303 75 05 Tamer Aker

ÜNİVERSİTE KADIN SORUNLARI ARAŞTIRMA MERKEZLERİ

ADANA

Çukurova Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Merkezi
Tel: 0 322 338 60 84/23 08

ANKARA

KASAUM - Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Tel: 0312 320 55 95
kasaum@media.ankara.edu.tr

Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi HÜKSAM
Tel: 0 312 305 15 90
huksam@hacettepe.edu.tr

Gazi Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Tel: 0 312 215 20 34

Atılım Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Tel: 0 312 586 82 16

Çankaya Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Tel: 0 312 284 45 00/ 162-164

ODTÜ Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı Başkanlığı, Kadın Çalışmaları
Tel: 0 312 210 30 19

ESKİŞEHİR

Eskişehir Anadolu Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Uygulama ve Eğitim Merkezi
Tel: 0 222 320 45 20

GAZİANTEP

GÜKAMER - Gaziantep Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Tel: 0 342 360 12 00 / 2316

KOCAELİ

Kocaeli Üniversitesi Kadın Araştırmaları ve Uygulama Merkezi (KASAUM)
Tel: 0 262 303 18 02
kasaum@kou.edu.tr

İSTANBUL

İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi
Tel: 212 253 87 42

KAUM - İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
kaum@istanbul.edu.tr

İZMİR

EKAM - Ege Üniversitesi Kadın Sor. Araş. Uyg. Merkezi
Tel: 0 232 373 31 28
ekam@mail.ege.edu.tr

MERSİN

MERKAM- Mersin Üniversitesi Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi
Tel: 0 324 341 23 14

VAN

YUKAM - Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Merkezi
Tel: 0 432 225 10 01 (9 hat)

BAŞVURULABİLECEK TELEFON HATLARI

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSGM)
Bilgi Başvuru Bankası (3B)
0 312 419 29 64

SHÇEK Aile, Kadın, Çocuk ve Özürlü Sosyal Hizmet Danışma Hattı
Alo 183
183alo@shcek.gov.tr

Hürriyet Aile İçi Şiddet Kampanyası Acil Yardım Hattı
0212 656 96 96

EK 3

KADINA YÖNELİK ŞİDDET ARAŞTIRMASI ANKET FORMU

Adım .... Boğaziçi ve Sabancı Üniversiteleri için kadınlarla ilgili bir araştırma yapıyoruz. Lütfen sorularımıza cevap vererek yardımcı olur musunuz?

ELEME SORULARI

A. Bu evde mi oturuyorsunuz?

1.	Evet	[ ]	→ *C'YE GEÇİNİZ*	E1
2.	Hayır	[ ]	→ *B'YE GEÇİNİZ*	

B. Bu anketi bu evde oturan ve bekâr olmayan bir kadınla yapmam gerekiyor. Şu anda evde bekâr olmayan (yani evli, dul veya boşanmış) bir kadın var mı?

1.	Var	[ ]	"Onunla görüşebilir miyim?	E2
2.	Yok	[ ]	"Teşekkür ederim." → ANKETİ BİTİRİNİZ	

C. a. Siz ve bu evde oturan kadınlar içinde evli, boşanmış, boşanmamış ama eşinden ayrı yaşayan ya da eşi ölmüş kaç kişi var?

_____ kişi E3

b. Bunların kimler olduğunu en yaşlısından başlayıp en gencine doğru adlarıyla tek tek söyler misiniz?
CEVAPLARI SÖYLENME SIRASINA GÖRE AŞAĞIDAKİ KUTUYA YAZINIZ

Kişi No	**Uygun Kişilerin Adlar?**	**EV SIRASI**									
		1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**
1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2		1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
3		2	3	2	1	3	1	2	1	3	2
4		3	1	2	4	1	3	4	3	2	1
5 ve		2	4	5	3	1	5	3	2	1	4

ALANDA OLDUĞUN GÜN ANKET YAPTIĞIN EV KAÇINCI İSE SÜTUNLARDAN İLGİLİ EV SIRASINI BUL. SATIRLARDAN DA O EVDEKİ UYGUN DENEK SAYISINI BUL. SÜTUN VE SATIRIN KEŞİŞTİĞİ HÜCREDEKİ SAYI ANKET YAPACAĞIN KİŞİNİN "KİŞİ NO."SUNU GÖSTERMEKTEDİR. ÖRNEĞİN O GÜN ANKET YAPTIĞIN ALTINCI EVDE İSEN VE O EVDE NİTELİKLERİ UYGUN DÖRT KİŞİ VARSA 6. SÜTUN İLE 4. SATIRIN KEŞİŞTİĞİ HÜCREDE 3 VARDIR. DOLAYISIYLA 3. KİŞİ İLE ANKET YAPILACAKTIR.

D. Ben _____ (BURAYA ÖNCEKİ SAYFADAKİ CETVELE GÖRE BELİRLEDİĞİNİZ KİŞİNİN ADINI YAZARAK SORUYU SORUNUZ) **hanım ile görüşebilir miyim?**

E. Medeni durumunuz nedir?

1.	Evli	[ ]	→ *1. SORUYA GEÇİNİZ*	E4
2.	Boşanmış	[ ]	→ *1. SORUYA GEÇİNİZ*	Sorularda iki sütun varsa, boşanmış ve dullar için sağ taraftaki kutu içinde bu harflerle yazılmış soruları uygun olan ifadeyi seçerek okuyunuz.
3.	Eşi ölmüş (dul)	[ ]	→ *1. SORUYA GEÇİNİZ*	
4.	Boşanmamış ama eşinden ayrı yaşıyor	[ ]	→ *1. SORUYA GEÇİNİZ*	

ANKETİN BU NOKTADAN SONRA GÖRÜŞÜLECEK KADIN İLE BAŞBAŞA YAPILMASI GEREKİYOR.

ANKETE DEVAM ETMEDEN ÖNCE, BİRKAÇ HUSUSU BELİRTMEK İSTİYORUM.

DOĞRU YA DA YANLIŞ CEVAP DİYE BİRŞEY YOKTUR. EN DEĞERLİ CEVAP SİZİN GÖRÜŞÜNÜZÜ YANSITAN CEVAPTIR.

CEVAPLARINIZ SADECE ARAŞTIRMAMIZDA SAYILAR, ORANLAR BULMAK İÇİN KULLANILACAKTIR. SİZİN CEVAPLARINIZ ADINIZLA BİRLİKTE HİÇBİR YERE, HİÇBİR KİMSEYE VERİLMEYECEKTİR. DOLAYISIYLA KİMSE SİZİN SORULARA VERDİĞİNİZ CEVAPLARI BİLMEYECEKTİR.

ANKET SORULARI İÇİN ARKA SAYFAYA GEÇİNİZ!

1. (CEVAPLARI AŞAĞIDAKİ TABLONUN İLGİLİ SÜTUNUNA İŞARETLEYİNİZ)

a. Bu evde sizden başka kimler sürekli yaşıyor?

b. Sizin, eşinizin ve sizinle oturan çocuklarınızın yaşları kaç?

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)
b. Sizin ve bu evde sizinle oturan çocuklarınızın yaşları kaç?

	a. Nesi			b. Yaş?
i.	**Kendisi**		4	**Kendisinin yaşı:** ___ 5
ii.	Eş	[ ]	6	Eşinin yaşı : ___ 7
iii.	Kız Çocuklar	[ ]	8	Kız Çocukların yaşları: ___ ___ ___ ___ ___
				9 10 11 12 13
iv.	Erkek Çocuklar	[ ]	14	Erkek Çocukların yaşları: ___ ___ ___ ___ ___
v.	Kayınpeder	[ ]	20	15 16 17 18 19
vi	Kayınvalide	[ ]	21	
vii.	Kayınbirader	[ ]	22	
viii.	Elti	[ ]	23	
ix.	Görümce	[ ]	24	
x.	Yeğenler	[ ]	25	
xi.	Anne	[ ]	26	
xii.	Baba	[ ]	27	
xiii.	Damat	[ ]	28	
xiv.	Gelin	[ ]	29	
xv.	Torun	[ ]	30	
xvi.	Kardeş	[ ]	31	
xvii.	Diğer	[ ]	32	(Belirtiniz) _____

2.a. Kaç çocuk doğurdunuz? _____ çocuk 33

b. Kaçı hayatta? _____ çocuk 34

3. Sizin ve eşinizin en son bitirdiği okul nedir ya da bir okuldan bitirilmeden ayrılındıysa, kaçıncı sınıftan?

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)
3. Sizin, ayrıldığınız / ölen eşinizin en son bitirdiği okul nedir ya da bir okuldan bitirilmeden ayrıldıysa, kaçıncı sınıftan

BİR OKULU BİTİRMEDEN TERK EDENLERİ YILINI HESAPLAYARAK İŞARETLEYİNİZ.

		Kendisi	Eşi
		35	36
1.	Okur-yazar değil	[ ]	[ ]
2.	Okula gitmemiş, okur-yazar	[ ]	[ ]
3.	1. Sınıfı bitirmiş	[ ]	[ ]
4.	2. Sınıfı bitirmiş	[ ]	[ ]
5.	3. Sınıfı bitirmiş	[ ]	[ ]
6.	4. Sınıfı bitirmiş	[ ]	[ ]
7.	5. Sınıfı bitirmiş (İlkokul)	[ ]	[ ]
8.	6. Sınıfı bitirmiş	[ ]	[ ]
9.	7. Sınıfı bitirmiş	[ ]	[ ]
10.	8. Sınıfı bitirmiş (Ortaokul/İlköğretim Okulu)	[ ]	[ ]
11.	9. Sınıfı bitirmiş	[ ]	[ ]
12.	10. Sınıfı bitirmiş	[ ]	[ ]
13.	11. Sınıfı bitirmiş (Lise)	[ ]	[ ]
14.	Üniversite terk	[ ]	[ ]
15.	Ön lisans (2 yıllık)	[ ]	[ ]
16.	Lisans (Üniversite / 4 yıllık)	[ ]	[ ]
17.	Yüksek Lisans	[ ]	[ ]
18.	Doktora		

4. Eşinizle resmi veya imam nikahınız var mı? Varsa hangisi?

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)
4. Ayrıldığınız / ölen eşinizle resmi veya imam nikahınız var mıydı? Var iseniz hangisi?

1. **Sadece resmi nikah** [ ] 37
2. Sadece imam nikah? [ ]
3. Hem resmi, hem imam nikah? [ ]
4. Nikah yok [ ]

5. Eşinizle evlenmenize kim karar verdi?

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)
5. Ayrıldığınız / ölen eşinizle evlenmenize kim karar vermişti?

1. **Ben karar verdim** [ ] 38
2. Ailem karar verdi [ ]
3. Diğer (Belirtiniz) [ ] _____
99. Cevap yok [ ]

6. Eşinizle evlenme biçiminizi aşağıda sayacaklarımdan hangisi en iyi tanımlar?

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)
6. Ayrıldığınız / ölen eşinizle evlenme biçiminizi aşağıda sayacaklarımdan hangisi en iyi tanımlar?

1. **Kendimiz tanıştık, anlaştık, aileler evlenmemizi onayladı**

   ..... [ ] 39
2. **Kendimiz tanıştık, anlaştık, aileler istememesine rağmen evlendik**

   [ ]
3. **Kendi isteğimle kaçarak evlendim** [ ]

   .....
4. **İstemiyordum, kaçırıldım** [ ]

   .....
5. Görücü usulüyle ..... [ ]
6. Berdel ..... [ ]
7. Beşik kertmesi ..... [ ]
8. Diğer (Belirtiniz) _____ [ ]
99. Cevap yok ..... [ ]

7.a. Eşinizle herhangi bir akrabalık **ilişkiniz var mı?**

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)
7.a. Ayrıldığınız / ölen eşinizle herhangi bir akrabalık ilişkiniz var mıydı?

1. **Var** [ ] 40
2. Yok [ ]

b. (7.a'NIN CEVABI "VAR" İSE SORULACAK)

Eşiniz neyiniz oluyor? (BOŞANMIŞ / DUL İSE) Eşiniz neyiniz oluyordu?

41

8.a. Eşinizle kaç yıldır evlisiniz? (BOŞANMIŞ / DUL İSE) 8.a. Ayrıldığınız / ölen eşinizle kaç yıl evli kaldınız?

_____ yıl 42

b. Bu sizin ilk evliliğiniz mi?
1. Evet, ilk [ ] 43
2. Hayır, ilk değil [ ]

c. (8.b'NİN CEVABI "HAYIR" İSE SORULACAK) **Kaçıncı?** ____ 44

9. Nerede doğdunuz? Doğduğunuz yeri il, ilçe veya köy olarak söyler misiniz?

Köyü	İlçesi	İli

45

10. Hangi dili veya dilleri biliyorsunuz?

46-47

11. Annenizle hangi dili veya dilleri konuşuyorsunuz/konuşuyordunuz?

48-49

12. Babanızla hangi dili veya dilleri konuşuyorsunuz/konuşuyordunuz?

50-51

13. Eşinizle evde hangi dili veya dilleri konuşuyorsunuz? (BOŞANMIŞ / DUL İSE) 13. Ayrıldığınız / ölen eşinizle evde hangi dili veya dilleri konuşuyordunuz?

14.a. Şu anda gelir getiren bir iş yapıyor musunuz?
1. Evet [ ] 52
2. Hayır [ ]

b. (14.a'NIN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK) 1. Evde [ ] 53
Evde mi çalışıyorsunuz, dışarıda mı? 2. Dışarıda [ ]

c. (14.a'NIN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK)
Şu anda sizin 54

yapmakta olduğunuz işiniz nedir?	Çalışmakta olduğunuz işyerinin türü nedir?	İşyerinizdeki göreviniz, konumunuz nedir?	İşyerinde kaç kişi çalışıyor?

d. (14.a'NIN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK) 1. Evet [ ] 55
İkinci bir işiniz var mı? 2. Hayır [ ]

e. (14.d'NİN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK)
İkinci iş olarak sizin 56

yapmakta olduğunuz işiniz nedir?	Çalışmakta olduğunuz işyerinin türü nedir?	İşyerinizdeki göreviniz, konumunuz nedir?	İşyerinde kaç kişi çalışıyor?

f. (HERKESE SORULACAK)
Tarlada bağda, bahçede çalışıyor musunuz, hayvancılık gibi işler yapıyor musunuz? 1. Evet [ ] 57
2. Hayır [ ]

g. (HERKESE SORULACAK)
Kendinizden ya da babanızdan veya annenizden bir emekli geliriniz var mı? 1. Evet [ ] 58
2. Hayır [ ]

15. (14.a'NIN CEVABI "HAYIR" İSE SORULACAK)

Gelir getiren bir iş yapmak, çalışmak isteseniz eşiniz sizi engeller mi?

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)
Eşinizle birlikteyken gelir getiren bir iş yapmak, çalışmak istediğinizde sizi engeller miydi?

1. Evet, engeller engellerdi [ ] 59
2. Hayır, engellemez engellemezdi [ ]
98. Bilmiyorum ..... [ ]

16.a. Eşinizin şu anda Ayrıldığınız / ölen eşinizin 60

yapmakta olduğu işi nedir? Ne idi	çalışmakta olduğu işyerinin türü nedir? Ne idi	işyerindeki görevi, konumu nedir? Ne idi	işyerinde kaç kişi çalışıyor? Du

b. (16.a'NIN CEVABINDAN ÇALIŞTIĞI ANLAŞILIYOR İSE SORULACAK)
Eşinizin ikinci bir işi var mı? miydi

1. Evet [ ]
2. Hayır [ ]

61

c. (16.b'NİN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK)
Eşinizin ikinci iş olarak

62

yapmakta olduğu işi nedir? Ne idi	çalışmakta olduğu işyerinin türü nedir? Ne idi	işyerindeki görevi, konumu nedir? Ne idi	işyerinde kaç kişi çalışıyor? Du

17. Maaş, kira, emekli maaşı, günlük kazanç gibi tüm gelirleri birarada düşündüğünüzde ailenize siz mi daha çok gelir getiriyorsunuz yoksa eşiniz mi? getiriyordunuz yoksa eşiniz mi?

1. Kendisi [ ]
2. Eş [ ]
3. Diğer (Belirtiniz) [ ]

99. Cevap yok [ ]

63

18. Türkiye'de son yıllarda Medeni Kanunda bazı değişiklikler yapıldı. Şu anda geçerli olan kanuna göre eşler boşandığı zaman sahip oldukları malları ve birikimleri nasıl paylaşıyorlar?

64

1. Mallar veya birikimler kimin üzerine ise onun üzerinde kalıyor ..... [ ]
2. Mallar ve diğer birikimler kimin üzerine olursa olsun yarı yarıya paylaşılıyor ..... [ ]
3. Herşey erkeğe kalıyor ..... [ ]
4. Herşey kadına kalıyor ..... [ ]
5. Diğer (Belirtiniz)* _____ [ ]

98. Bilmiyorum ..... [ ]
99. Cevap yok ..... [ ]

* *"Eşit olarak paylaşılıyor", "herkes hakkını alıyor" gibi ifadeler kullanılmışsa, deneğin eşit olarak paylaşmaktan, hakkını almaktan ne anladığı sorulacak ve cevabı ayrıntılı olarak yazılacak.*

ŞİMDİ SİZE AİLE İÇİNDEKİ İLİŞKİLERLE İLGİLİ BİRKAÇ SORU SORMAK İSTİYORUM.

19. Pek çok ailede izin alma konusu önemli bir konu olabiliyor. Aşağıda sayacağım şeyleri yapmadan önce siz eşinizden izin alır mısınız mıydınız? Burada kastettiğim şey "haber vermek" değil, "izin almak". Lütfen cevabınızı "her zaman", "bazen" veya "hiç" şeklinde belirterek veriniz.

	Her zaman alırım alırdım	Bazen alırım alırdım	Hiç almam almazdım	Gitmem gitmezdim	
	1	2	3	4	
a. Gündüz komşu / arkadaş ziyaretine giderken	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	65
b. Ailenizi ziyarete giderken	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	66
c. Alışverişe / çarşıya giderken	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	67
d. Sinemaya / tiyatroya giderken	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	68
e. Başka köye / şehre giderken	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	69

20. Her evde aile ile ilgili konularda görüşler farklı olabiliyor. Bu konuda sizin görüşlerinizi sormak istiyorum. Aşağıda okuyacağım görüşlere katılıp katılmadığınızı söyler misiniz?

	Katılırım	Katılmam	Fikrim yok	
	1	2	3	
a. Ev işleri eşler arasında eşit paylaşılmalıdır.	[ ]	[ ]	[ ]	70
b. Kadınlar ev dışında istedikleri işte çalışabilmelidir.	[ ]	[ ]	[ ]	71
c. Kadınlar ellerindeki parayı kendi tercihleri doğrultusunda harcayabilmelidirler.	[ ]	[ ]	[ ]	72
d. Kız çocukları en az sekiz yıl okula gönderilmelidir.	[ ]	[ ]	[ ]	73

21.a. Aile içinde yaşanan şiddet, dayak konusunda farklı görüşler var. Bazılarına göre karı-koca arasında kesinlikle dayak olmamalıdır, yani haklı görülebilecek dayak yoktur. Bazılarıysa belirli durumlarda erkeklerin eşlerini dövebileceklerini düşünüyorlar. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

1. Haklı görülebilecek dayak yoktur. [ ] 74
2. Bazı durumlarda erkekler eşlerini dövebilirler. [ ]

b. (21.a'NIN CEVABI İKİNCİ ŞIK İSE SORULACAK)

Hangi durumlarda? (BİRDEN FAZLA CEVAP OLABİLİR)

75-76

AİLEDE DAYAK ÜLKEMİZDE SON DERECE YAYGIN OLARAK YAŞANIYOR. BU KONUDA SİZİN DENEYİMLERİNİZ VE GÖRÜŞLERİNİZ HAKKINDA BİRKAÇ SORU SORMAK İSTİYORUM.

22. Babanız çocukken veya genç kızken sizi döver miydi?

1. Evet ..... [ ]
2. Hayır ..... [ ]
3. Hatırlamıyorum ..... [ ]
4. Babam bizimle oturmuyordu / Babam hatırladığım dönemde sağ değildi [ ]

77

23. Anneniz çocukken veya genç kızken sizi döver miydi?

1. Evet ..... [ ]
2. Hayır ..... [ ]
3. Hatırlamıyorum ..... [ ]
4. Annem bizimle oturmuyordu / Annem hatırladığım dönemde sağ değildi [ ]

78

24. a. (ÇOCUĞU VARSA SORUNUZ)
Sizin çocuklarınızı dövdüğünüz oluyor mu; şimdi büyüklerse küçükken oluyor muydu?

1. Evet [ ]
2. Hayır [ ]

79

b. (24.a'NIN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK)
Ne sıklıkta?

1. Yalnızca bir kez oldu [ ]
2. Birkaç defa oldu [ ]
3. Ara sıra olur [ ]
4. Sık sık olur [ ]

80

25. a. (ÇOCUĞU VARSA SORUNUZ)
Eşinizin çocukları dövdüğü oluyor mu, oluyor muydu? şimdi büyüklerse küçükken oluyor muydu?

1. Evet [ ]
2. Hayır [ ]

81

b. (25.a'NIN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK)
Ne sıklıkta?

1. Yalnızca bir kez oldu [ ]
2. Birkaç defa oldu [ ]
3. Ara sıra olur [ ]
4. Sık sık olur [ ]

82

26. Eşiniz anne veya babasından dayak yemiş mi?

1. Evet, yemiş ..... [ ]
2. Hayır, yememiş ..... [ ]
98. Bilmiyorum ..... [ ]
3. Ne annesiyle ne de babasıyla oturmuyormuş / Ne annesi ne de babası hatırladığı dönemde sağ değillermiş [ ]

83

27. Kayınvalideniz hiç eşinden dayak yemiş mi?

1. Evet, yemiş ..... [ ]
2. Hayır, yememiş ..... [ ]
98. Bilmiyorum ..... [ ]
3. Hiç kayınvalidesi olmamış [ ]

84

28. Babanız annenizi döver mi (ydi)?

1. Evet ..... [ ]
2. Hayır ..... [ ]
98. Bilmiyorum ..... [ ]
3. Babam bizimle oturmuyordu / Babam hatırladığım dönemde sağ değildi [ ]
4. Annem bizimle oturmuyordu / Annem hatırladığım dönemde sağ değildi [ ]

85

29.a. Eşinden dayak yiyen kaç kadın tanıyorsunuz? _____

86

b. (29.a'DA SAYI SÖYLENMEMİŞ İSE SORULACAK)
Aşağı yukarı, yaklaşık bir sayı söyleyebilir misiniz? _____

87

30. Aşağıdaki durumları eşinizle ne sıklıkta yaşıyorsunuz? Lütfen cevabınızı elinizdeki kartta bulunan (SIKLIK DERECESİ KARTINI VER) **şıklardan sizin için uygun olanı seçerek verir misiniz?**

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)
30. Aşağıdaki durumları ayrıldığınız / ölen eşinizle ne sıklıkta yaşamıştınız? Lütfen cevabınızı elinizdeki kartta bulunan (SIKLIK DERECESİ KARTINI VER) şıklardan sizin için uygun olanı seçerek verir misiniz?

	Hiç olmadı	Yalnızca bir kez oldu	Birkaç defa oldu	Ara sıra	Sık sık	Eskiden oluyordu, şimdi olmuyor	Cevap yok	
	1	2	3	4	5	6	99	
a. Eşinizin sizi kıskanması	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	88
b. Eşinizin sizin giyiminize karışması	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	89
c. Eşinizin size bağırması	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	90

d. Eşinizin size hakaret etmesi	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	91
e. Başkalarının yanında sizi azarlaması	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	92
f. Elinizdeki parayı istediğiniz gibi harcamanızı engellemesi	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	93
g. Ailenizi görmenizi engellemesi	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	94
h. Arkadaşlarınızı görmenizi engellemesi	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	95
ı. Çocuklara zarar vermekle tehdit etmesi	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	96
i. Sizi dayakla tehdit etmesi	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	97
j. Evden kovması	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	98
k. Evdeki eşyalara zarar verip kırıp dökmesi	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	99
l. Sizi istemediğiniz zamanlarda cinsel ilişkiye zorlaması	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	100

31. Aşağıdaki durumları yaşıyor musunuz veya yaşadınız mı? Ne sıklıkta yaşıyorsunuz? Lütfen cevabınızı yine elinizdeki kartta bulunan (SIKLIK DERECESİ KARTINI VER) şıklardan sizin için uygun olanı seçerek verir misiniz?

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)

31. Evliyken aşağıdaki durumları yaşar mıydınız? Ne sıklıkta yaşardınız? Lütfen cevabınızı yine elinizdeki kartta bulunan (SIKLIK DERECESİ KARTINI VER) şıklardan sizin için uygun olanı seçerek verir misiniz?

	Hiç olmadı	Yalnızca bir kez oldu	Birkaç defa oldu	Ara sıra	Sık sık	Eskiden oluyordu, şimdi olmuyor	Kayınvalidem/ kayınpederim yoktu	Cevap yok	
	1	2	3	4	5	6	7	99	
a. Kayınvalidenizin size hakaret etmesi	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	101
b. Kayınvalidenizin size tokat atması, itekleme si, dayak atması	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	102
c. Kayınpederinizin size hakaret etmesi	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	103
d. Kayınpederinizin size tokat atması, itekleme si, dayak atması	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	104

32.a. Eşinizin size tokat attığı, iteklediği, dayak attığı oluyor mu? Oluyorsa ne sıklıkta oluyor? Lütfen cevabınızı yine elinizdeki kartta bulunan **(SIKLIK DERECESİ KARTINI VER)** **şıklardan sizin için uygun olanı seçerek verir misiniz?**

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)
32.a. Eşinizin size tokat attığı, iteklediği, dayak attığı oluyor muydu? Oluyordaysa ne sıklıkta oluyordu? Lütfen cevabınızı yine elinizdeki kartta bulunan (SIKLIK DERECESİ KARTINI VER) şıklardan sizin için uygun olanı seçerek verir misiniz?

Hiç olmadı	Yalnızca bir kez oldu	Birkaç defa oldu	Arasıra	Sıksık	Eskiden oluyordu, şimdi olmuyor	Cevap yok	
1	2	3	4	5	6	99	
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	105

b. (32.a'NIN CEVABI "HİÇ OLMADI" DEĞİL İSE SORULACAK)
Eşiniz size en son ne zaman böyle davrandı?

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)
BU SORU SORULMAYACAK

106

c. (32.a'NIN CEVABI "HİÇ OLMADI" DEĞİL İSE SORULACAK)
Eşinizin size olan bu davranışından bugüne kadar kimseye bahsettiniz mi?

1. Evet [ ]
2. Hayır [ ]

107

d. (32.c'NİN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK)
Kimlere bahsettiniz, kimlere anlattınız?
(BİRDEN FAZLA CEVAP OLABİLİR)

1. Annem	[ ]	8. Polis	[ ]
2. Babam	[ ]	9. Jandarma	[ ]
3. Kız kardeş(ler)im	[ ]	10. Avukat veya savcı	[ ]
4. Erkek kardeş(ler)im	[ ]	11. Doktor	[ ]
5. Komşularım / arkadaşlarım	[ ]	12. Bir din büyüğü	[ ]
6. Çocuklarım	[ ]	13. Diğer (Belirtiniz)	[ ]
7. Muhtar	[ ]	_____	

33.a. Evliliğiniz boyunca eşinizden ayrılmayı hiç düşündünüz mü?

(BOŞANMIŞ İSE)
BU SORU SORULMAYACAK

(DUL İSE)
Eşinizin sağlığında ondan ayrılmayı hiç düşündünüz mü?

1. Evet düşündüm [ ]
2. Hayır düşünmedim [ ]

109

b. (33.a.'NIN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK)

Ayrılmayı düşünmenizin ne tür sebepleri vardı?

(BOŞANMIŞ İSE)
b. Eşinizden boşanmanızın ana sebebi neydi?

(DUL İSE)
b. Ayrılmayı düşünmenizin ne tür sebepleri vardı?

110-111

34.a. Eşiniz günlük yaşamını, aile düzenini aksatacak biçimde içki içiyor mu?

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)
34.a. Ayrılığınız / ölen eşiniz günlük yaşamını, aile düzenini aksatacak biçimde içki içiyor muydu?

1. Evet [ ]
2. Hayır [ ]

112

b. Eşinizin günlük yaşamını, aile düzenini aksatacak biçimde kumar alışkanlığı var mı?

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)
b. Ayrılığınız / ölen eşinizin günlük yaşamını, aile düzenini aksatacak biçimde kumar alışkanlığı var mıydı?

1. Evet [ ]
2. Hayır [ ]

113

35.a. (4. SAYFADAKİ 8.b'NİN CEVABI "HAYIR" İSE YANİ İLK EVLİLİĞİ DEĞİL İSE SORULACAK)
Daha önceki evliliğinizde eşiniz size tokat attı mı, itekledi mi, dayak attı mı?

1. Evet [ ]
2. Hayır [ ]

114

b. (35.a'NIN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK)
Ayrılmanızın, boşanmanızın ana sebeplerinden biri bu muydu?

1. Evet [ ]
2. Hayır [ ]

115

36. Sizce eşini döven erkeklere mahkemeler ceza vermeli mi?

1. Evet [ ] 116
2. Hayır [ ]

37. Son yıllarda aile içi şiddetle ilgili bir kanun çıktı: Ailenin Korunmasına Dair Kanun. Bu kanuna göre; eşlerden biri diğerine veya çocuklara şiddet uygularsa, hakim o eşi evden uzaklaştırabiliyor, şiddete uğrayan eşi ve çocukları koruyacak bir "koruma kararı" çıkartabiliyor.

a. Siz bu kanunu daha önce duymuş muydunuz?

1. Evet [ ] 117
2. Hayır [ ]

b. (37.a'NIN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK)
Siz veya tanıdığınız kadınlar içinde bu kanundan faydalanan oldu mu?

1. Evet, oldu [ ] 118
2. Hayır, olmadı [ ]

c. (37.b'NİN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK)
Kimler faydalandı? (BİRDEN FAZLA CEVAP OLABİLİR)

1. Ben faydalandım. [ ] 119
2. Bir arkadaşım faydalandı. [ ] 120
3. Bir komşum faydalandı. [ ] 121
4. Bir akrabam faydalandı. [ ] 122
5. Diğer (Belirtiniz) [ ] 123

38. Eşiniz size bugün dayak atacak olsa ne yaparsınız, nasıl tepki verirsiniz?

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)
38. Eşiniz dayak atacak olsaydı ne yapardınız, nasıl tepki verirdiniz?

124-125

39. Komşunuzun eşinden dayak yediğini duysanız, ne yaparsınız?
("DESTEK OLURUM" GİBİ GENEL, NET OLMAYAN BİR CEVAP VERİLİRSE, "NASIL?" DİYEREK DETAYLANDIRMASINI İSTEYİNİZ)

126-127

40. Aile içinde şiddet daha çok erkeklerin kadınlara şiddet uygulaması, erkeklerin kadınları dövmesi şeklinde yaşanıyor. Sizce neden erkekler eşlerine şiddet uyguluyorlar, onları dövüyorlar?
("SUÇLU OLDUĞU İÇİN" GİBİ BİR CEVAP VERİLİRSE "KİM SUÇLU?" VE "HANGİ KONUDA SUÇLU?" DİYEREK DETAYLANDIRMASINI İSTEYİNİZ)

41. Sizce aile içinde erkeğin kadına uyguladığı şiddeti engellemek için ne yapılabilir?

130-131

42. Sizce devlet erkeklerin eşlerine uyguladığı şiddeti aşağıda sayacaklarımı yaparak engelleyebilir mi?

	Engel-leye-bilir	Engelleyebildiği de olur engel-leyemediği de	Engel-leye-mez	Fik-rim yok	
	1	2	3	4	
a. Ağır cezalar vererek	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	132
b. Polisi bu konuda eğiterek	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	133
c. Bu konuda çalışan dernek ve diğer kuruluşlara destek olarak	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	134
d. Sığınma evleri açarak	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	135
e. Erkekleri eğiterek	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	136

43.a. Sizce devlet bu konuda kadınlara destek olmalı mı?

1. Evet [ ]
2. Hayır [ ]
3. Fikrim yok [ ]

137

b. (43.a'NIN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK)
Devlet kadınlara nasıl destek olabilir?

138

44. Şiddet gören kadınların son çare olarak sığındığı yerlere "sığınak" veya "sığınma evi" deniyor. Şu anda Türkiye'de toplam 35 sığınma evi var.

a. Sizce bu sayı yeterli mi?

1. Evet, yeterli [ ]
2. Hayır, yeterli değil [ ]
3. Fikrim yok [ ]

139

b. Siz verdiğiniz vergilerin sığınma evi açılması için kullanılmasını onaylar mısınız?

1. Kesinlikle onaylarım [ ]
2. Onaylarım [ ]
3. Ne onaylarım ne onaylamam [ ]
4. Onaylamam [ ]
5. Hiç onaylamam [ ]
6. Fikrim yok [ ]

140

45. Sizce sayacaklarım, kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda üstlerine düşen sorumlulukları yerine getiriyorlar mı?

	Evet, getiriyor	Biraz getiriyor ama yeterli değil	Hayır, getirmiyor	Fikrim yok	
	1	2	3	4	
a. Polis	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	141
b. Jandarma	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	142
c. Mahkemeler	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	143
d. Barolar	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	144
e. Belediyeler	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	145
f. Türkiye Büyük Millet Meclisi	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	146
g. Kadın kuruluşları	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	147

SON OLARAK HERKESE SORDUĞUMUZ BİRKAÇ GENEL SORU VAR.

46. Gelirinizi tam olarak sormayacağım ama, bir takım gelir gruplarından hangisine girdiğinizi öğrenmek istiyorum. Ücret, maaş, kira, faiz, kâr, tarla geliri, emekli aylığı gibi bütün gelirleri sayarsak, bu haneye bir ayda giren toplam net para okuyacağım gruplardan hangisine girer? Tabii ki, hanedeki herkesin gelirinin toplamı olarak.

148

1. 250 YTL'den az [ ]
2. 250 – 499 [ ]
3. 500 – 999 [ ]
4. 1000 – 2499 [ ]
5. 2500 ve üstü [ ]
6. Gelir yok [ ]
98. Bilmiyor [ ]
99. Cevap yok [ ]

DİKKAT!
Emekli gelirleri üç ayda bir olabilir. Tarımdakilerde yıllık gelir söylenebilir. Lütfen belirtiniz.

47.a. Sizin ya da eşinizin ev, arsa, işyeri, tarla, bahçe gibi taşınmaz bir malınız var mı?

(BOŞANMIŞ / DUL İSE)
47a. Sizin ya da ayrıldığınız / ölen eşinizin ev, arsa, işyeri, tarla, bahçe gibi taşınmaz bir malınız var mıydı?

1. Evet [ ]
2. Hayır [ ]

149

b. (47.a'NIN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK)
Kimin üzerine kayıtlı ne var vardı?

		Kendisinin	**Eşinin**	**Eşiyle ortak**	**Diğer** (Belirtiniz)	
		1	2	3	4	
i.	Ev-daire	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	150
ii.	Arsa	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	151
iii.	İşyeri	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	152
iv.	Tarla, bağ, bahçe	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	153
v.	Diğer (Belirtiniz)	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	154

48.a. Bir dine inanıyor musunuz?

1. Evet [ ]
2. Hayır [ ]

155

b. (48.a'NIN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK)
Dininiz nedir?

156

1. **Müslüman** [ ]
2. Hristiyan [ ]
3. Musevi [ ]
4. Yezidi [ ]
5. Diğer [ ] (Belirtiniz) _____
99. Cevap yok [ ]

c. (48.a'NIN CEVABI "EVET" İSE SORULACAK)
Hangi mezheptensiniz?

157

1. Sünni ..... [ ]
2. Hanefi ..... [ ]
3. Şafi ..... [ ]
4. Maliki ..... [ ]
5. Hambeli ..... [ ]
6. Alevi ..... [ ]
7. Şii ..... [ ]
8. Ortodoks ..... [ ]
9. Protestan ..... [ ]
10. Katolik ..... [ ]
11. Süryani ..... [ ]
12. Diğer [ ]
(Belirtiniz)
_____
98. Bilmiyorum ..... [ ]
99. Cevap yok ..... [ ]

49. Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de değişik etnik gruplar bulunmaktadır. Herkes kendini farklı kimliklerle tanımlayabilir. Siz kendinizi <u>öncelikli olarak</u> şu kartta (KİMLİKLER KARTINI VERİNİZ) **gördüklerinizden hangisiyle tanımlarsınız?**

1.	Arap	[ ]	10.	Rum	[ ]	158
2.	Arnavut	[ ]	11.	Süryani/Asuri ...	[ ]	
3.	Azeri	[ ]	12.	**Türk .....**	[ ]	
4.	Boşnak	[ ]	13.	Yahudi	[ ]	
5.	Çerkez	[ ]	14.	Diğer (Belirtiniz) _____	[ ]	
6.	Ermeni	[ ]				
7.	Kürt – Zaza	[ ]				
8.	Laz	[ ]	99.	Cevap yok	[ ]	
9.	Roman/Çingene .	[ ]				

<u>50. Son olarak eklemek istediğiniz birşey var mı?</u>

159-160

==========

CEVAPLAYANIN ADI SOYADI : _____

ADRESİ Mahallesi : _____ Caddesi : _____ Sokağı : _____

(Apartman veya Site ise) Adı : _____

Bina No : ____ Blok No : ___ Daire No : ___

Semti : _____ İlçesi : _____ İli : _____

TELEFONU : ____ - ____ ____ ____

"TEŞEKKÜR EDERİZ"

==========

ANKETÖR : _____ 161 ANKET TARİHİ : __ /__ /2007

Görüşmeye İlişkin Yorumlar:

Görüşülen kişiye ve görüşme yapılan ortama dair gözlemler:

Görüşülen kişi rahat mıydı? Yalnız görüşmekte bir sıkıntı yaşandı mı?

Görüşülen kişi samimi görünüyor muydu? Ankete dair yorumlarda bulundu mu?

TELEFONLA DENETİM

Konuşulan	Durum					Sonuç
Denekle Konuşuldu	[ ] Anket yapılmış. Kontrol sorularının cevapları tamam.					SORUN YOK
	[ ] Anket yapılmış. Kontrol sorularının cevaplarında sorunlar var. *Sorunlar:*					SORUNLU
	[ ] Anket yapılmamış.					ANKET YAPILMAMIŞ
	[ ] Anket başkasıyla yapılmış, deneğin adı yazılmış. *Anket yapılan deneğin :* _____					ANKET BAŞKASIYLA YAPILMIŞ
Denek Dışında Birisiyle Konuşuldu	[ ] O numarada denek var, telefona çıkan anketten haberdar.					
	[ ] O numarada denek var; telefona çıkan kişi, deneğin kişisel bilgilerini doğruladı.					
	[ ] O numarada denek var, ama telefona çıkan anketten haberdar değil.					
Telefonla Deneğe Ulaşılamıyor	[ ] Telefon muhtara/komşuya/bakkala/ bir yakınına ait, kendisine ulaşılamıyor.					
	[ ] Telefon numarasında öyle birisi yok.					ANKET YAPILMAMIŞ
Telefon Cevap Vermiyor	[ ] Telefon arızalı	*Arama Sırası:*	( )*1.*	( )*2.*	( )*3.*	
	[ ] Telefon açılmıyor	*Arama Sırası:*	( )*1.*	( )*2.*	( )*3.*	
	[ ] Yazan Telefon numarası kayıtlı değil					

CEVAPSIZ ARAMALAR DIŞINDAKİ DENETİMİ YAPAN:	DENETİM TARİHİ: / / 2007

ÖZET

Şiddet deneyimi:

• Her üç kadından biri eşinden dayak yediğini söylemektedir.
• Eşinden dayak yiyen kadınların yarısı bu durumdan daha önce kimseye bahsetmediklerini ifade etmektedirler.
• Yükseköğrenim görmüş altı erkekten biri eşine fiziksel şiddet uygulamaktadır.
• Kadınların aileye kocalarından daha çok gelir getirmesi, dayak riskini en az iki misli artırmakta, bu durumda olan her üç kadından ikisi fiziksel şiddete maruz kalmaktadır.
• Çocukken tanık olunan veya maruz kalınan şiddetin, erkeklerin şiddet uygulama olasılığını, kadınların da şiddete maruz kalma olasılığını iki kat artırdığı gözlenmektedir.
• Kendileri tanışıp anlaşarak ailelerin onayıyla evlenenlerin % 28'i, görücü usulüyle evlenenlerin % 37'si en az bir kez fiziksel şiddete maruz kalmaktayken, bu oran kendileri tanışıp anlaşarak ancak ailelerin onayını almadan evlenenlerde % 49'a çıkmaktadır.
• Öğrenim düzeyi arttıkça fiziksel şiddet gördüğünü söyleyen kadınların sayısı azalmaktadır. Okuma yazma bilmeyen kadınlar arasında en az bir kez dayak yediğini söyleyenlerin oranı % 43 iken, yüksek öğrenim görmüş kadınlar arasında bu oran % 12'dir. Ancak bu rakamları yorumlarken yüksek öğrenim görenlerin yaşadıkları şiddeti paylaşmak konusunda daha ketum davranıyor olabilecekleri dikkate alınmalıdır.
• Alışverişe çıkmaktan aileleriyle görüşmeye kadar kadınların attıkları her adım kocanın iznine tabi görünmektedir: Her 10 kadından yalnızca biri başka bir şehre/köye eşinden izin almadan gidebilmekte, üçü eşinden izin alma ihtiyacı duymadan ailesini ziyaret edebilmekte veya alışverişe/çarşıya gidebilmekte, dördü eşinin iznine tabi olmadan komşu/arkadaş ziyareti yapabilmektedir.
• Türkiye'deki kadınların yarıya yakını Medeni Kanun'da yeniden düzenlenen mal rejiminden habersizdir. Görüşülen kadınların % 43'ü 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'dan da haberdar değillerdir.

• "Doğulu kadın daha çok eziliyor" görüşünü bu araştırmanın bulguları *doğrulamamaktadır.* Ancak Doğu bölgeleriyle Orta/Batı bölgeleri arasında çok çarpıcı eğitim ve gelir eşitsizlikleri olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye'nin Orta ve Batı'sında okuryazar olmayan kadınların oranı % 15,5 iken, bu oran Doğu'da neredeyse üç misline çıkarak % 41,9'a ulaşmaktadır. Doğu'daki ortaokul-lise ve üniversite okumuş kadınların toplam oranı da Türkiye'nin kalanının üçte biri kadardır (Doğu % 10,6, Orta/Batı % 28,8).

Kadın-erkek ilişkileri, şiddet ve şiddetle mücadeleye dair görüşler:

• Ev işlerinin eşler arasında eşit paylaşılması gerektiğini düşünenlerin oranı % 80, kadınların ev dışında istedikleri işte çalışabilmeleri gerektiği görüşüne katılanların oranı % 87, kadınların ellerindeki parayı kendi tercihleri doğrultusunda harcayabilmeleri gerektiğini savunanların oranı % 84'tür. Kadınların hemen hepsi (% 97) kız çocukları en az sekiz yıl okula gönderilmeli görüşüne katıldıklarını söylemişlerdir.
• 10 kadından 9'una göre "Haklı görülebilecek dayak yoktur."
• Kadınların % 70 ila % 85'i devletin erkekleri eğiterek, sığınma evleri açarak, bu konuda çalışan kuruluşları destekleyerek, ağır cezalar vererek ve polisi eğiterek erkeklerin eşlerine uyguladıkları şiddeti engelleyebileceğini düşünmekte ancak devletin bu sorumluluklarını yerine getirmediğini ifade etmektedir.
• Kadınların % 85'i Türkiye'deki sığınakların sayısının yeterli olmadığını düşünmekte, % 87'si vergilerinin sığınak açmak için kullanılmasını onaylamaktadırlar.
• Kadınların % 92'si mahkemelerin şiddet uygulayan erkeklere ceza vermesini istemektedir.
• Bu veriler göstermektedir ki kadınlar aile içi şiddeti "aile içinde" çözülmesi gereken bir konu olarak değerlendirmemektedirler.

Kadın örgütleri ve şiddetle mücadele:

• Yirmi yıl kadar önce dayağa karşı olmak radikal bir feminist görüşken, bugün dayak yaygın biçimde kınanmakta, yasalarla cezalandırılmaktadır.
• Kadına yönelik şiddetle mücadelede kadın örgütleri protesto eylemlerine

başladıkları 1980'lerden bu yana önemli başarılar elde etmişlerdir.

• Şiddetle mücadelenin yaygınlaşmasına ve bu konuda kamuoyu oluşmasına yaptıkları katkıların yanı sıra 4320 sayılı kanunun çıkmasından Medeni Kanun ve Ceza Kanunu'nun yeniden şekillenmesine kadar şiddetle mücadele yolunda atılan pek çok önemli adımda kadın örgütlerinin önemli bir etkisi olmuştur.

• Temmuz 2006'da yayınlanan 26218 sayılı Başbakanlık Genelgesi devlet kurumlarıyla kadın örgütleri arasında yaşanan etkileşimin en somut ve olumlu örneklerinden biridir.

• Bazı kadın örgütleri aynı zamanda aile içindeki şiddeti dönüştürmeye odaklanan başarılı çalışmalar yürütmektedirler. Bu çalışmaların başarılı olmalarında:

a. bağımsız feminist bakış açısı,

b. etkin iletişim yöntemleri geliştirmeleri,

c. şiddet konusunda farkındalık yaratma becerileri,

d. kadınları güçlendirmeleri,

önemli rol oynamaktadır.

• Kadın örgütlerinin fiilen aile içi şiddeti dönüştürmedeki başarıları ve bunun toplumun genelindeki şiddet ilişkilerini ve kültürünü de dönüştürmeye yaptığı katkılar göz ardı edilmemelidir.

YAZARLAR HAKKINDA

Ayşe Gül Altınay

1994 yılında Boğaziçi Üniversitesi'nden Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ile Sosyoloji dallarında lisans derecesini, 2001 yılında ise Duke Üniversitesi'nden Kültürel Antropoloji dalında doktora derecesini almıştır. 2001 yılından beri Sabancı Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Altınay'ın militarizm, milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet üzerine çeşitli makaleleri ve *Vatan, Millet, Kadınlar* (derleme, İletişim Yayınları, 2000/2004), *The Myth of the Military-Nation: Militarism, Gender and Education* (Palgrave Macmillan, 2004) ve *Ebru: Kültürel Çeşitlilik Üzerine Yansımalar – Attila Durak* (derleme, Metis Yayınları, 2007) isimli kitapları vardır.

Yeşim Arat

1978 yılında Yale Üniversitesi'nden Siyaset Bilimi ve Ekonomi dalında lisans derecesini, 1983 yılında Princeton Üniversitesi Siyaset Bölümü'nden Türkiye'de siyasal hayatta kadınlar konulu tez çalışması ile doktora derecesini almıştır. 1983 yılından beri Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olan Profesör Arat'ın Türkiye'de kadın hareketi, İslam ve kadınlar, Refah Partisi hanım komisyonları, başörtüsü sorunu konularında çok sayıda makalesi, *The Patriarchal Paradox: Women Politicians in Turkey* (Fairleigh Dickinson University Press, 1989) ve *Rethinking Islam and Liberal Democracy: Islamist Women in Turkish Politics* (State University of New York Press, 2005) isimli kitapları vardır.

Türkiye'de kadına yönelik **şiddet**

Ayşe Gül Altınay | Yeşim Arat

Ayşe Gül Altınay ve Yeşim Arat TÜBİTAK tarafından desteklenen bu araştırmada, 1987 yılında yapılan Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü'nden bu yana Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddetle mücadelenin nasıl geliştiğini ve evli kadınların şiddetle ilgili görüşlerini ve deneyimlerini inceliyorlar. 27 ilden 50'ye yakın kadın kuruluşu ve 150 kadar kadınla görüşmeler yapan ve 56 ilden toplam 1800 evli kadınla bir anket çalışması yürüten Altınay ve Arat, Türkiye'nin en yakıcı sorunlarından birini tartışmaya açıyorlar.

Türkiye'deki kadınların ne kadarı eşlerinden şiddet görüyor? "Belirli durumlarda erkekler eşlerini dövebilirler" görüşüne kadınlar ne oranda katılıyor? Eğitim ve gelir düzeyi ile aile içi fiziksel şiddet arasında nasıl bir ilişki var? Türkiye'nin doğusu bu konularda ülkenin kalanından farklılaşıyor mu? Kadınlar son dönemlerde elde ettikleri yasal hakları ne derece biliyorlar; devletten neler talep ediyorlar? Kadın örgütlerinin talepleri ile Türkiye'nin farklı bölgelerindeki kadınların talepleri arasında nasıl bir ilişki var? Kadın örgütleri son 20 yılda ne tür mücadele yöntemleri geliştirdiler? Şiddeti dönüştürme yolunda atılan başarılı adımlar neler?

ISBN 975011032-0
9 789750 110320